

Univerzita Karlova v Praze

Filosofická fakulta

Katedra Hudební vědy

Diplomová práce

Karel Procházka

*Skladby na české a latinské neliturgické texty 18. století
z chrámové sbírky ve Smečně*

*The pices of the church musical collection from the town Smečno
for not liturgic Czech and Latin texts in 18th century*

Vedoucí práce: *PhDr. Tomáš Slavický, Ph.D.*

Kladno 2010

Konzultant: *Doc. PhDr. Marta Ottlová*

Děkuji všem, kteří mně při této závěrečné práci všemožně pomáhali. Především vedoucímu práce panu PhDr. Tomáši Slavickému, Ph.D. a rovněž paní konzultantce Doc. PhDr. Martě Ottlové. Za další odborné konzultace děkuji panu PhDr. Zdeňku Šestákovi, Doc. ing. Dr. Vladimíru Novákovi CSc. a Panu Jánů Čambálovi za konzultace s latinskými překlady textů. Dále kolegům ze souboru Chorus Carolinus Kladno: Mgr. Ivě Ševčíkové za dlouhodobou všestrannou pomoc, Ing. Františku Mikešovi za pořízení a poskytnutí většiny fotografií, Ing. Janu Vorlíčkovi a Radku Hýkovi za technickou pomoc a ostatním za čas a námahu při praktickém oživování zapomenuté hudby.

Děkuji také všem majitelům hudebních sbírek za jejich zpřístupnění. Zvláštní poděkování patří Farnímu úřadu ve Smečně – pateru Karlu Kunzlovi a Stanislavě Blechové za důvěru a umožnění studia samotné sbírky.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

V Kladně dne 15. 4. 2010

Anotace

Cílem této magisterské práce je seznámení se zapomenutou vyspělou hudební kulturou města Smečna 18. století. Předmětem studia byla hudební sbírka kostela Nejsvětější Trojice ve Smečně se zaměřením na neliturgické skladby 18. století.

Výsledky studia jsou rozděleny do tří kapitol. První zohledňuje vznik sbírky v kontextu historie kladenského regionu, města Smečna a kostela Nejsv. Trojice. Druhá se zabývá samotnou hudební sbírkou – složením, autorským profilem, dobovými proměnami, výjimečnými skladbami, díly smečenského kaplana patera Františka Mensiho a rozbořem vybraných skladeb. Třetí část se věnuje současnému dění na kůru smečenského kostela, například obnoveným premiérám skladeb smečenského kůru nebo Smečenskému varhannímu festivalu na nejstarší varhany střední Evropy z roku 1587.

Annotation

The aim of this diploma work is to introduce the forgotten developed music culture of the town of Smečno of 18th century. The study concerns the music collection of the Holy Trinity Church in Smečno and it is focused on non-liturgical compositions from 18th century.

The results are divided into three parts: the first one considers the origin of the collection in the historical context of the region around the town of Kladno, the town of Smečno and the Holy Trinity Church. The second one deals with the music collection alone – its content, author's profile, period changes, exceptional pieces of music, the work of František Mensi (the chaplain and priest of Smečno) and the analysis of selected compositions. The third part describes current events of the choir loft of the church in Smečno. For example, the revival of premieres of the Smečno choir loft music or the Smečno Organ Festival played on the oldest organ in Central Europe dating back to 1587.

OBSAH:

ÚVOD	5
I. kapitola	
Historický úvod	
I.1. HUDEBNÍ MINULOST Kladenska	
I.1.1 Historie hudebnosti kladenského kraje	8
I.1.2. Stručná historie města Smečna a jeho majitelů	13
I.1.3. Stručná historie kostela Nejsvětější Trojice ve Smečně	18
I.1.4. Historie kůru kostela Nejsvětější Trojice ve Smečně	22
II. kapitola	
Hudební archiv kostela Nejsvětější Trojice ve Smečně	
II.1. SMEČENSKÁ HUDEBNÍ SBÍRKA	
II.1.1. Původ a druhový profil sbírky	30
II.1.2. Autorský profil sbírky	36
II.1.3. Cecilianismus ve Smečenské sbírce hudebnin kostela Nejsvětější Trojice	41
II.1.4. Výběr unikátů smečenské sbírky	47
II.1.5. Páter František Mensi (1753-1829)	49
II.1.6. Výběr a rozbor skladeb na české neliturgické texty	55
II.1.7. Výběr a rozbor skladeb na latinské neliturgické texty	82
III. kapitola	
Současnost	
III.1. SOUČASNOST KŮRU KOSTELA NEJSVĚTĚJŠÍ TROJICE	
III.1.1. Obnovené premiéry skladeb smečenského kůru	102
III.1.2. Smečenský varhanní festival	110
III.1.3. O katalogu sbírky	112
ZÁVĚR	113
SOUPIS LITERATURY A RUKOPISNÝCH PRAMENŮ	114
PŘÍLOHY - soupis sbírky, další přílohy	

ÚVOD

Vše kolem nás má svou historii. Místa, kde žijeme, jejich památky umělecké i architektonické, všechny mají svůj příběh. Někdy obecně známý a jindy zcela zapomenutý. Ve druhém případě nás většinou překvapí každá vybadaná skutečnost. Dobře zmapovaných oblastí historie našeho národa není mnoho. Nejinak je tomu s hudbou. Historicko teoretická část je na tom lépe než ta praktická. Jména skladatelů a jejich osudy jsou známé, ale jejich hudba již méně nebo vůbec. O to víc zaujme každý nový objev v místě příliš neznámém. Kladenský okres by se takovou oblastí mohl na první pohled zdát – historií a hudbou není zrovna známý. Jakmile se ale milovník historie zaměří hlouběji, zjistí, že je tomu jinak. Staroslavná místa jako Budeč, Stochov, historické město Slaný, hudební osobnosti kantorského rodu Koželuhů z Velvar nebo sám Antonín Dvořák a Zlonice už změní na tento kraj pohled. Zájem pak rozhodně zvýší doplněné informace o bohaté historii města Smečna, spojeného se známým hraběcím rodem Martiniců a nejstarších varhanách ve střední Evropě. A také o dochované bohaté hudební sbírce, kde je řada unikátů, zvláště skladby smečenského kaplana Františka Mensiho (1753-1829), které se za jeho života rozšířily v opisech i po Evropě. Historickým skutečností je věnována první část této magisterské práce. Shrnuje hudební momenty minulosti Kladenského okresu a zvláště si všímá Velvar, Zlonic, Slaného a především Smečna. Osvětluje částečně historii města, jeho majitelů a kostela Nejsvětější Trojice, která v mnohém formovala vznik a rozvoj zázračně dochované chrámové hudební sbírky. Té se celkem podrobně věnuje druhá část práce. Zvláště si všímá druhového složení skladeb, jejich autorů, skutečných unikátů a zajímavostí a především hudby pátera Mensiho. Jedna část této kapitoly se zabývá ceciliánským hnutím ve druhé polovině 19. století a jeho vlivu na samotnou sbírku a pravděpodobný hudební provoz v kostele. V závěru pak došlo na rozbor několika zajímavých skladeb jak na české, tak i latinské neliturgické texty, které se řadí nejen ke smečenským unikátům, ale i celonárodním. Právě tato kapitola dokazuje potřebu zasloužené pozornosti Smečnu v hudební historii Čech. Třetí jen shrnuje současné dění na kůru kostela. Několikaletý cyklus obnovených premiér skladeb smečenského kůru, nedávno vzniklý Smečenský varhanní festival na nejstarší varhany střední Evropy a také práci na sestavení katalogu chrámové sbírky, která přímo vybízí a zavazuje nejen k jejímu znovuožívání, ale i novodobému doplňování.

I. kapitola

Historický úvod

I.1.

HUDEBNÍ MINULOST Kladenska

I.1.1.

Historie hudebnosti kladenského kraje

V kladenském kraji není zdánlivě mnoho míst, které jsou bohaté na historické události. Významem a důležitostí v zásadních českých dějinách tvoří výjimku snad jen nedaleký Stochov jako údajné rodiště svatého Václava a staroslavná Budeč. Zmínky o první škole, ne v dnešním slova smyslu, v souvislosti s výukou interpretace chorálního zpěvu v čase, kdy zde pobýval mladý kníže a budoucí český patron sv. Václav a jinými skutečnostmi staví toto místo a i celý tento kraj na nejpřednější místa historie naší země. Nejen v klasických, ale i hudebních dějinách patří Kladensku právem mimořádná pozornost. Předpokladem k dobovému hudebnímu rozkvětu byla ekonomická vyspělost městských center a osvícenost jejich šlechtických majitelů či patronů. Na Kladensku byla v minulosti taková větší kulturní centra čtyři: Slaný, Zlonice, Velvary a Smečno, kterému se věnuje celá tato diplomová práce. Za zmínku stojí ještě jihovýchodně od Kladna v okrese Praha západ ležící obec Tuchoměřice, kde se nachází bývalá jezuitská rezidence, v níž působil jako ředitel kůru vynikající český skladatel Karel Loos.

Zlonice

Městys Zlonice, které byly dříve majetkem hrabat Valkounů z Adlaru a později knížat Kinských.¹ Bez zajímavosti není ani skutečnost, že zde na počátku 17. století působil v roce 1521 jako správce zdejší farnosti známý kronikář Václav Hájek z Libočan. V té době byla ovšem zlonická fara v rukou utrakvistických kněží. Zlonice jsou ale tradičně spjaté s obecně již známými událostmi a lidmi kolem Antonína Dvořáka. Ale již dávno před ním zde bylo bohaté hudební dění, jak nám dokládá dochovaný rozsáhlý hudební archiv krásného barokního kostela Nanebevzetí Panny Marie.² Sbírka hudebnin ve Zlonicích má 619 číselných položek. Část tvoří starý archiv z 18. století z kůru kostela Nanebevzetí Panny Marie, část z bývalé „Varhaníkovy“ (domek s bytem zlonických varhaníků) a mnoho částí různých darů do Památníku Antonína Dvořáka od příznivců i potomků Liehmannovy rodiny.³

¹ PODLAHA ANTONÍN, *Posvátná místa Království českého*, Praha 1913, díl VII, str. 288-300.

² Památník Antonína Dvořáka ve Zlonicích. Soukromé studium hudebních sbírek pro Tématický katalog skladeb pátera Františka Mensiho.

³ V celé sbírce je pouze jediný rukopis Antonína Dvořáka. Je pod číslem 501 a jedná se o část náčrtníku z roku 1896 – Polednice, Holoubek – velikostí mezi A5 a A4. V katalogizačním lístku je přípis, že je uložen v trezoru, ale

Velvary

Královské město Velvary mají spojitost především se slavným kantorským rodem Koželuhů. Sice se jejich nejznámější členové ve svém rodném městě příliš nezdržovali, ale přesto zde zanechali stopy svého umění. Učili, komponovali a prováděli svá díla. Místní muzeum i Státní okresní archiv Kladno uchovávají několik památných autografů.⁴ Velvary také spojuje minulost s Antonínem Dvořákem. Žily zde dvě jeho sestry a u jedné z nich dožil i Dvořákův otec, který je ve Velvarech pohřben.⁵

Slaný

Královské město Slaný mělo ve své minulosti několik zásadních dějinných vývojových období. Ve středověku bohaté svobodné město na obchodní trase severozápadně od Prahy se může dodnes pochlubit vyspělou gotickou architekturou – jedinou dochovanou v kraji, chrámem svatého Gotharda a Velvarskou bránou. Navíc města Praha, Slaný, Louny, Žatec spojuje neblaze slavná husitská minulost. V novověku bylo důležité období pobělohorské. Paradoxně vzhledem ke kritickému pohledu dnešních slánských patriotů šlo o dobu největšího rozkvětu města. Odnětí městských práv a područí smečenskému domu Martiniců nemohou zastříti přínos tohoto rodu na poli kulturním – důležité stavby ve městě, přivedení františkánů, zvláště piaristů a podpora dalších oblastí společenského života. Piaristé hojně pěstující vzdělanost a hudbu s sebou do Slaného přinesli a dále zde pěstovali vyspělou hudební úroveň.⁶ Což nám dnes dosvědčuje dochovaný soupis hudebního archivu z roku 1750.⁷ Bohužel pouze soupis, nikoli sbírka samotná. O rozsahu hudebnosti ve městě 18. století vypovídají i troje dochované barokní varhany: v klášterním kostele Nejsvětější Trojice, které mají zvláštní stavbu a jsou součástí výzdoby hlavního oltáře, dále v kapli Nanebevzetí Panny Marie dřívějšího piaristického gymnázia, dnešního Vlastivědného muzea na náměstí a od stejného stavitele i v chrámu svatého Gotharda, které jsou mimochodem největší a považovány za nejkrásnější v kraji. Piaristé a jejich gymnázium, Františkánský klášter

---

v současnosti je vystaven v expozici Památníku. Dále je ve sbírce řada fotokopíí Dvořákových rukopisů z archivu a muzea Kralupy-Minice. V současnosti Kralupské muzeum již neexistuje a všechny exempláře jsou uloženy v Okresním archivu v Mělníce, kde jsou v současnosti předmětem studia amerických badatelů. Ostatní noty jsou různé dobové i novější opisy, první tisky Simrocka a další, pozdější nové tisky. Od inventárních čísel 317-593 celkem 41 položek.

⁴ Soukromé studium hudebních sbírek pro Tématický katalog skladeb pátera Františka Mensiho.

⁵ VEVERKOVÁ IRENA, *Dvořákova kladenská zastavení*, PATRIA 2004

⁶ V roce 2008 bylo u příležitosti 350. výročí příchodu piaristů do Slaného Městským úřadem Slaný vydáno CD s hudbou nejen slánských piaristů – J. C. F. Fischera (1656-1746), A. Maschata (1692-1747), V. Pelikána (1643?-1700), J. Ordnera (1720-1759) aj. F. Richtera (1687-1737), která ve Slaném dle dochovaného soupisu zněla. Z uvedených autorů měl ke Slanému přímý vztah pouze Vojtěch Pelikán, který zde zastával funkci rektora a byl pochován v kryptě kolejni kaple po té, co náhle zemřel při cestě do Smečna. Nahrávky se ujaly Capella Regia Praha a Pudru Gaudentes pod vedením Roberta Huga.

⁷ Státní okresní archiv Kladno, pobočka Slaný.

a svatogothardský kůr zněly živou hudbou po celá staletí. Doklady o tom máme nejen v místní pobočce Státního okresního archivu Kladno, ale i ve Vlastivědném muzeu Slaný, kde je uložena knihovna kláštera a také torzo z hudebního archivu chrámu svatého Gotharda.⁸ Kladno

Když dnes hovoříme o tomto kraji jako kladenském, tak samotné město Kladno nemělo do poloviny 19. století žádného významu. Místní šlechta pánů Kladenských z Kladna a Žďárských ze Žďáru na neštěstí vymřela příliš brzy. Sice se někteří jejich členové pohybovali v nejvyšších společenských kruzích,⁹ přesto nám nezůstalo mnoho konkrétních odkazů a dokladů na jakékoli kulturní dění. Lákavě možná zní jen fakt dráždivé konspirativní nadějně úvahy o možných souvislostech, že v Kladně na poč. 17. století v letech 1603-1607 žil varhaník jména Matěj Bach.¹⁰ Bohužel díky bezohlednosti k nejstarší městské památce a přistoupené likvidaci starého gotického kladenského kostela v roce 1897 zřejmě zmizel, byl-li vůbec nějaký, jako i notový archiv a také varhanní nástroj. Z kladenských matrik by bylo ještě možné vyčíst jména kantorů a případně i varhaníků. A vzhledem k tomu, že od počátku 18. století až do pozemkové reformy patřilo Kladno břevnovským benediktinům, je možné, že sem mohla být částečně importována, alespoň při větších slavnostech, hudba z bohaté sbírky kláštera svaté Markéty v Břevnově. Takovou událostí mohlo být například i slavnostní položení základního kamene ke kapli svatého Floriána dne 25. července 1751 za osobní přítomnosti jejího architekta Kiliána Ignáce Dientzenhofera. Tehdy při této slavnosti, kdy se vedlo procesí z kostela za účasti mnoha duchovních a následné mši na staveništi, „...zněly trouby a bubny, jakož i výstřely z hmoždířův.“¹¹

O kladenské hudební kultuře lze hovořit až od 2. pol. 19. století, stejně jako ve většině měst v naší zemi. S rozvojem těžebního a hutnického průmyslu, kdy v Kladně značně vzrostl počet obyvatel, přišel i kulturní rozmach. Ve městě existovaly tři hornické kapely, dle dobových zpráv na vynikající úrovni. Jedna z nich patřící Společnosti Státní dráhy koncertovala císaři ve Vídni a o této kapele se mluvilo jako o nejlepším dechovém orchestru v monarchii.¹² V jejím čele stál od roku 1868 kapelník a skladatel František Kindl (1836-1925), který jako první uvedl na kladenskou hudební scénu skladby Antonína Dvořáka.¹³ V Kladně žili

⁸ Soukromé studium hudebních sbírek pro Tématický katalog skladeb pátera Františka Mensiho.

⁹ NOVÁKOVÁ EUGENIE, *Semestrální práce kladenské univerzity třetího věku – Stručné dějiny kladenské šlechty*. Červen 2008.

¹⁰ Na zdi kladenské radnice, v místě, kde dříve stával domek varhaníka, je připevněna pamětní deska prvního zjištěného kladenského varhaníka.

¹¹ *Farní pamětní kniha* str. 95, *Kronika města* – rok 1751.

¹² Soukromé studium archiválií Státního okresního archivu Kladno.

¹³ Ze záznamů v SOA Kladno několika hudebních spolků víme, že nepřetržitě minimálně od roku 1883.

Dvořákovi rodiče a jeho matka zde byla pohřbená.¹⁴ Z dochovaných dopisů víme, že Antonín Dvořák byl neoficiálně několikrát v Kladně při návštěvě rodičů.¹⁵ Oficiálně byl ve městě přivítán 6. ledna 1892 na jednom z prvních koncertů turné po Čechách před cestou do Ameriky.¹⁶ O další Dvořákovskou tradici se v Kladně zasloužil Hynek Kubát, jeden z Dvořákových žáků, který často na mistra vzpomínal. Ten řídil Kladenskou filharmonii od jejího vzniku roku 1902 až do roku 1946. Její zahajovací koncert 9. března 1902 uvedl Dvořákovým Slavnostním pochodem. Z prvních významnějších počínů Kladenské filharmonie byl koncert ze dne 13. 11. 1904 k uctění památky Antonína Dvořáka. Byl celý složený z jeho skladeb a byl vydán patnácti stránkový program s důkladným rozбором skladeb. Z iniciativy Kladenské filharmonie byl Antonínu Dvořákovi po dlouholetých úvahách 13. července roku 1926 postaven v Dvořákových sadech u kladenského divadla pomník z dílny kladenského akademického sochaře Jaroslava Volfa. Slavnostnímu aktu byli také přítomni Josef Bohuslav Foerster, Otakar Ostrčil, Josef Suk i skladatelovi synové Otakar a ing. Antonín Dvořák. V té době bylo Kladno teprve druhým městem v republice po Hořovicích, které tak uctilo Dvořákovu památku.¹⁷ Od roku 1902 až dosud existují záznamy o provozu jak Kladenské filharmonie, tak i Středočeské filharmonie, které se sloučily do dnešního Kladenského symfonického orchestru v padesátých letech 20. století. Z dalšího období máme konkrétně doložitelné hudební dění z kůru kladenského kostela. Konkrétně z období druhé světové války a krátce po ní. Dochované hudebniny, novinové články, ale především korespondence ředitele kůru Františka Hoffmanna.¹⁸

¹⁴ Symbolický náhrobní kámen se jménem matky A. Dvořáka v městském parku u divadla – dřívějšího hřbitova.

¹⁵ VEVEŘKOVÁ IRENA, *Dvořákova kladenská zastavení*, PATRIA 2004

¹⁶ Na koncertě v hotelu U Bílého beránka uvedl s houslistou Ferdinandem Lachnerem a violoncellistou Hanušem Wihanem Trio g moll op.26, Inflamatus ze Stabat Mater, Slovanské tance č. 2 a 8 pro housle a klavír, Rondo a klid pro cello a klavír, Moravské dvojzpěvy a klavírní trio Dumky. Pěveckých partů se ujaly dvě místní neprofesionální zpěvačky Marie Vášová a Marie Moravcová. Po otcově odchodu do Velvar žila v Kladně jen provdaná sestra Aloise Maršnerová, která prý často po koncertech pronášela slova: „To není možné, že tohle napsal náš Anton...“.

¹⁷ VEVEŘKOVÁ IRENA, *Dvořákova kladenská zastavení*, PATRIA 2004

¹⁸ O nepříjemnostech, které mu za 2. světové války působil tehdejší administrátor Jaroslav Tománek. Pod pohrůzkou zásahu gestapa byl odejit ze svého místa a dosazen byl 22ti letý Zdeněk Vašata, kterému jinak hrozila práce v Říši. V korespondenci uvádí Zdeňka Vašatu jako miláčka despotického a mstivého Němce Zuckera, tehdejšího vládního komisaře v Kladně.

Renesanční zámek Smečno

Sousoší Nejsvětější Trojice

Severní zámecká věž s dochovaným štítem

I.1.2.

Stručná historie města Smečna a jeho majitelů

Smečno se sice na rozdíl od Slaného nebo Velvar nikdy nestalo větším správním centrem, ale nepřímou bylo u mnoha důležitých historických událostí Kladenska i naší země. A to díky jednomu z nejvýznamnějších českých šlechtických rodů – Martiniců, kteří mají své dějiny těsně spojeny se Smečnem jako svým dřívějším sídelním městem po celých 500 let.¹⁹ O původu založení města Smečna není nic známo ani formou pověstí. První písemné zmínky máme, zřejmě již v roce 1125 u kronikáře Kosmase, který se zmínil o obci nedaleko Libušína jménem Ztibeczno. Druhý již jistý údaj pochází z roku 1252, kdy se uvádí, že majitelem vsi Smečno byl Boleslav ze Smečna, který byl nejvyšším sudím Království českého v letech 1284 až 1287. V držení pánů ze Smečna zůstala ves až do roku 1416, kdy Markvart z Martinic odkoupil od Prokopa ze Smečna část vsi a v roce 1418 zbytek. Jeho syn Bořita z Martinic nechal v roce 1460 přestavět skromnou tvrz Smečenských pánů na zámek. Z té doby pochází nejstarší část dnešního zámku – východní věž vysoká 28 metrů s gotickou kaplí svaté Anny. Její vnější část zdobí několik erbů: Martiniců, Benešoviců, Daliměřických vladků, Kladenských z Kladna (Bořitova matka i babička byly z tohoto rodu) a erb Bořitovy manželky Anny Dražické z Kunvaldu (okřídlený bazilišek, ke kterému se váže pěkná novodobá pověst). Bořita z Martinic byl za krále Ladislava dvorní maršálek a vyslanec ve Francii, za Jiřího z Poděbrad nejvyšším hofmistrem královny Johanny a zemřel v roce 1479. Jeho nenápadný náhrobní kámen se nachází v nejstarší části dnešního smečenského kostela, v zemi pod gotickým sanktuářem. Za své životní počiny získal takové váhy u svých potomků, že na nějaký čas přijali jeho jméno jako rodové. Bořitovi potomci Hynek a Volf zajistili u krále Vladislava Jagelonského v roce 1510 povýšení vsi na městečko a 28. prosince 1515 na město, kdy získalo kromě mnoha práv²⁰ a erbu od majitelů i zvláštní název Muncifaj.

---

¹⁹ Téměř celá kapitola je zpracována z literárně historické pozůstalosti smečenského děkana Josefa Dvořáka, která se nachází nedokončena z jedné části ve farním archivu Smečno a z druhé ve Státním okresním archivu Kladno. O věrohodnosti jeho záznamů svědčí, že některé stejné informace publikoval na počátku 20. století jak Ferdinand Velc, tak i Antonín Podlaha ve svých dílech. Navíc měl ve své době možnost uceleného studia všech farních záznamů i obou částí zámeckého archivu. O potvrzení některých údajů si hojně dopisoval jak s dalšími farními úřady, tak i s různými institucemi, jak dokládá farní archiv.

²⁰ Právo svobodného provozování řemesel, právo hradební (tohoto práva město nevyužilo), právo hrdelní (kata Smečno nemělo, ale nepřilíží často sem zavítat kat z Prahy, nebo ze Slaného), právo trhové (pravidelné páteční

O původu tohoto slova existují dvě verze – latinská Muncipium (město se všemi právy) a německá Mons Fagi (Hora Buková). Horní část města, tj. fara, zámek i kostel, si svůj původní název udržela. Ke sloučení názvu pro obě části města došlo až v roce 1882. Další v řadě Martiniců Jiří Bořita z Martinic, dvorský sudí, nejvyšší sudí zemský a nakonec nejvyšší kancléř, nechal v roce 1586 zámek renesančně přestavět. V této podobě se téměř dochoval dodnes.²¹ Patrně nejznámějším členem rodu byl synovec bezdětného Jiřího Bořity z Martinic, narozený jako pohrobek Jaroslav Bořita z Martinic. Ten se ve svých sedmnácti letech, v roce 1598, oženil s dcerou svého poručníka Adama ze Štenberka, čtrnáctiletou Marií Eusebií. Žil v jedné z nejsložitějších etap naší historie. Téměř padesát let řídil jako místodržící osudy našeho národa a bylo o něm napsáno mnoho. Dobrého i zlého. Byl nejtvrdším pánem, ale i nejpečlivějším hospodářem, jakého kdy Smečno mělo. Po svém návratu z exilu za třicetileté války byl v šíření katolicismu neúprosný a díky konfiskacím své jmění až ztrojnásobil.²² Vedle toho dával svým poddaným zdarma obilí, stavební i topné dřevo, založil při zámku seminář na výchovu katolické mládeže a dvakrát uchránil obyvatele od kontribucí a ubytování vojska. Přesto jeho vliv a moc neuchránily město od několika ničujících pohrom – válečných drancování a požárů. Těch městu uškodilo v 17. století hned několik.²³ Jaroslav Bořita byl v roce 1639 při obraně Prahy před Švédy raněn, odešel do ústraní a zemřel ve Smečně 21. listopadu 1649. Po něm již nepřišel žádný tak výrazný přímý potomek.

---

jarmarky, výroční trhy na sv.Jiří, na sv.Havla a v den svátku Nejsvětější Trojice s osmi dny následujícími) a právo pečeti červeným voskem. Stříbrné pečetidlo je dnes uloženo ve Státním okresním archivu v Kladně.

²¹ V roce 1750 byl zámek naposledy zásadně opraven Františkem Michalem z Martinic a přišel o několik štítů a jihozápadní věž, zvanou Černá, které byly příliš těžké na zdivo zámku. V té bývala hladomorna. Na tom místě v přízemí je nyní zazděné vězení ve sklepě, ze kterého prý bylo vyneseno množství kostí, které byly pochovány. Zámek je dodnes obehnan původním 7,5 metrů hlubokým obranným příkopem, který mohl být v případě potřeby zaplaven. V roce 1696 se v něm nacházelo 12 daňků a v roce 1746 v něm byl zastřelen poslední medvěd po té, co roztrhal vrátného, který jej zapomněl dva dny nakrmit. Přes příkop je nyní kamenný most, kde kdysi býval dřevěný a padací. Nádvoří je nad okny v prvním patře ozdobeno osmnácti dvojími šlechtickými znaky s uvedenými letopočty. Ty představují data sňatků smečenských pánů, jejich erby a erby přivdaných manželek. První nese rok 1460 a poslední 1895. Na tomto nádvoří bývala dlouho stará studna. Později zasypána a překlenuta, v roce 1837 znovu nalezena a nyní je opět zakryta.

²² Ale ještě dávno před tím, když se v roce 1598 ujal smečenského panství, odňal městu všechny majestáty a vrátil je, až když všichni přestoupili ke katolickému náboženství. 1. ledna 1612 bylo již celé jeho panství katolické.

²³ Roku 1630 bylo město vypáleno rukou jistého Petra Kopřivy tak, že se ještě o tři roky později o něm mluví jako o spáleném městě. Samotný Kopřiva byl následně se svými kumpány dopaden a ve Slaném „strašným způsobem“ popraven. To neodradilo saská vojska, aby Smečno v lednu 1632 vydrancovalo. V roce 1634 zbyla ve městě pouze čtvrtina obyvatel. Pohromu dovršil rok 1639, kdy město znovu vydrancovalo a téměř zcela vypálilo švédské vojsko. Navíc o 46 let později, v roce 1676, zničil požár celé město kromě horního města (zámku, kostela a fary) a dvou chalup na předměstí. V 18. století ve městě vypukly další dva požáry a v roce 1750 vydal hrabě František Michal první hasičský řád.

18. století přineslo městu, kromě několika živelných pohrom, také pár architektonických a uměleckých skvostů. Několik soch, barokní salla terrenu s krásnou freskou J. G. Kovaříka a sousoší Nejsvětější Trojice,²⁴ navržené samotným K. I. Dientzenhoferem. Roku 1789 vymírá Františkem Karlem rod Martiniců po meči.²⁵ Nejstarší dcera Marie Anna dědí celé jmění a roku 1791 se vdává za Karla Josefa z Clamu. Císař František Josef I. roku 1792 dovolil pro zachování jména rodu, který se v dějinách v mnohém zasloužil královskému trůnu, spojení jména a erbu Martiniců a hrabat Clamů. Clamové pocházejí z rakouského rodu svobodných pánů z Preger a z panství Clam, kde dosud žijí. Z potomků těchto spojených rodů se proslavili: Karel Jan Nepomuk z Clam-Martinic, jako polní maršálek lipské armády knížete Schwarzenberka, který jako první ohlásil spojencům rakouskému císaři, pruskému králi a ruskému caru porážku Napoleona a osobně jej doprovázel do vyhnanství na Elbu. Jeho syn hrabě Jindřich Jaroslav z Clam-Martinic byl bojovník za samosprávu a státní právo království českého a uznání historických práv českého státu. Byl členem muzejní společnosti a od 7. 3. 1861 jejím prezidentem. Národnímu muzeu v Praze věnoval mnohé ze svých soukromých sbírek.

19. století přineslo stejně jako jinde i na smečenské panství spoustu změn. Zrušením roboty v roce 1848 se z panství stal velkostatek a v blízkosti nalezené uhlí udělalo z čistě zemědělského kraje rychle se rozvíjející průmyslovou oblast s narůstajícím počtem obyvatel. V tomto století se Smečno může pyšnit několika prvenstvími. Byla zde první záložna v monarchii (v r. 1821) i dětská opatrovna. Zde údajně dokončoval své dílo Josef Božek, vychovatel Karla Clam-Martinice, který ve Smečně první na celém kontinentě rozjel parní stroj, a lidé prý prvně spatřili jedoucí vůz bez koní. Na zdejším zámku se prvně v Čechách pěstovaly fuchsie.²⁶

Poslední šlechtický vlastník, hrabě Jindřich z Clam-Martinic, byl důvěrníkem Františka Ferdinanda d'Este, kterého doprovázel po cestě kolem světa v roce 1892 - 1893. Z této cesty si přivezl spousty památek, mimo jiných i řád Vycházejícího slunce od japonského císaře. Před první světovou válkou se snažil o kariéru u dvora, stejně jako jeho předkové. Po jejím vypuknutí nastoupil vojenskou službu jako major v hlavním stanu. Díky těmto a dalším jeho politickým aktivitám vyplývajícím z jeho funkcí, které nebyly v očích českého národa brány

---

²⁴ Objednávku na toto dílo podepsal sám K. I. Dientzenhofer 17. září 1740. Uloženo ve Farním archivu. Sochařská práce byla svěřena Matěji Schönherovi pražskému sochaři, který ale umírá v roce 1743 a tak dílo, přesněji spodní reliéfy, dokončuje známý sochař František Ignác Platzer. Sousoší bylo vysvěceno 21.7.1744 a kompletně zrestaurováno v roce 2000 akad. malířem Tomášem Rafflem a akad. sochařem Jakubem Rafflem. Náklady hradily Okresní úřad Kladno a Městský úřad Smečno.

²⁵ Viz příloha č.

²⁶ HIEKE KAREL, *Fuchsie*, Praha 1969

coby služba vlasti, se 28. října 1918 uzavřela Martinická a Clam-Martinická historie spjatá se Smečnem plných pět set let. Za tu dobu se zde událo velké množství historických i společenských událostí, při kterých zákonitě zněla hudba jak na zámku, tak v kostele Nejsvětější Trojice.

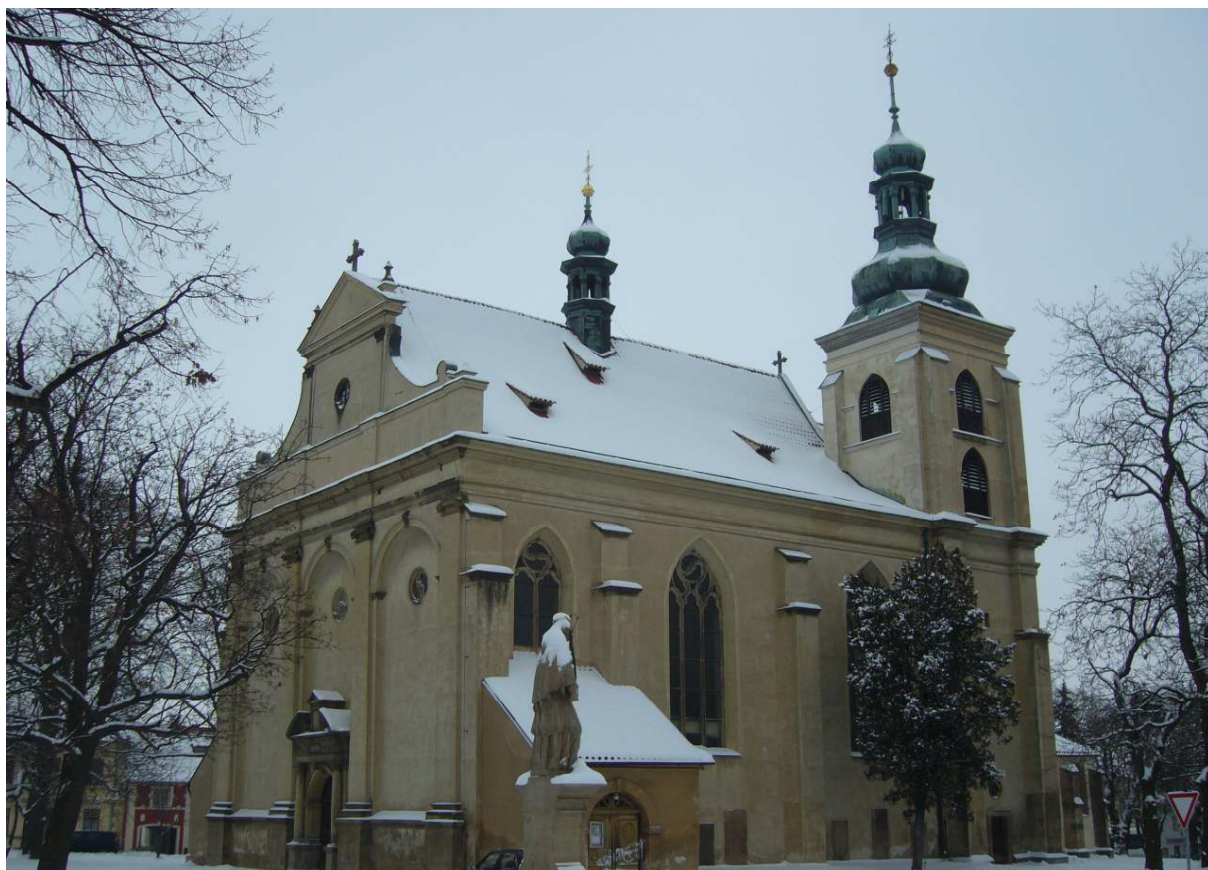
V roce 1919 se pokusil s povolením československé vlády na Smečně usadit zchudlý Jindřichův bratr s rodinou. Ovšem havíři a dělníci tomu zabránili. 11. prosince 1920 komunistickou levicí vytvořený revoluční výbor zabral smečenský dvůr i zámek a na věži vztyčil rudý prapor. Ale již 13. prosince byli smečenští revolucionáři pozatýkáni a odvezeni na Pankrác. Poté dostal velkostatek a zámek do správy jistý Jarolím Filip. Ten prodal veškeré starobylé a cenné zařízení zámku, které nemohli Clam-Martinicové odvést. Kvůli zisku nešetřil ani nejceněnějších památek a sbírek.²⁷ Vydrancovaný zámek i se zahradou prodal správce Filip v roce 1926 Vincentinu a až do roku 1950 zde byl ústav pro nevyléčitelné mrzáčky. Poté tu byl tři roky domov hornických učňů, pak takzvaných pracovních praporů PTP a od roku 1956 opět domov pro postižené a důchodce. Těmto účelům slouží znovu opravený zámek dodnes.

---

²⁷ Prodal cenné sochy z lipového dřeva z patnáctého století - Madonu s Ježíškem a sv. Ludmilu, které byly celá staletí umístěny ve výklencích vedle zámecké brány. Nechal vykácet starou lipovou alej před zámeckým parkem a novější část zámeckého archivu, přibližně od poloviny 18. století, prodal slánskému řezníku Kouklovi na balení masa. Naštěstí většinu zachránili pracovníci slánského muzea.

Chrám Nejsvětější Trojice Smečno

Chrám Nejsvětější Trojice Smečno – gotická východní část

I.1.3.

Stručná historie kostela Nejsvětější Trojice ve Smečně

Z původního gotického kostelíka se do dnešní doby dochoval celý presbytář, který slouží současnému smečenskému kostelu Nejsvětější Trojice jako sakristie. Kostel tvoří společně se zámek a budovou fary z roku 1602 vzácně dochovaný celek renesančního stavitelství u nás. Jeho staviteli byli Jiří Bořita z Martinic společně s manželkou Eliškou Bruntálskou z Vrbna, jejichž erby zdobí hodnotný portál hlavního vchodu kostela. Na něm se nachází ještě latinský nápis z prvního listu svatého Jana kapitola 5, verš 7: "Tři jsou, kteří dávají svědectví na nebi: Otec, Slovo a Duch svatý, a ti tři jsou jedno." Kostel byl vysvěcen 6. září 1587 pražským arcibiskupem Martinem Medkem. Architektonicky je řešen v jižanském typu s velkými okny, jednotnou stropní klenbou bez dělicího vítězného oblouku a třemi prostornými oratořemi, jejichž panskou část zdobí původní malované stropy. Na centrální kruchtě se nacházejí nejstarší varhany střední Evropy, z doby postavení kostela. V podzemním prostoru pod kůrem je dodatečně v 18. století vytesána a částečně vyzděna kostnice, která slouží na uložení ostatků ze zrušeného hřbitova kolem kostela, po josefinských reformách v roce 1790. O původním vybavení inventáře a jeho vývoji jsem podal podrobnější studii v bakalářské práci. V současnosti jsou nejstarším předmětem kostela: cínová křtitelnice z roku 1584 s erby stavitelů chrámu a s nápisem: "Nebudeli kdo narozen z vody a z Ducha svatého, nevejde do království", varhany a dvě dřevěné zpovědnice, které jsou dnes němým svědkem a dobovým dokladem katolického panství, ještě dávno před událostmi na Bílé hoře. Od roku 1703 spočívají v tumbách bočních oltářů ostatky svatých Constantia a Fortunaty, přenesené z Říma. Přibližně ze stejné doby pocházejí i dvě plátna zavěšená ve výklencích podélných stěn. Na severní straně znázorňuje svatého Jiří na koni tradičně bojujícího s drakem a na jižní straně svatou Barboru s jejími atributy a naopak netradičně s příběhem loupeživého rytíře, který se k ní modlí jako k patronce dobré a milosrdné smrti. U jednoho z opěrných sloupů klenby se nachází vrcholně barokní oltář svatého Jana Nepomuckého, přibližně z roku 1760.²⁸ Ten stejně jako několik dalších uměleckých děl zhotovila dílna

---

²⁸ V současnosti je rozebrán a v péči restaurátorů. Pod ním byla překvapivě odkryta původní renesanční podlaha kostela z červených pálených dlaždic poskládaných do vzorů. Stejná podlaha se nachází na kůru, z větší části překrytá dřevěnou podlahou instalovanou společně s varhanním pozitivem na konci 18. století.

Ignáce Františka Platzera. Největším z nich je hlavní oltář kostela s rozměrným plátnem od malíře Antonína Tuvory, z roku 1786. Na sochařské výzdobě se podílel již Platzerův syn Ignác Michael. V polovině století baroko obohatilo interiér ještě kazatelnou, varhanním pozitivem a o něco později půvabnou křížovou cestou. Novodobé umělecké směry naštěstí do výzdoby příliš nezasáhly. Nad bočními oltáři visí obrazy svatého Václava a Panny Marie z 2. poloviny 19. století. 20. století jako všude jinde, zasáhlo do celé památky spíše destruktivně, například dvojím rekvírováním zvonů aj. Několik dalších barokních obrazů se v současnosti nachází v depozitáři a některé další smečenské památky ve Vlastivědném muzeu ve Slaném.

Památky nejsou jediné, co tvoří kostel, ale především jeho uživatelé. V doložitelné historii je celá řada osobností, které měly v opatrování smečenské duše. Z důstojných pánů, které máme doložené od roku 1358, kdy zemřel první farář jménem Přech,²⁹ uvádím pouze několik jmen kněží, kteří byli významní i v jiných ohledech. Od jejich míst působení přes jejich další činnost. V roce 1419 přišel do Smečna farář Racek, sakrista chrámu svatého Víta. Již 14 let po příchodu Jezuitů do Čech byli zváni i do Smečna. Od roku 1583 ve Smečně krátce působil Adam Černý z Vinoře, budoucí svatovítský kanovník a staroboleslavský probošt a po něm od roku 1585 Martin Pfefferus z Heiselberku, pozdější kazatel u dvora císaře Rudolfa II. V letech 1615 až 1617 byl děkanem horlivý katolík Ctibor Jan Kotva z Freifeldu, jehož rozporuplnou postavu ztvárnil ve svém románu Bloudění spisovatel Jaroslav Durych.³⁰

1664-1691 byl ve Smečně farářem Jan Václav Augustus, který byl činný i jako skladatel a s jeho jménem máme první doloženou skladbu související se Smečnem. Skladba se dochovala ve sbírce Antonína Breintenbachera a je dnes uložena na zámku v Kroměříži.³¹ Jedná se o gratulační kantátu o nevěřícím Tomáši – „*Nevěřící Tomáš neboli dialog uskutečněný hudebním způsobem o sv. Tomáši Apoštolovi...*“ a byla vytvořena smečenským děkanem u příležitosti narozenin rektora slánské piaristické koleje, pátera Tomáše. V katalogu je manuskript datován přibližně do roku 1671, přestože na notách tento údaj nikde není. Skladba je koncipována pro celkem třináct hlasů. Dvanáct z nich je nadepsáno jmény apoštolů, třináctý je bez jakéhokoli nadpisu a jde o basso continuo. Osm hlasů je zpěvních partů a čtyři jsou pro dvoje housle a dvě violy. Canto primo a sekundo i alto primo a sekundo zpívají každý unisono. Stejně tak i tenore sekundo a basso sekundo. Vyloženě sólové jsou

²⁹ PODLAHA ANTONÍN, *Posvátná místa Království českého*, díl VII, Praha 1913, str. 181-193.

³⁰ PŘIBYL VLADIMÍR, *Pohled do barokního Smečna*, Ročenka Slánský obzor 9 (109), r. 2001, s 18.

³¹ PEŠKOVÁ JITŘENKA, SEHNAL JIŘÍ, *Catalogus artis musicae in Bohemie -Kroměříž*, NKČR, Praha 1998, s 129, č. A 298.

party Ježíše – basu a Tomáše – tenora. V úvodu je krátká sonáta, celá skladba není nijak náročná ani rozsáhlá a text je soustředěn na několik vět.

Zvláštní je, že podle záznamů děkana Dvořáka byli umělecky činní dále jen smečensští kaplani. V roce 1702 vytvořil smečenský kaplan Jan Ignác Summa z Vlastislavi veršovaný životopis svatého Jana Nepomuckého „Vita et mors S. Joannis Nepomuceni“. Smečenský rodák a budoucí kaplan Augustin Jan Passer se mimo jiné zúčastnil u příležitosti svatořečení Jana Nepomuckého ohledání jeho ostatků a v roce 1723 nechal svým nákladem zhotovit a umístit u smečenského kostela světcovu sochu. On sám nakonec téměř symbolicky působil v Nepomuku, kde také v roce 1727 zemřel. Necelé dva roky 1708-1709 kaplanoval ve Smečně další básník Martin Josef Vatter,³² který vydal v Praze u Karla Jana Hrabý v roce 1714 latinskou báseň také o Janu Nepomuckém. Zemřel v roce 1720 jako farář v Lidicích, kde byl pohřben ještě ve starém kostele.³³

V roce 1709 až 1710 působil ve Smečně jako kaplan vynikající barokní kazatel Jan Kelský, jehož kázání vyšla 1723 tiskem: „Cantiones festuales in totius anni festa...“³⁴ Po něm byl umělecky činný až kaplan František Antonín Martin Mensi, který do Smečna přišel na své první působiště v roce 1777. Jeho tvorbě je v této práci věnována samostatná kapitola. Po něm již nikdo další, kdo by byl významněji tvůrčí i v jiných oblastech nepřišel.

Jen děkan Dvořák na počátku 20. století se několik let intenzivně zabýval historií celého panství a usiloval o sepsání dějin města Smečna, ale jak sám píše, k tomu sepsání se pro jiné zaneprázdnění nedostal. Na rozdíl od dnešních časů měl k dispozici všechny historické materiály, které jsou dnes roztroušené po několika institucích a většinou nejsou volně přístupné k bádání. Zámecký archiv byl po vypovězení Clam-Martiničů rozdělen. Starší část byla nejprve odvezena na hrad Křivoklát, kde byla téměř 80 let zcela nepřístupná. V současnosti se nachází ve Státním oblastním archivu v Praze a jako částečně nezpracovaný fond je stále téměř nedostupný. Mladší zbylá část, která byla odkoupena od slánského řezníka je nyní ve Vlastivědném muzeu ve Slaném. Farní archiv se částečně nachází na faře (dosud nezpracován) a částečně ve Státním okresním archivu Kladno. Matriky – jediné opravdu přístupné – jsou ve Státním oblastním archivu v Praze.

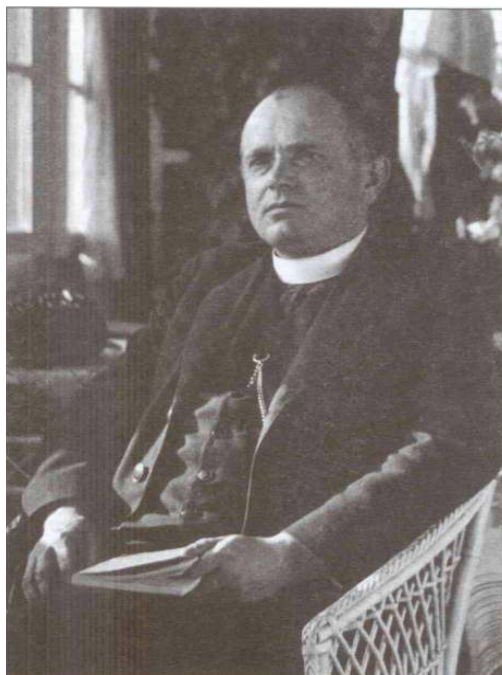
---

³² Martin Josef Vatter byl velmi oblíben u velkovévodkyně Toskánské, majitelky a patronky Buštěhradu a Lidic, která tehdy ze svých prostředků dala roku 1716 postavit novou farní budovu. PODLAHA ANTONÍN: *Posvátná místa Království českého*, díl VII, Praha 1913, str. 102-111.

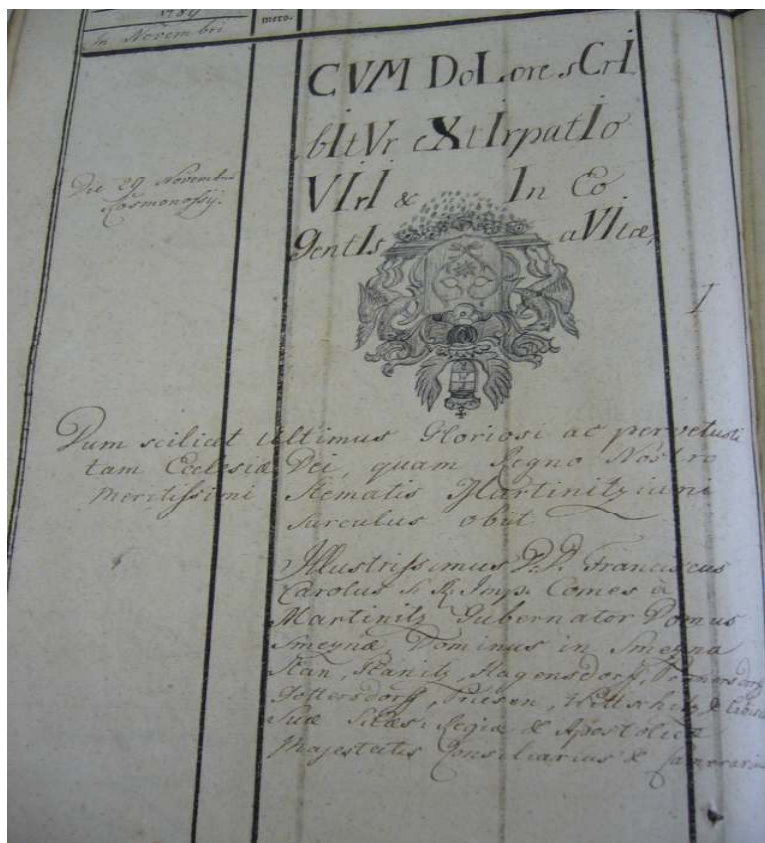
³³ Až ten nový zlikvidovali, společně s celou obcí, v roce 1942 nacisté.

³⁴ PŘIBYL VLADIMÍR, *Pohled do barokního Smečna*, Ročenka Slánský obzor 9 (109), r. 2001, poznámka.

Děkan Josef Dvořák

*Smečenská matrika zemřelých z 18. století
zápis o úmrtí posledního Martinice hraběte Františka Karla 29. 11. 1789 s obráceným erbem*

I.1. 4.

Historie kůru kostela Nejsvětější Trojice ve Smečně

Jak již bylo zmíněno výše, tak doložitelná historie smečenského kůru se píše až spolu s novým kostelem od roku 1587. Z té doby pocházejí varhany, které jsou dnes nejstarší ve střední Evropě. Stavitelem mohl být někdo z okruhu varhanářů rudolfinského dvora. Nejstarší písemný doklad uvádí sama skříň varhan, kde se dochoval zbytek nápisu „JAKUB 1600“.³⁵ Původně měly varhany podobu skříňového oltáře se zavíracími malovanými křídly, jak nám dnes dokládá popis z Velcova Soupisu památek z roku 1904. Bohužel, o tuto ozdobu byl nástroj někdy během 20. století nešetrně ochuzen a neví se nic o jejím dalším výskytu ani o nešťastných destrukčních okolnostech. Buď byla křídla snesena, aby nezatěžovala chátrající nástroj, nebo mohla být poškozena 23. 6. 1939, když Němci odstřelovali v okolí Smečna pevnůstky,³⁶ čímž tlakové vlny rozbily kostelní okna.³⁷ Při otevřených křídlech bylo možné spatřit vpravo výjev Zvěstování Panny Marie a vlevo Archanděla Gabriela. Na zavřených křídlech byli vpravo svatý Jan Křtitel a svatý Pavel, pod nimiž byl svatý Václav na koni. Vlevo pak svatý Jakub Větší se svatým Petrem nad svatým Jiřím. O výtvarné stránce si můžeme udělat představu z jediného dochovaného výjevu svatého Kryštofa na jižní boční straně varhanní skříně. Uprostřed čelní strany pod píšťalami je nápis verše 150. žalmu „LAUDATE EUM IN CHORDIS ET ORGANO“. Bohatou historii nástroje dokládají účty k různým opravám již od roku 1631, kdy jej poničili město drancující Švédové až po rok 1775, kdy jeho podobu zásadně ovlivnil Jan Rusch z Litoměřic. Ten přistavěl a do zábradlí kůru zasadil pozitiv, který výrazně negativně ovlivňuje celé výtvarné řešení renesančního stroje. Zrušil původní hrací stůl a nově jej umístil do pozitivu, kde byly dva manuály – jeden pro původní velký nástroj a druhý pro nový. Ladění varhan již v té době nebylo zřejmě původní středotónové, protože místní sbírka obsahuje starší skladby s větším počtem předznamenání. V dalších dvou stoletích byl nástroj několikrát opravován a upravován. Až nakonec v roce 1999 prošly varhany svou první generální restaurací a byla jim vrácena

³⁵ ČIHAŘ MAREK, PŘIBYL VLADIMÍR: *Ještě k opravě renesančních varhan ve Smečně*. Zpráva památkové péče 6/2000

³⁶ LÁŠEK RADAN, *Pevnosti*, sv. 6, ARPA Dvůr Králové n/Labem 1995

³⁷ Viz potvrzení ve farním archivu.

jejich původní podoba.³⁸ To znamená, že oba nástroje byly odděleny, byl obnoven hrací stůl na postamentu hlavního stroje a vráceny původní rejstříky včetně středotónového ladění. Původní renesanční zvuk zní dnes autenticky i díky dvoustem zachovaným píšťálám, včetně principálu v prospektu varhan. Byla obnovena také výtvarná výzdoba nástroje, v minulosti několikrát přetřená. Škoda jen, že dosud nebyla objevena jediná fotografie zachycující vzhled zavíracích křídel varhan, aby bylo možné je zrekonstruovat. I tak je ale celý nástroj vzácně dochovanou památkou, která nemá ve střední Evropě obdoby a v širším okruhu ani z výtvarného hlediska. Je štěstí, že kostel stojí stranou městské zástavby a nebyl nikdy zasažen žádným z několika požárů, které zničily město, a že nikdo v minulosti nedostal „báječný nápad“ postavit ve Smečně nástroj nový.

O provozním vybavení kůru si můžeme udělat obrázek ze soupisu inventáře kostela. Na kůru se nacházely: jedny varhany, dva kontrabasy, z nichž byl jeden zánovní, jedno violoncello a viola, sedmery housle, z nichž jedny byly staré, dvojce staré tympány, dvojce nové a k nim paličky, čtyři polní trouby, dvě horny in B, dvě in F a dvě in Dis. Z notového materiálu je uveden jeden starý misál, pět mší, litanií a starých árií a šest offertorií. Tento soupis je datován rokem 1775. Zřejmě se ale musí jednat o starší soupis s pozdější datací, protože v této době byl již dva roky po smrti kantor Jakub Jan Syříš, od kterého se ve sbírce dochovalo celkem 31 opisů skladeb a od jeho syna, který zemřel rok před ním, ještě tři další. Což početně nesouhlasí s uvedenými 21 skladbami. Navíc je na tomto soupisu uvedeno: „*Má také darované některé hudebniny od jeho Excelence Františka Michala hraběte z Martinic totiž mše, které se již k potřebě nehodějí.*“ Hrabě František Michal z Martinic zemřel 27. ledna 1773 a je tedy další nejasností o jaké mše se jednalo, protože ve sbírce se starší opisy než pánů Syříšů nedochovaly. Dále je zde uvedena i „*almara pro partesy*“, o které se usuzuje, že pochází ze stejné doby jako varhany. A to podle shodného kování. Pokud je tomu tak, muselo se ve Smečně po celé 17. století uchovávat značné množství not. Další soupis inventáře kůru je z roku 1781 a v nástrojovém výčtu je stejný. U notového materiálu napsáno: „*Má také některé darované hudebniny od jeho Excelence Hraběte totiž Symfonie.*“ To zřejmě vysvětluje výskyt světského notového materiálu v jinak čistě duchovní hudbě. Alespoň částečně, neboť několik těchto symfonií má mladší dataci pořízení.

---

³⁸ Rekonstrukci nástroje provedly firma Doubek a syn Jihlava a akademické malířky Markéta Pavlíková a Lenka Helfertová. Barokní pozitiv byl znovu zprovozněn až v létě 2009. Ale vzhledem k nešťastnému řešení jednotného vzduchového zásobování obou nástrojů, kdy každý potřebuje jiný tlak, se znovu uvažuje o přemístění na jiné místo v kostele a celkové úpravě kůru do podoby z konce 16. století, včetně odstranění novější dřevěné podlahy, pod kterou se nachází zchovalý, cihlami vykládaný, původní podklad.

Soupis je na přední stránce potvrzen i v letech 1786, 1788, 1790, 1794 a někdy v této době byly připsány ještě dva klarinety, jeden fagot a byly přeškrtnuty litanie, árie a offertoria.

Na Smečně je stejně jako v jiných městech doložena existence literátského bratrstva. Bohužel, ale nedochovaly se žádné konkrétní zprávy, kromě několika účtů z konce 18. století v Okresním archivu v Kladně. Děkan Dvořák uvedl, že zpěváků v tomto období bylo šest.

Nejstarší písemný doklad zmiňující na Smečně kantora a školu je z roku 1602. Jedná se o fundační listinu Jaroslava Bořity z Martinic ke smečenskému děkanství, ze které vyplývá, že jakási školní výuka ve Smečně byla již v 16. Století. Konkrétně zde uvádí plat děkana, který má *platiti dva kaplany a jednoho cantora, aby vždycky v kostele Chorum spravoval a se svým žákovstvem zpíval, pacholata děti z města Muncifaje (původní název města Smečna), i jiných vesnic okolních k panství mně náležejících literárnímu umění, Catechismus od Petra Canisia na světlo vydan, pobožnosti a dobrým mravům též i zpívat učil, jemuž mimo služby od p. děkana věnovaný také každý otec za učení svého dítěte dle starého obyčeje za čtvrt léta nejméně po jednom ortu (čtvrt tolaru), i též snopného dávati budou a týž Cantor na děkanství v škole a též příležitost komoře bydlívati má.*

O prvních kantorech se dovídáme pouze ze smečenských matrik. V samotné hudební sbírce bohužel nefigurují. Za uvedenými jmény je rok první písemné zmínky. Jak dalece se shoduje se skutečným působením ve smečenské škole, je možným předmětem dalšího bádání.

1: Václav Peřlinovský (1627) - prvně se uvádí 25. 2. 1627 kmotr při křtu, 28. 2. 1628 se jemu a manželce Zuzaně narodila dcera Marie, 6. 4. 1634 syn Jan Václav. Za jeho působení se zde ještě uvádějí dva další kantoři. Zda tu působili současně, či byli jen na návštěvě, je nejasné.

2: Jan Konrád (1630)

3: Kazimír Radošický (1632)

4: Václav Šebestián Rathouský (1635) – 12. 11. 1635 kmotr při křtu, 3. 2. 1636 se žení s Ludmilou Bezenskou, se kterou má později dcery Dorotu a Lidmilu.

5: Matěj Bílek (1643) – 8. 12. 1643 kmotr při křtu, 18. 1. 1645 se mu narodil syn Matěj.

6: Jan Burian Martinides - Kostelecký (1658) – 28. 12. 1658 při křtu byla kmotrou jeho žena Magdalena, on byl prvně za kmotra 24. 1. 1659 a pak ještě častokrát.

Vedle něj je připomínán 1659 až 1681 varhaník Filip Jakub Machonius, syn Jiřího Macháčka z Čáslavi, který byl varhaníkem ve Slaném.

7: Václav Slavík Vltavský (1666) – 6. 4. 1666 kmotr při křtu, 27. 9. 1668 se mu narodil syn Václav.

8: Václav Columella (1675) – 27. 5. 1675 byla kmotrou jeho žena Helena. On sám je prvně uveden až 27. 12. 1682 při narození syna Bernarda Augustina.

9: Daniel Loutský (1685) – 11. 3. 1685 je uveden jako preceptor – kantorem vydržovaný pomocník. Znovu ještě 30. 5. 1686.

V této době je ještě uveden varhaník Václav Bydžovský jako kmotr při křtu 16. 8. 1688.

10: Václav Žebro (1689) – 7. 6. 1689 je uveden při křtu.

11: Jan František Svoboda (1693) – 29. 10. 1693 se žení s Annou, 4. 1. 1694 je kmotr při křtu jako kantor a varhaník, 4. 8. 1694 je uveden při křtu svého syna Františka. Když zemřel 8. 7. 1730 ve věku 66 let, bylo v matrice uvedeno „slovutný varhaník“.

12: Kašpar Losehut je uveden v roce 1697 jako další kantor.

Od následující symbolické třináctky se dostáváme ke jménům, která máme v chrámové sbírce již prakticky doložena. Podivná hra osudu zařídila, že vedení kůru kostela Nejsvětější Trojice zůstalo více jak sto let v jedné rodině, ale ani jednou nepředal žádný otec „řemeslo“ svému synovi.

13: Jakub Syřiště (1726) – původně kladenský poddaný je prvně připomínán 11. 7. 1724 při pohřbu svého syna Josefa. Dále měl syny Martina, Jana Matěje, Josefa, dceru Josefu, syna Antonína a Václava.

14: Antonín Syřiště je uveden 8. 12. 1766 jako organista a byl zástupcem svého starého otce. Ten zemřel ve věku osmdesáti let 14. 1. 1773. Bohužel, ale Antonín Syřiště umírá ve věku třiceti sedmi let, ještě rok před svým otcem, 29. 4. 1772. V té době byl necelé dva roky ženatý s Terezií, dcerou smečenského senátora Jiřího Popa, se kterou měl roční dceru Marii.

15: Karel Stehlík (1773) – 12. 6. 1773 si bere vdovu Terezii Syřišťovou, se kterou měl celkem devět dětí. Dospělosti se dožil pouze druhý syn František (*16. 12. 1776). Po smrti paní Terezie 15. 7. 1786 se Karel Stehlík žení 14. 1. 1789 s devětadvacetiletou Josefou Šafránkovou. Bohužel, již ale 27. března 1791 ve věku jednačtyřiceti let jako kantor a městský a cechovní písař umírá. V té době byl, již od roku 1789, učitelským pomocníkem jeho příbuzný a syn Václava Prokopa Stehlíka kantora v Plánicích u Klatov, František Stehlík. Ten měl do Plánic podán na kantorské místo čekatelský dekret. Vše nakonec dopadlo jinak.

16: František Stehlík (1791) – hraběnka Josefa Martinicová rozená Štemberková jmenovala zvláštním dekretem nového smečenského kantora Františka Stehlíka. Stal se jím ve věku dvaceti tří let 8. 4. 1791 nejen pro svou způsobilost, ale i proto, že slíbil postarat se o sirotky svého příbuzného předchůdce. Byl dokonce zproštěn speciální zkoušky před krajským komisařem. 3. 9. 1792 se oženil s Marií Syřišťovou, dcerou kantora Antonína Syřiště (14). Jemu vděčíme za největší část dochovaného hudebního archivu ve smečenském kostele

a je s podivem, kolik skladeb dokázal za svůj život nejen shromáždit a opsat, ale i nacvičit a provést. Přestože měl při úmrtí v matrice poznamenáno, že byl učitel velmi zasloužilý, byl pro svůj nízký plat ještě i městským písařem. Ve Smečně vyučoval 47 let a jedním z pomocníků ve škole mu byl jeho jmenovec a syn Karla Stehlíka František, který zemřel 5. 5. 1826 na zápal plic. Dalším z pomocníků mu byl v letech 1821 až 1833 František Jan Pokorný, který také pořídil do sbírky několik zajímavých opisů. Zemřel jako učitel v Hobšovicích 28. 6. 1838, ve stejném roce jako šestnáctý smečenský kantor František Stehlík, 17. ledna.³⁹

17: Prokop Vosyka (1838) – byl učitelským pomocníkem ve Smečně již od roku 1833 a kantorem jmenován až po smrti svého předchůdce. Při výuce zejména ručních prací mu byla nápomocná jeho manželka. O kvalitě jeho práce učitele a ředitele kůru a oblíbenosti u vrchnosti vypovídá řada kladně vyřízených, zejména finančních žádostí. Za jeho působení doznala smečenská škola řadu změn, které si vynutilo například i rozrůstání žactva. Vyučovalo se nejen nadále na faře, ale i v pronajaté místnosti v domě č. p. 16 smečenského kominíka Antonína Sykory a v Panském domě č. p. 116. Řídící učitel Prokop Vosyka zemřel 20. 12. 1881 a teprve několik týdnů před jeho smrtí byly vykopány nové základy k samostatné školní budově. Během jeho působení mu s náročnou prací pomáhali a do smečenské hudební sbírky svými opisy přispívali také dva podučitelé. První z nich Jan Link ve Smečně působil od roku 1837 do 12. 2. 1848, kdy zemřel ve věku 34 let na zápal plic a druhý Jan Pokorný zde byl v letech 1865 – 1870.

18: Alois Förster (1882) – poslední smečenský kantor v pravém slova smyslu se ujal svého úřadu 1. 9. 1882. Člen známého kantorského rodu sbírku obohatil nejen svými vlastními skladbami, ale i díly svých slavnějších příbuzných Josefa a Antonína Förstera. Josef Förster byl váženým skladatelem a ředitelem kůru u sv. Vojtěcha v Praze a otcem slavného Josefa Bohuslava Foerster. Alois Förster byl zřejmě bratrancem Josefa Förstera a na Smečně působil až do svého odchodu na odpočinek 31. 8. 1907.

Ředitelé kůru – varhaníci ve 20. století:

19: Josef Kořínek (1907) – na smečenském kůru byl činný už dříve, jak dokládá nejen hudební archiv, ale i několik přepisů na varhanní skříně po několika drobných opravách.⁴⁰

Ředitel kůru byl ještě za druhé světové války.

20: Antonín Čevona

21: Karel Šťáva – promováný historik a profesor slánského gymnázia

---

³⁹ V matrice úmrtí je u jeho jména poznamenáno: spolurytíř z Čenkova a Treustet

⁴⁰ Ant. Jos. Sieger ml. c. k. varhanář z Kladna vyčistil a naladil tento stroj dne 24. října 1880 a nejméně 50x opravoval Jos. Kořínek řed. Kůru 15. 7. 1904.

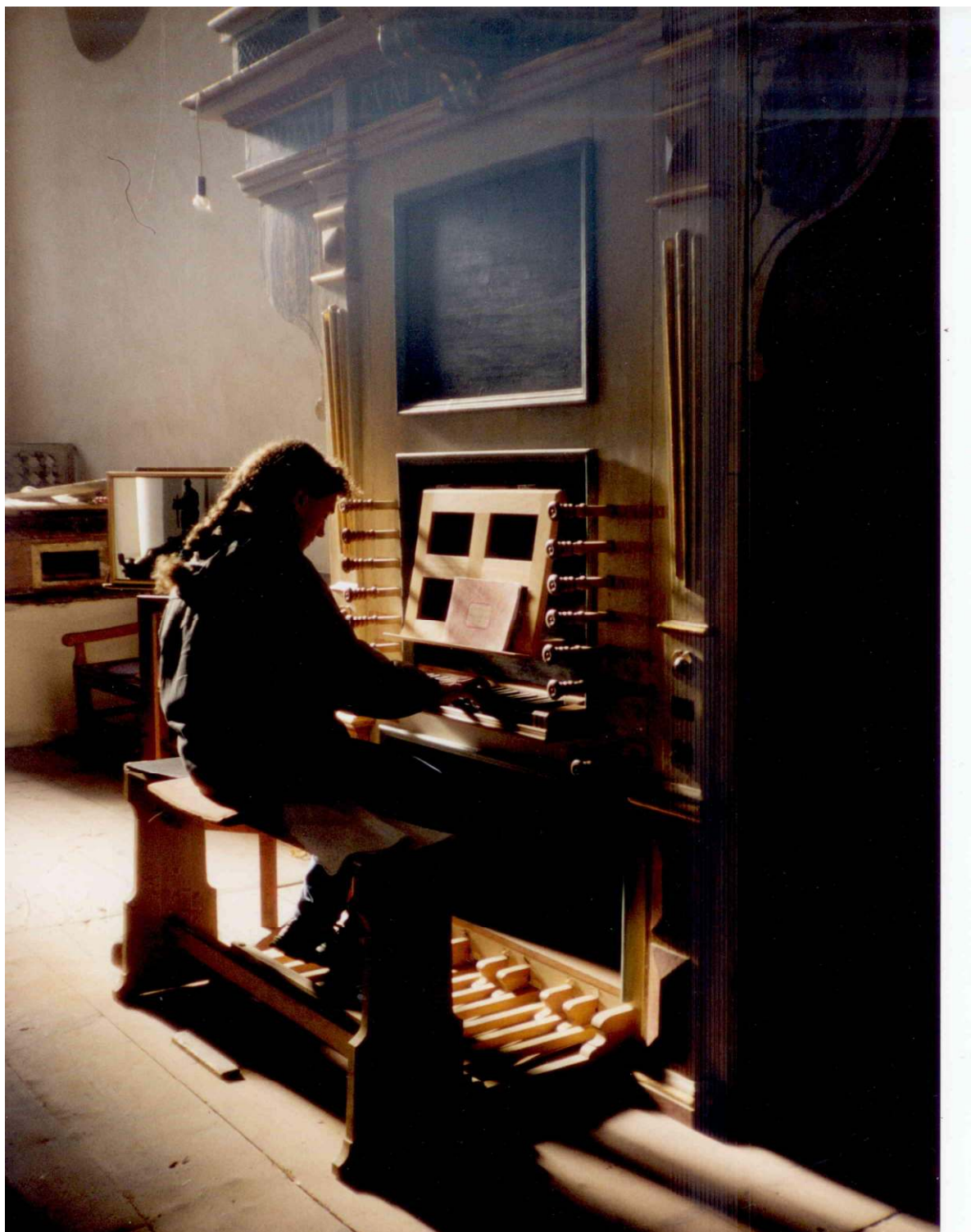
22: Dragoun, učitel

23: Sestřičky Vincentky, snad sestra Metoda (1955-1969)

24: Marta Andrlová (1970-1996)

25: Monika Štěchová, rozená Šťávová (1997-2008)

26: Karel Procházka (2001-dosud)

II. kapitola

Hudební archiv kostela Nejsvětější Trojice ve Smečně

II.1.

SMEČENSKÁ HUDEBNÍ SBÍRKA

„Almara pro partesy“

Smečenská hudební sbírka

II.1.1.

Původ a druhový profil sbírky

Jak bylo uvedeno výše, tak již na počátku 17. století musel existovat na smečenském kůru nějaký hudební archiv, pro který byla pořízená speciální a celkem prostorná skříň na pevný zámek. Způsobem provedení byla určena zřejmě jen na knižní nebo notovaný materiál. Sice by se do ní vešlo i několik menších hudebních nástrojů, ale vzhledem ke klimatickým podmínkám kostelů můžeme tuto domněnku vyloučit, zvláště u všech dřevěných nástrojů. Na policích skříně pro noty jsou nalepené cedulky od 19. století, ze kterých je patrné, že chrámový archiv byl vždy pečlivě tříděn na různé druhy skladeb – mše, árie, offertoria a různé. Před mým příchodem do Smečna a následným zpracováváním sbírky byl proveden její soupis zřejmě poprvé mezi dny 24. července až 16. října 1970. Provedli jej tehdejší ředitel Okresního archivu v Kladně Mgr. Stanislav Krajník a ředitelka slánské pobočky Okresního archivu dr. Jana Krotilová, která mi jeho kopii poskytla. Soupis je utvořen podle druhového rozdělení: mše, vánoční mše, requiem, offertoria, gradualia, nešpory, litanie, árie, motetta, Te Deum, mariánské antifony, sinfonie a ostatní druhy příležitostných skladeb. Na jaře 2001, kdy jsem začínal sbírku zpracovávat, byla výše zmíněná „almara pro partesy“ na restaurování a noty ležely na několika hromádkách na severní oratoři. Noty byly stále v tom samém pořadí jako v soupisu z roku 1970. Vedle seřazených not byla ještě jedna hromádka, která byla v seznamu hudebnin několikrát uvedena jako torsa. Z té se mi podařilo seskládat třináct dalších mší, tři vánoční mše, pět requiem, dvě offertoria, čtrnáct graduálií, dvojce nešpory, čtyři árie, jedno motetto, devět Te Deum, deset sinfonií a sedm skladeb zařazených mezi další příležitostné. Vzhledem k druhovému třídění notového materiálu v minulosti, jsem se při následném zpracování tohoto zvyku přidržel a neseřadil jej například podle jmen autorů skladeb, jak to učinil pan kolega Ostroveršenko v Teplicích.⁴¹ Na obalech not je několikrát číslování, které přirozeně již nenavazuje. Proto jsem se rozhodl k vlastnímu řazení v jednotlivých druhových sekcích od nejstarších autorů a exemplářů. Jen jsem v řazení upřednostnil Brixiho a Mensiho. Samozřejmě, že autorské členění není zcela jisté ani dnes, kdy jsem všechny skladby podrobil srovnání nejprve v Souborném hudebním katalogu Národní knihovny v Praze a později po znovuotevření

⁴¹ Osobní návštěva archivu v místnosti ve věži teplického kostela, při badatelské studii skladeb pátera Františka Mensiho.

v katalogu Českého muzea hudby a nakonec v mezinárodním elektronickém katalogu RISM. Po tom všem stále zůstává v současném seznamu smečenské sbírky třicet sedm nejasných autorství, ve velkém případě skladatelů, kteří dosud nemají svůj tematický katalog. Například Ditters, Vogel, Lohr, Laube, Loos, Pichl a mnozí jiní.

Mše: Nejpočetnějším druhem smečenské chrámové sbírky jsou klasické běžné, slavnostní, příležitostné nebo zkrácené mše. Celkem se jich dochovalo sto dvacet. Z toho jich je patnáct od J. Haydna, čtrnáct od R. J. N. Fühlera, devět F. X. Brixiho (možná třináct) a osm K. Vogla. Vedle anonymů a téměř neznámých skladeb dnes méně uznávaných autorů jsou zde oblíbené Brixiho a Haydnovy mše, například slavná Nelson messe neboli Missa in Augustiis, či Caecilian messe in C. Také se zde nacházejí známé mše W. A. Mozarta. Samostatně jsou zde vedené vánoční mše. Celkem ale pouhých dvanáct kusů. Z 18. století pouze čtyři díla, a to od F. X. Brixiho. Zbytek je ze století devatenáctého. Ani ve Smečenské sbírce nechybí slavná „Rybovka“. Jde však o opis až z roku 1910 a vzhledem ke kusému spektru všemožných rukopisů soudím, že zde zřejmě byly i starší exempláře ale jistě se tu často hrála v 1. polovině 20. století.

Requiem: Zádušních mší je zde dvacet tři a společně s dvěma starými a zajímavými anonymy tu spočívá i slavné requiem od W. A. Mozarta a F. X. Süßmayera.

Offertoria: V padesáti dvou offertoriích se vyskytuje autorsky to nejlepší co se v Čechách v 2. pol. 18. století hrálo – Brixí, Loos, Lohelius, Vogel, Mensi, Vaňhal, Ryba, Haydn, Mozart, Koželuh, Pichl aj. Pravdou je, že v některých jejich exemplářích se nezrcadlí to nejlepší skladatelské umění, které jistě ovládali. To je případ J. K. Vaňhala a jeho Offertoria in C – „Eja chori jubilemus“⁴² nebo J. J. Š. Ryby Offertoria in D – „Triumphus, triumphus“, kdy se jedná o takzvané skladby, které bylo potřeba narychlo vytvořit k blížícímu se svátku. Znějí dobře, jsou líbivé, ale postrádají vlivem dobové praxe více skladatelského umu.

Gradualia: Jak bylo výše zmíněno, tak tato část sbírky patří k nejnovějším. Jsou zde opisy skladeb až od roku 1827.

Nešpory: Z dvaceti tří nešpor je šestnáct kusů starší barokně klasicistní hudby autorů p. V. Rathgebera OSB (1682-1750), J. Zacha (1699-1773), A. Laubeho (1718-1784) a samozřejmě i F. X. Brixiho (1732-1771).

Litanie: Stejně jako většina nešpor, tak rovněž i většina litaní patří k nejstarším exemplářům sbírky, v podstatě od stejných autorů. Jen je zde více nejasných autorství.

---

⁴² Viz nahrávka v příloze CD 5 Studijní výběr, č. 6).

Árie: Stejně jako v jiných sbírkách, tak i zde patří soubor árií ke specifickým. Ve Smečně se jich dochovalo celkem padesát jedna a v části torso se nachází ještě několik jednotlivostí, které nelze s ničím dalším sestavit. Od tradičních českých autorů jako jsou Brixí a Loos se zde setkáváme, jak bylo zvykem s přetextovanými operními áriemi Myslivečka, Hasseho, Koželuha, Mozarta, Salieriho a jiných dobových italských skladatelů.

Motetta: Motetta a Offertoria byla v minulosti často zeměňována v názvech. Ve smečenské sbírce je dle katalogových srovnání těchto záměn několik, a tudíž jsou stylově stejné i tyto skupiny skladeb. Skladatelsky zde vynikají František Xaver Brixí a pater František Mensi.

Te Deum: Až na tři exempláře z 18. století je zbytek z devatenácti skladeb až z 19. století.

Mariánské antifony: Těchto skladeb je zde třicet čtyři. Zde opět početně i kvalitou vynikají Brixí i Mensi (občas jsou vzájemně zeměňováni jak zde ve Smečně, tak i v jiných sbírkách) a také p. Kajetán Vogel.

Sinfonie: Nejzvláštnější částí smečenské sbírky je třicet klasicistních symfonií. Nejvíce jich zde má Josef Haydn, Jan Křtitel Vaňhal, Karl Dittesdorf a Ignác Pleyel. Autorem rovných dvanácti opisů byl p. František Mensi.

Ostatní: V této sekci je řada různých příležitostných skladeb jako například adventní a svatodušní. Jsou v menším počtu a různého formového zpracování od drobných písní až po oratorium. Zvláštnosti této části sbírky budou vyzdvihnuty v jedné z dalších kapitol.

Nejstarší dochované skladby smečenské chrámové sbírky jsou z pera kantora Jakuba Jana Syřiště.⁴³ Ve sbírce se uchovalo celkem 31 jeho zaručených a úplných opisů. Některé další byly později použity jako obaly k jiným skladbám. Vzhledem k jeho předpokládanému aktivnímu věku se můžeme domnívat, že jeho opisy jsou opravdu dobové a vznikly ještě za života autorů skladeb. K těm nejstarším náleží pater Valentin Rathgeber OSB (1682-1750) a jeho *Vesperae Breves in F* patří k nejvzácnějším exemplářům sbírky, stejně jako všech 30 dalších opisů Jakuba Jana Syřiště. Z jeho pera jsou zde opisy:

Václav Jan Kopřiva (1708-1789) 1x: *Te Deum in D*; Jan Oehlschlägel Lohelius (1724-1788) 7x: *Offertorium in D*, *Offertorium in C*, *Offertorium in D*, *Litanie in D*, *Motetto in D*, 2x *Stationes in D*; Karel Loos (1724?-1772) 6x: *Missa in C*, *Offertorium in D*, *Litanie in D*, *Motetto in D*, *Aria in F*, *Libozpěv svatojanský in D*; Antonín Laube (1718-1784) 4x: *Nešpory in C*, *Litanie in D*, *Asperges in C*, *Ave Maris stella*; Pokorný František Xaver Tomáš (1729-

---

⁴³ Pocházel zřejmě z kantorského rodu nebo minimálně jednoho svého syna k tomuto povolání přivedl. Antonín Syřiště (25.5.1735-29.4.1772) byl nástupcem svého otce, ale zemřel ještě rok před ním ve věku 37 let. V nedalekých Tuchlovicích působil jako kantor Jan Syřiště, který zemřel 2.9.1775 jako čtyřicetiletý. Zde není jisté, zda byl synem smečenského kantora nebo jen jeho příbuzným. Musel by jinak být dvojčetem Antonína. Jelikož datum jeho narození není známo, zůstává zde prostor k dalšímu studiu.

1794) 1x: Litanie in C; František Xaver Brixl (1732-1771) 13x: Missa in C a in D, Missa pastoralis in D, Offertorium pastorale in D, Nešpory in D, in C a in C, 2x Motetto in D⁴⁴, 2x Salve Regina in C, Regina coeli in D, Veni sancte Spiritus in D, Asperges in D a čtyři další díla s nejasným autorstvím, která mohou být Brixliho.

K tomu se domnívám, že by Jakub Jan Syříštl mohl být i autorem tří krátkých pašijových zpěvů, jejichž další výskyt nebyl dosud nikde zjištěn. Z dalších opisů skladeb uvedených autorů v jiných sbírkách vyplývá, že Jakub Jan Syříštl měl v Praze zřejmě dobré kontakty. Stejně skladby jsou nejčastěji u sv. Víta, Křížovníků, na Strahově, v Břevnově, u sv. Jakuba a v univerzitní knihovně.

V roce 1776 přichází do Smečna jako kaplan, čerstvě vysvěcený 23 letý kněz páter František Mensi (1753-1829). Sám výtečný skladatel rozšířil sbírku o celkem čtyřicet devět skladeb, z toho dvacet pět vlastních. Z nich je devatenáct autografů. Zbylých dvacet čtyři skladeb náleží F. X. Briximu, J. Haydnovi, L. Hofmannovi, J. E. A. T. Koželuhovi, J. Myslivečkovi, T. Traettkovi, G. Paisellovi, V. Pichlovi, p. K. Vogelovi, F. X. Duškovi, J. K. Vaňhalovi, K. Dittersdorfovi, S. Leducovi, I. Pleyelovi a M. Haydnovi. Mensi opisy svých ani jiných skladeb nedatoval. Jen z některých obalů je patrné, že jsou ještě z doby jeho pražských studií, tedy před rokem 1776 a z několika dalších se dovídáme, že už byl farář pcherský. Jím byl až od roku 1809.

Pražská návaznost původu smečenské hudby je zřejmá i u opisů tří kantorů Stehlíků – Václava Prokopa, Karla a Františka. V tomto období přibýlo do sbírky asi nejvíce skladeb. Václav Prokop jich zde zanechal třináct, Karel čtyřicet čtyři a František celých sto třicet. To je dohromady sto osmdesát sedm, což je více než třetina rukopisného archivu. Navíc je u některých skladeb patrná konkrétní osobní spojitost s kantory jiných kostelů. Z mimopražských okolních měst a obcí, kde se dochovaly chrámové sbírky, můžeme jmenovat nedalekou Mšec,⁴⁵ Panenský Týnec a kantorský rod Strachotů, Citoliby a místní kantory Kopřivy a nakonec kůr chrámu Nanebevzetí Panny Marie ve Zlonicích. Z dochovaného zbytku notového materiálu ve Slaném nelze s určitostí zjistit, až na výjimky, konkrétnější spojitost.⁴⁶

⁴⁴ Provedení této skladby lze shlédnout na www.choruscarolinus.cz ze slavnostního koncertu k 10. výročí sboru.

⁴⁵ Ve mšecké sbírce, kde se nachází něco málo přes sto kusů hudebnin se u několika skladeb vyskytuje shodný rukopis i druh papíru, ale i zde je anonymní. Jde o velice úhledný styl písma se zvláštním sklonem.

⁴⁶ Vlastivědné muzeum Slaný uchovává devět desítek z původní chrámové sbírky u sv. Gotharda. Mimo jiné se zde dochovaly dvě skladby p. Františka Mensiho, stejně jako ve Smečně. O návaznosti Slaný-Smečno se dnes dovídáme pouze z několika málo poznámek na notách ve Smečenské sbírce, kde je uváděno, že skladba byla hrána také ve Slaném, jako např.: III. Mše V.E.Horáka – 8.5.1887 v Slaném o pouti sv. Gotharda.

Následné období od konce třicátých let 19. století přineslo do smečenské sbírky a hudebního provozu v kostele Nejsvětější Trojice několik změn. Úplně nově se zde objevila graduálie, nepřibyla jediná árie a téměř se nově nedoplnila motetta, nešpory ani litanie. Do jaké míry se vystačilo s původním materiálem, se už asi těžko přesněji dozvíme. Pravidelnější data provedení se na obalech not objevují až za ředitelování Aloise Förstera. Předtím jen výjimečně. Od roku 1838 se ujímá vedení smečenského kůru Prokop Vosyka. Za plných čtyřicet tři let aktivní služby doplnil sbírku o sedmdesát osm opisů. Spolu s ním se o její rozšíření zasloužil zvláště ještě podučitel Jan Link, který byl na Smečně v letech 1837-1848. Za tu dobu pořídil čtyřicet tři skladeb. Prokop Vosyka se také často vracel ke starším skladbám ve sbírce a jejich uvádění. Minimálně tak jistě učinil ve třiceti pěti případech, protože se v těchto skladbách dochovaly opisy partů z jeho ruky. Kolem poloviny 19. století zněly tedy například ve smečenském kostele ze starší hudby díla Voglerova, Vogelova, Mozartova a bratří Haydnů. Dále také anonymní nešpory, které pořídil před r 1773 Jakub Jan Syříště. Rovněž je otázkou využití v této době smečenských symfonií, protože Vosykův rukopis se zčásti objevil i u jedné Pleyelovy symfonie.

1. září 1882 je do funkce kantora jmenován Alois Förster. Je to doba, kdy v našich zemích probíhá takzvaný cecilianismus. Tomuto období ve smečenské sbírce i A. Försterovi se blíže věnuje jedna z dalších kapitol. Nicméně Försterův rukopis se objevuje u osmdesáti dvou opisů sbírky. Ze starší hudby například u J. Haydna, W. A. Mozarta, J. N. A. Vitáska, K. L. Drobische a A. Diabelliho, vesměs autorů, kteří byli ceciliánským hnutím, mírně řečeno, pro kostelní provozování nedoporučení.

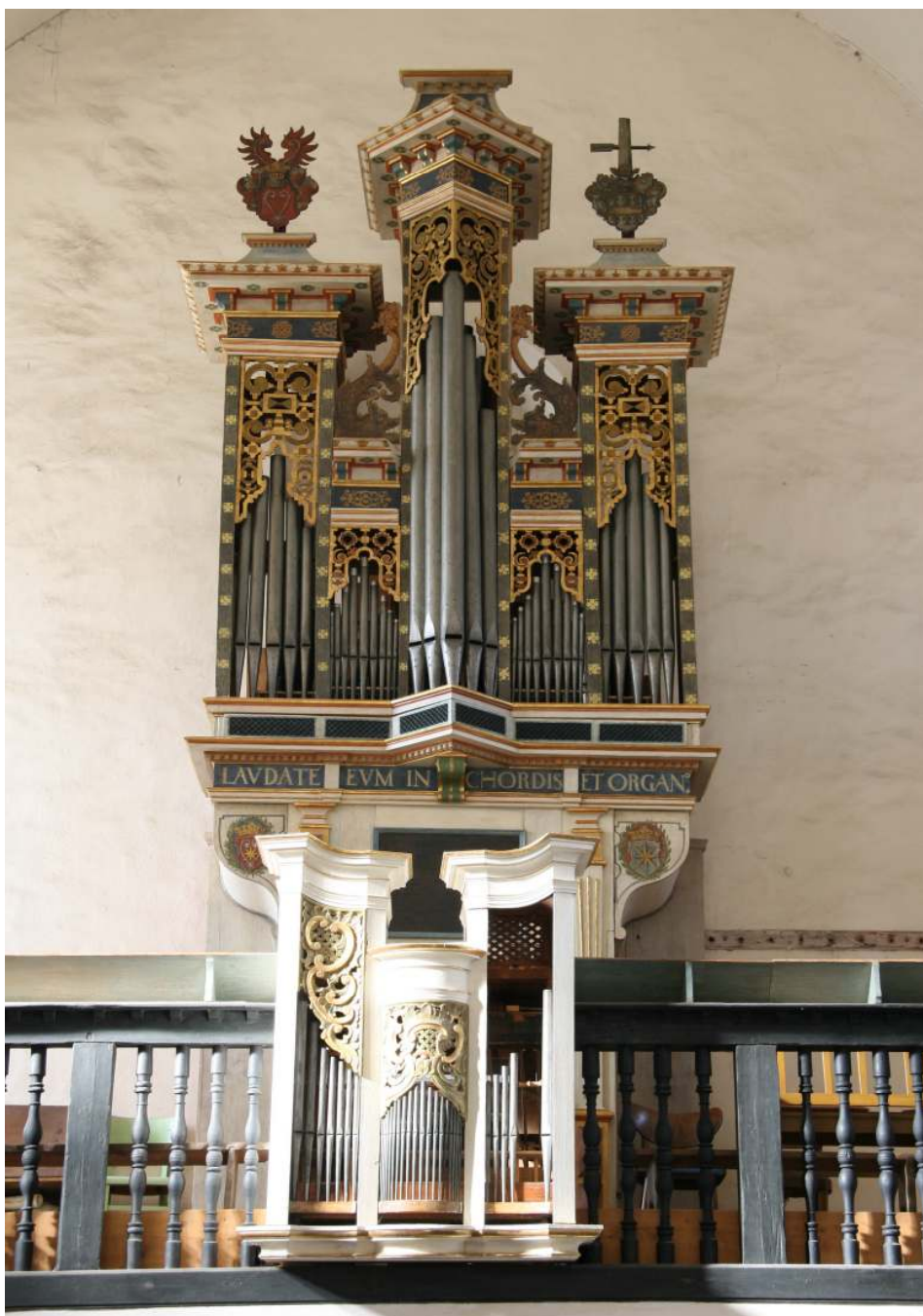
Na závěr této kapitoly trochu statistiky: Ve sbírce se ve staré části nachází 551 rukopisů a 120 tisků. Dosud zjištěných autorů skladeb je 164 a k nim náleží ještě 37 nejasných autorství, tj. skladeb, které se nacházejí v několika jiných chrámových sbírkách, je k nim přiřazeno více jmen a nelze spolehlivě určit jednoho správného autora. Početně nejvíce je ve Smečně zastoupen František Xaver Brixi se 44 spolehlivě určenými skladbami. Zároveň je také nejvíce zastoupen mezi nejasnými autorstvími. Dále je to Josef Haydn s 28 díly. Hned za něj se řadí místní páter František Mensi s 25 skladbami. Z dalších autorů jsou nejpočetněji zastoupeni Mensiho učitel páter Kajetán Vogel, Robert Jan Nepomuk Führer a Wolfgang Amadeus Mozart. Z celkového počtu dochovaných skladeb je celkem 49 dosud nezjištěných anonymů.

Na vytvoření staré sbírky se podílelo 69 určených opisovačů, z nichž minimálně tři zde mají i několik svých autografů. K tomu náleží ještě 68 opisů, kde se jejich autory nepodařilo identifikovat. Nejpilnějšími přispěvateli byli František Stehlík 130 kusů, Prokop Vosyka 78,

František Mensi 49, Karel Stehlík 44, Jan Link 43, Jakub Jan Syříšřtř 31 a také Alois Fřrster, jehoř opisy a doplřky partitur, ři novodobř přepis y se zde vyskytují v 82 případech.

Dvacátř století přispřlo jen necelou třicítkou skladeb a po roce 1918 pouze sedmi. Nejnovřji je sbírka doplřována od roku 2001 a to v souvislosti s mými kantorskými aktivitami se souborem Chorus Carolinus a s koncertním cyklem „Obnovenř premiéry skladeb smečenskřho křru“, který jsem pro smečenskř kostel zakomponoval do vzniklřho Smečenskřho varhannřho festivalu v roce 2007.

II.1.2.

Autorský profil sbírky

Ve staré a rukopisné části smečenské hudební sbírky je uloženo spektrum skladeb od 164 autorů a vzhledem k 37 nevyjasněným autorstvím připadá ještě v úvahu dalších 25 hudebních skladatelů.

Historicky nejstarším autorem je Giovanni Pierluigi da Palestrina (1525-1594), ale jeho Pange lingua se stalo součástí sbírky až v rámci cecilianismu v roce 1899. Po tomto jediném renesančním autorovi je zde jen několik vrcholně a pozdně barokních skladatelů. Netradičně se zde nachází německý barokní skladatel Valentin Rathgeber OSB (1682-1750), který je zde nejstarším autorem a o čtyřicet let mladší Christlieb Siegmund Binder (1723-1789), drážďanský skladatel. Z českých tu jsou: Václav Jan Kopřiva (1708-1789) – kantor v nedalekých Citolibech, Jan Lohelius Oehlschlägel (1724-1788) – premonstrát a ředitel strahovského kůru, Karel Loos (1724?-1772) – kantor v jezuitské rezidenci v Tuchoměřicích, Antonín Laube (1718-1784) – ředitel kůru u sv. Havla a po Brixiho smrti u sv. Víta v Praze.⁴⁷ Náš nejhranější skladatel František Xaver Brix (1732-1771) zde přirozeně nemůže chybět. Stejně jako z cizích autorů Josef Haydn (1732-1809), Michael Haydn (1737-1806) nebo Wolfgang Amadeus Mozart (1756-1791). Pak je tu řada českých, v klasicismu oblíbených autorů, jako páter Kajetán Vogel (1750-1794), František Xaver Dušek (1731-1799), Jan Evangelista Antonín Tomáš Koželuh (1738-1814), František Vincenc Krommer (1759-1831), Vincenc Mašek (1755-1831), Václav Pichl (1741-1809), František Antonín Rössler (1746-1792), Jakub Jan Šimon Ryba (1765-1815), páter Augustin Šenkýř (1736-1796), Jan Křtitel Vaňhal (1739-1813) a řada dalších českých kantorů. Specifickou skupinu tvoří řada operních skladatelů spíše druhé poloviny osmnáctého století, například: Johann Adolf Hasse (1699-1783), Pasquale Anfossi (1727-1797), Gasparo Ferdinando Bertoni (1725-1813), Giovanni Paisello (1740-1816), Nicolo Piccini (1728-1800), Vincenzo Righini (1756-1812), Antonio Salieri (1750-1825), Tommaso Traetta (1727-1779) a samozřejmě náš Josef Mysliveček (1737-1781).

Z období romantismu je zde celá řada autorů, jejichž práce je jedněmi podceňována a jinými vychvalována. Zřejmě je ještě příliš brzy objevovat jejich umění bez předsudků, které máme

---

⁴⁷ Kolektiv autorů, *Československý hudební slovník osob a institucí*, Praha 1965

zakořeněné ze starší literatury a neumíme se od nich odpoutat. Celá první polovina 19. století je ještě silně ovlivněna mozartovsko - beethovenovským klasicismem a citový romantismus dnes může znít v našich uších spíše lacině a mělce. Do duchovní hudby se zřejmě těžko začleňovaly moderní romantické hudebně dramatické prvky, zvláště co do síly zvuku a jiných výrazových prostředků. Pro svazující posluchačský úspěch a oblíbenost žánru bylo těžké vymaňovat se zažitým zvykům. Přesto si troufám tvrdit, že se dokáží najít duchovně i hudebně hlubší díla, neznějící na první poslech nevhodně, která si zaslouží naší pozornost. Často jiné to ostatně nebylo s mnohou klasicistní hudbou. Jako příklad mohu uvést Vaňhalovo Offertorium in C pro omni festo ze smečenské sbírky. Je stavěné přesně podle klasicistních pravidel, text se dobře upíná k optimistické a veselé melodii a po skladatelské stránce je dobře napsané.

Kvalitní a oblíbená hudba se však dá vysledovat v každém období, například podle četnosti výskytů, a tak ve smečenské sbírce můžeme vyzdvihnout skladby Georga Valeriána Rödera (1780-1848), Johanna Baptisty Schiedermayera (1779-1840), Antona Diabelliho (1781-1858), Václava Emanuela Horáka (1800-1871), Karla Ludviga Drobische (1803-1854), Roberta J. N. Führera (1807-1861)⁴⁸, Františka Lablera (1805-1851) a dalších.

Zapomenutá hudba všech minulých epoch se dříve, či později stala předmětem zájmu objevování a studia. Předceciliánská hudební praxe českých kůrů dosud neměla to úplné štěstí. Ale to je u nás problém i českého klasicismu a baroka. A není se co divit. Kolik starších českých skladatelů má svůj Tematický katalog?

Martinicko šternberský znak na skříni varhan

---

⁴⁸ Jeho krátké a snadné Requiem ze sbírky kostela sv. Petra a Pavla v Peruci vyhovuje plně požadavkům duchovním i hudebně dobovým. Po studiu této sbírky jsem je spartoval a se sborem Chorus Carolinus Kladno 4x v roce 2002 provedl.

ABECEDNÍ SEZNAM AUTORŮ SMEČENSKÉ SBÍRKY

(pouze jasná autorství)

Absolon Jan (1747-?)

Aiblinger Johann Kašpar (1779-1867)

Alimenti Benedetto (18/19.stol)

Ambros Ezechiel (1861-1915)

Anfosi Pasquale (1727-1797)

Bachtík Ferdinand (1865-1957)

Bertoni Ferdinando Gasparo (1725-1813)

Binder Christlieb Siegmund (1723-1789)

Bořický Karel (1789-1861)

Brixl František Xaver (1732-1771)

Bühler Franz (1760-1823)

Cartillieri Antonio Casimir (1772-1807)

Diabelli Anton (1781-1858)

Dittersdorf Karl Ditters von (1739-1799)

Drahlovský Josef Čapka (1847-1926)

Drobisch Karl Ludwig (1803-1854)

Dušek František Xaver (1731-1799)

Dvořák Antonín (1841-1904)

Eibler Josef (1765-1846)

Edenhofer Alois (1820-1896)

Elsner Josef Xaver (1769-1854)

Endelhart F. X. (?)

Faulhaber Emanuel Jan (1772-1835)

Fibich Antonín Bedřich (?-1800)

Fiorillo Ignatio (1715-1787)

Förster Alois (?)

Förster Antonín (1837-1926)

Förster Josef (1833-1907)

Führer Robert Jan Nepomuk (1807-1861)

Groh Josef (1815-1881)

Haller Michael (1840-1915)

Hanisch Jos. (?)

Hasse Johann Adolf (1699-1783)

Hataš ?/Jan1, Jan2, Jindřich, Kryštof/

Hausmann Václav Vlastimil (1850-1903)

Haydn Franz Josef (1732-1809)

Haydn Michael (1737-1806)

Herle Jaromír (1872-1945)

Hnilička Alois (1826-1909)

Hofmann Leopold (1738-1793)

Hoffmann ?

Hoffmeister Franz Anton ?

Horák Václav Emanuel (1800-1871)

Hruška Jaromír (1880-1954)

Hummel Ján Nepomuk (1778-1837)

Cherubini Luigi (1760-1842)

Jakoubek Josef Vojtěch (1750?-1810)

Janda /Ignác (1834-1898)/

Jansa Leopold (1795-1875)

Jelen Alois (1801-1857)

Jung Alfréd (?)

Just ? /(1750-1791)/

<i>J. A. W. (?)</i>	<i>Laube Antonín (1718-1784)</i>
<i>Kaim Adolf (1825-1887)</i>	<i>Leduc Simon (1745?-1777)</i>
<i>Kainerstorfer Klotilde (?)</i>	<i>Lickl Johann Georg (1769-1843)</i>
<i>Katzer Hynek Ignác (1785-?)</i>	<i>Lohelius Jan Oehlschlägel (1724-1788)</i>
<i>Kauer Ferdinand (1751-1831)</i>	<i>Lohr Johann Josef ?</i>
<i>Kempler Karel (1819-1871)</i>	<i>Loos Karel (1724?-1772)</i>
<i>Kittl Jan Bedřich (1806-1868)</i>	<i>Mašek Albin (1804-1878)</i>
<i>Klapka K. (?)</i>	<i>Mašek Vincenc (1755-1831)</i>
<i>Klee Antonín Václav (1864-1912)</i>	<i>Mensi František P. (1753-1829)</i>
<i>Klos Václav ?</i>	<i>Mozart Wolfgang Amadeus (1756-1791)</i>
<i>Klos ?</i>	<i>Musil František (1852-1908)</i>
<i>Knauschner Vendelín (?)</i>	<i>Müller /Josef (1817-1885)/</i>
<i>Kníže František Max (1784-1840)</i>	<i>Müller Donát (1806-1879)</i>
<i>Kohl František Xaver (1746-1832)</i>	<i>Mysliveček Josef (1737-1781)</i>
<i>Kopřiva Václav Jan (1708-1789)</i>	<i>Nešvera Josef (1842-1914)</i>
<i>Kovařovic Karel (1862-1920)</i>	<i>Neumann Johann Gottlieb (1741-1801)</i>
<i>Koželuh Jan Evangelista Antonín Tomáš (1738-1814)</i>	<i>Novotný Franz Nikolaus (1743-1773)</i>
<i>Königspurger Marianus (1708-1769)</i>	<i>Paer Ferdinando (1771-1839)</i>
<i>Kraus Lambert P. (1728-1790)</i>	<i>Paisello Giovanni (1740-1816)</i>
<i>Krejčí Josef (1821-1881)</i>	<i>Palestrina Giovanni Pierluigi da (1525?-1594)</i>
<i>Kreutzer Conradin (1780-1849)</i>	<i>Pernsteiner Matthias (1775-1836)</i>
<i>Krommer František Vincenc (1759-1831)</i>	<i>Petzold Antonín (1858-1931)</i>
<i>Křížkovský Pavel (1820-1885)</i>	<i>Piccini Nicolo (1728-1800)</i>
<i>Kubát Norbert (1863-1935)</i>	<i>Pichl Václav (1741-1809)</i>
<i>Labler František (1805-1851)</i>	<i>Pleyel Ignác (1757-1801)</i>
<i>Lambony ?</i>	<i>Pokorný František Xaver Tomáš (1729-1794)</i>
<i>Lankisch Josef (18.st.)</i>	<i>Preindl Josef (1756-1823)</i>
<i>Lasser Johan Baptist (1751-1805)</i>	<i>Proch Heinrich (1809-1878)</i>
	<i>Proška Václav (1817-1872)</i>

<i>Ptáček Antonín (1865-1943)</i>	<i>Taschka Kryšpín Josef (1776-1848)</i>
<i>Rathgeber Valentin P. OSB (1682-1750)</i>	<i>Tomášek Václav Jan Křtitel (1774-1850)</i>
<i>Reimann J. (?)</i>	<i>Traetta Tommaso (1727-1779)</i>
<i>Rejman Ignác (1820-1885)</i>	<i>Traumihler Ign. (?)</i>
<i>Righini Vincenzo (1756-1812)</i>	<i>Tvrský ?</i>
<i>Richter ?</i>	<i>Valenta</i>
<i>Röder Georg Valerian Vincenc (1780-1848)</i>	<i>Valenta-Mělnický Antonín Vojtěch (1846-1892)</i>
<i>Rössler František Antonín (1746-1792)</i>	<i>Vaňhal Jan Křtitel (1739-1813)</i>
<i>Ryba Jakub Jan Šimon (1765-1815)</i>	<i>Veit Václav Jindřich (1806-1864)</i>
<i>Říhový Vojtěch (1871-1950)</i>	<i>Vitásek Jan Nepomuk August (1770-1839)</i>
<i>Sailer Stephan (1741-1814)</i>	<i>Vocet Jan Nepomuk Václav (1776?-1843)</i>
<i>Salieri Antonio (1750-1825)</i>	<i>Vogel Kajetán P. (1750-1794)</i>
<i>Sehling Josef Antonín (1710-1756)</i>	<i>Vogler Georg Josef (1749-1814)</i>
<i>Schiedermayer Johann Baptist (1779-1840)</i>	<i>Volkert Franc Joseph (1778-1845)</i>
<i>Schiller Ferdinand (1835-1884)</i>	<i>Vorel Josef (1801-1874)</i>
<i>Schmidtkonz M. (?)</i>	<i>Vrba František (2.pol.18.stol.)</i>
<i>Schnabel Josef Ignaz (1767-1831)</i>	<i>Vymetal Alois Ladislav (1865-1918)</i>
<i>Schöpf Franz (1836-1915)</i>	<i>Wagenseil Georg Christoph (1715-1777)</i>
<i>Schuster Joseph (1748-1812)</i>	<i>Wagner Richard (1813-1883)</i>
<i>Slavík ?</i>	<i>Weber Karl Maria von (1786-1826)</i>
<i>Starke F. R. ?</i>	<i>Winter Peter von (1754-1825)</i>
<i>Starý Jan August (1832-1913)</i>	<i>Witt Franz Xaver (1834-1888)</i>
<i>Stehlík Václav Prokop (?)</i>	<i>Zach Jan (1699-1773)</i>
<i>Strachota Josef Cyril (1746-1809)</i>	<i>Zelinka Jan Evangelista (1856-1935)</i>
<i>Šenkýř Augustin P. (1736-1796)</i>	<i>Zsaskovszky Andrej (1824-1882)</i>
<i>Škroup Jan Nepomuk (1811-1892)</i>	<i>Zvonař Josef Leopold (1824-1865)</i>
<i>Šrámek Jan Bartoloměj (?)</i>	<i>Zyka Jindřich (1865-1940)</i>
<i>Štibal Jan (19/20.st)</i>	

II.1.3.

Cecilianismus ve Smečenské sbírce hudebnin

V návaznosti na minulá umělecká období, zvláště pozdního baroka a celého klasicismu, který v chrámové hudbě našich zemí hluboko zakořenil téměř až do poloviny 19. století, vedl následný společenský a umělecký vývoj k udržení světského tónu prováděných duchovních skladeb při všech bohoslužbách. Skladatelé zřídka přizpůsobovali svá díla liturgickým potřebám. Z minulých věků se většinou udržel vážný charakter některých částí mešního propria, jako v Credo „Crucifixus etiam pro nobis...“. Oproti tomu části Benedictus a Agnus Dei měly sólový ariosní charakter. Pravý zpěv církve, chorál, z praktického provozování téměř vymizel. Tedy především z kůrů, ne z presbytáře. Navíc vysoká provozovací úroveň kostelních muzikantů leckde upadala, stejně jako organizace a až příliš se uvyklo dechovým intrádám při každé větší bohoslužbě. To vše bylo jedním z důvodů, že někteří jedinci začali volat po změnách a odstranění figurální hudby a po návratu ke skladbám v duchu tehdy ještě platného Tridentského koncilu k chorálu a hudbě palestrinovského typu. Centrum těchto změn pod záštitou jména patronky muzikantů svaté Caeciliae bylo v německém Řezně – Regensburgu. Reforma liturgického zpěvu ovlivnila nejprve Německo a dle jeho vzoru byla po českém způsobu aplikována po několik desetiletí i u nás. Hybnou osobností tohoto hnutí byl Dr. Franz Xaver Witt (1834-1888). Nebyl ale samotným tvůrcem. Původní ideu pouze rozšířil a provedl praktickou reformu po celém Německu. Byl žákem a pokračovatelem Dr. Karla Proskeho, J. H. Mettenleitera a Josefa Schremse.⁴⁹ Witt měl údajně prohlásit: „Dejte mi pěvce, jenž dovede chorál s takovým rozumem a citem zapěti, s jakým skladby Beethovenovy zpívá, a já troufám si vašeho Beethovena zničit!“⁵⁰

V té době byla reforma v Německu již v plném proudu a měla již konkrétní výsledky. Čeho se však našim západním sousedům nedostávalo, byl vyšší hudební ústav pro církevní hudbu. Čechy v tomto ohledu měly jistou výhodu a usnadněnou cestu v šíření nutných požadavků na podobu pravé chrámové hudby. V Praze již dávno existoval „Ústav pro

⁴⁹ Proske byl původně plukovní lékař a od roku 1830 řezenským kanovníkem staré kapele. Cestoval po Německu a Itálii, kde kupoval a opisoval starou církevní hudbu. Nasbíral několik tisíc děl. Mettenleiter byl od roku 1839 ředitelem kůru staré kapele a úzce s Proskem spolupracoval, stejně jako kapelník hlavního řezenského chrámu Schrems.

⁵⁰ Časopis Cyril 1874/1

vzdělání varhaníků a ředitelů kůru“. Měl celkem tři ročníky a byl vysokou školou. V Čechách se novým hnutím inspiroval Ferdinand Lehner, pozdější dlouholetý redaktor časopisu nejprve Cecilie a později Cyril, jehož posláním bylo zprvu nabádat k reformě chrámového zpěvu po německém vzoru. V něm se můžeme dočíst důvody, pro které byla obnova chrámového zpěvu u nás zřejmě nutná. Například: „Světácká hudba, která rozněcuje city a vášně, neliší se od teatrální, snad jen v tom, že v divadlech provozována zdařileji.“ Nebo: „Zpěv církevní má býti tak uspořádaný, aby přítomného křesťana k pobožnosti rozněcoval, nikoli však ze zbožné nálady vytrhoval; má býti prstem, jímžto na oltář se poukazuje a poutá mysl, srdce i duše celá. Tentýž duch zbožnosti, jaký obdivujeme ve zpěvích kněze u oltáře prozpěvujícího, má jakožto ozvěna odrážeti se s kůru. Tuto harmonii naleznouti možno jen ve skladbách starých.“ Ve stejném duchu pokračují i další příspěvky, jako: „Velicí hudebníci v oboru světské hudby – Haydn a Mozart – považováni za ideály a vzory nedostižitelné i v oboru hudby kostelní. Veliká cena hudební, jakou skladby jejich světské mají, mylně přenášena také na skladby jejich církevní. Tento osudný omyl stal se velikým neštěstím pro hudbu posvátnou vůbec.“ Nebo: „Od těch dob co literátští spolkové zanikli, umlknuły poznenáhla dojemné, drahocenné zpěvy staročeské a vyměněny jsou za samé trety a zboží bezcenné, lahodící jenom smyslům našim.“

Jedním z typicky českých projevů reformy byla obnova zpěvů starých českých chorálů z kancionálů 16. a 17. století (jako například v Táboře) a také Literátských bratrstev. Dokonce se diskutovalo i o samotných mešních písních, z nichž některé se zpívají dodnes, a které se vůbec textově k liturgii nehodily. Se samotnou myšlenkou obnovy a očištění chrámové liturgické hudby od vyložené operních manýr přišel už všem známý Jakub Jan Ryba ve svých literárně pedagogických spisech, ale sám se jí ve svých skladbách vzhledem k dobové praxi nemohl přidržet. V Praze roku 1826 začaly již první praktické počiny k obnovení pravé chrámové hudby a odstranění skladeb, které jsou více koncertní a operní než duchovní. Jinak o novém ceciliánském hnutí můžeme skutečně hovořit až od konce šedesátých let devatenáctého století. Za skutečný počátek lze považovat produkce patera Pavla Křížkovského při poutích na Velehradě v roce 1869, kde uváděl skladby přesného liturgického slohu. V Praze provedl první reformu výše zmíněný Ferdinand Lehner v karlínském kostele kolem roku 1870, kde od té doby uváděl díla Palestriny a Haslera a v novém duchu komponované soudobé skladby Witta, Liszta a Josefa Förstera, který byl regenschori u svatého Vojtěcha v Praze a nadšeným průkopníkem cecilianismu.

V roce 1873 se v Řezně konaly slavnosti spojené s velkým provozováním duchovní hudby nového směru. Dobové zprávy píší, že řezenská církevní hudba si v ničem nezadá s římskou

a dokonce, že nad ní vyniká. Z českých příznivců tohoto hnutí byli přítomni skladatelé a ředitelé kůrů Křížkovský, Holain, Chmeliček, Förster (Josef) a Lehner, který ve svém časopise na pokračování líčil zážitky, dojmy a hodnocení jednotlivých produkcí. Oba posledně jmenovaní byli posléze 5. srpna v Boppardu na osobní návštěvě u F. X. Witta. Ti jej na oplátku pozvali do Prahy hned v září, aby osobně řídil 29. 9. koncert staré církevní hudby, který byl považován za první krok reformy církevního zpěvu v Praze. Zároveň měl také přednášku, na které přesvědčil shromážděné o potřebě zřídit Jednotu Cecilianskou pro Čechy, Moravu a Slezsko. Další den na užším setkání v kruhu hudebníků, bylo přistoupeno k organizačním přípravám a byli zvoleni muži, kteří měli pověření k přípravám rozvětvení Jednoty v jednotlivých diecézích. Později vzniklé stanovy byly 29. prosince výnosem c. k. ministerstva vnitra v Praze vráceny a v dopise bylo uvedeno, že spolek „jeví se býti státu nebezpečným“. Tato věta byla mnohokrát později citována.

I přes tato počáteční úskalí se myšlenky ceciliánského hnutí po Čechách šířily a postupně ujímaly. Situace ale nebyla přirozeně tak jednoduchá. Ne všechna místa a společenské kruhy byly nějakým změnám nakloněny a až do konce 19. století zůstávaly všemu imunní.⁵¹ Od výše zmíněných dechových intrád, i když byly posléze oficiálně zakázány, se upouštělo při větších slavnostech jen ztěžka.⁵² Stejně to bylo s figurální hudbou, která prostě měla při velkých svátcích tradici a lid ji vyžadoval. Zejména vánoční hudba – české lidové mše a pastorely.⁵³ Známy je přípis na klatovském opise Rybovy České mše vánoční: „*Slátanina tato, kteráž za bezpříkladnou urážku hudby považována býti musí, jest po dlouhá léta okrasou Narození Páně a běda řediteli kůru, kdyby se kocovina tato alespoň dvakráte o Vánocích neprovozovala.*“⁵⁴ Toto přesně vystihuje rozpor žádaného a oficiálně chtěného. A to ne zdaleka všechny současné skladby vyhovovaly.⁵⁵ Tak jako tak se figurální hudba dostávala do pozadí, což bylo částečně zapříčiněno i tím, že výuka hudby ve školách nebyla již na prvním místě a v takovém rozsahu jako dříve a nedostávalo se zpěváků a dalších lidí zvyklých muzicírování. Bohužel také konání některých ředitelů kůrů se z dnešního pohledu jeví jako trestuhodné. Aby zamezili snahám k provozování starší figurální

---

⁵¹ Ze zprávy pana Holaina z Kroměříže se v časopise Cyril 1874/2 dozvídáme: „Mohl bych jmenovat – i velebné – pány, jímž jakákoli moderní slátanina jakkoli provedená jde k duchu nežli ten prožluklý chorál.“

⁵² Časopis Cyril 1874/1 „Duchovním správcům je uloženo zamezovat jim a hledět jich zanechat, byť by se konaly o sebevětší slavnosti a sebe souladněji, světského ducha nepozbudou a církevního nenabudou.“

⁵³ Časopis Cyril 1874/9 „... ne na vesnici, ale považte i v krajském městě a přímo při mši.“

⁵⁴ Muzeum Klatovy - Soukromé studium hudebních sbírek pro Tématický katalog skladeb pátera Františka Mensiho.

⁵⁵ Tak bylo možné se dočíst i takovýchto kritik. Časopis Cyril 1874 str. 54 Hodnocení skladby B. Hahna: „... pižmový zápach moderních alterovaných akordů, jež v sladké mlze se rozplývajíce, upomínaly silně na nějaké zastaveníčko pod okny donny vyvolené.“

hudby a mladších, též nevhodných skladeb, přistoupili k tomu, že mnohdy cenný hudební archiv odstranili.⁵⁶ To se naštěstí ve Smečně nestalo. Jak to podle dochovaného materiálu a přípisů na něm vypadá, tak to s ceciliánskou reformou přímo zde nebylo tak vyhraněné.

Cecilianismus ve smečenské sbírce jsem prvotně nesledoval a neuvědomoval jsem si jej, ale hned v počátku mé práce byl jasně zřetelný. Při prvním soupisu sbírky jsem přikročil k rozdělení rukopisů a tisků. Jak bylo patrné, ze samotných tisků (většinou jen partitury nebo svázané jednotlivé nástrojové a zpěvní party) se hudba na kůru neprovozovala. Proto jsem je při následném studiu celé sbírky i psaní této kapitoly nebral ne zřetel. Samotný katalog tisků obsahuje 117 položek vydaných přibližně v rozmezí let 1824 až 1915. Ale jak jsem již předeslal, chybí k nim provozovací materiál, či nějaké další přípisy o případném provedení a předpokládám, že ze smečenského kůru nejspíše nikdy nezazněly. Několik málo tisků bylo ale rozepsáno a prakticky užito. Mezi nimi je i většina níže popsaných skladeb. Podle autorského seznamu dochovaných skladeb smečenské sbírky se zde z ceciliánského hlediska doporučovaných autorů a jejich děl nacházejí:

Witt Franz Xaver (1834-1888), Graduale in C a Ave Maria

Kaim Adolf (1825-1887), Missa „Jesu Redemptor“ in D

Křížkovský Pavel (1820-1885), tři písně: 1) Při klekání, 2) Při svěcení, 3) Po svěcení

Förster Josef (1833-1907), Te Deum in B, 4x Pange lingua

Zelinka Jan Evangelista (1856-1935), Hajej, dadej

Haller Michael (1840-1915), 2x Pange lingua

Starý Jan August (1832-1913), Pange lingua in D

Hnilička Alois (1826-1909), Mše do D

Aiblinger Johann Kašpar (1779-1867), Requiem in d a Vesperpsalmen in D

Celkem tedy osmnáct skladeb od devíti autorů. To je celkově 3,27% z celkového počtu skladeb ve sbírce. Jedním z dalších dokladů minimálního vlivu cecilianismu ve Smečně je fakt, že všechny tyto skladby byly pořízeny až na přelomu století 1895 až 1905. Výjimku tvoří jen skladby Aiblingera, pořízené v roce 1846 ještě před samotným hnutím a Försterova Ave Maria pořízená až roku 1934. V blízkém městě Slaný se o reformu pokoušeli již v roce 1876, kdy prvně provedli zpěv bez nástrojů, ale v té době ještě netušili, jak se to celé ujme.⁵⁷ Bohužel z torza dochované sbírky z gotického chrámu svatého Gotharda není možné nic bližšího v tomto směru zjistit. Slánská a smečenská hudba byly v mnohém provázané díky blízkosti nejen zeměpisné, ale i kulturně společenské po celá staletí. Ve Smečně je tímto

⁵⁶ V Lounech byly všechny již nepotřebné noty z kůru sneseny a spáleny. Konzultace s Dr. Zdeňkem Šestákem.

⁵⁷ Časopis Cyril 1876/10

skoro jisté, že před rokem 1895 zde zřejmě duch nové doby nezavál. Pro tento můj názor hovoří i fakt, že řídící učitel pan Alois Förster počal smečenskou sbírku doplňovat novou hudbou až právě v devadesátých letech, ačkoli byl kantorem ve Smečně již od 1. září 1882. Předtím působil od roku 1877 v Hobšovicích, které byly rovněž v majetku smečenských Clam-Martiničů. Po celou tuto dobu prováděl starší díla, jak je patrné ze zápisů o provedení jednotlivých skladeb na jejich zadních stranách obalů. V roce 1884 provedl Haydnovu Missa in B, Tomáškovu Korunovační mši in C, 1885 Missa in D Albína Maška, Missa in C Karla Drobische, v letech 1882 až 1903 několikrát Horákovy mše Missa in F a in D, v letech 1882 až 1895 různé mše od Roberta Führa. Na obalu not Missa in C, kterou složil Josef Groh (1815-1881) pro plné nástrojové obsazení, je samotným Försterem připsáno: *15. 8. 1895 v den sňatku p. Jindř. hrab. z Clam Martinic*. V osmdesátých letech prováděl vánoční mše Knížete, Schiedermayera, Lablera a jiné skladby pro velké nástrojové obsazení, například Vitáska, Maška, Diabelliho, Škroupa⁵⁸ a dalších. Z toho všeho je patrné, že ve Smečně zůstalo vše při starém.

Zarážející je ovšem fakt, že byl příslušníkem starého kantorského rodu Försterů a bližším příbuzným výše zmíněného reformátora Josefa Förstera, od kterého vlastnil dokonce několik rukopisů – pravda, skladeb, od kterých se později odvrátil.⁵⁹ Ke zjišťování příbuznosti těchto pánů mě vedla nejen zjevná shoda obvyklého příjmení, ale i náhoda při studiu smečenských rukopisů Aloise Förstera. Na některých z nich je uvedeno místo pořízení Rožďalovice. A jelikož jeden ze synů Ignáce Förstera (druhý nejstarší známý člen tohoto rodu) Jan byl podučitelem také v Rožďalovicích, předpokládám, že Alois byl Janovým synem. Jiný syn Ignáce (z celkem jedenácti dětí) Josef byl otcem výše zmiňovaného Josefa Förstera. Tedy se domnívám, že Alois a Josef mladší byli bratřenci. Josef Förster ml. byl otcem Josefa Bohuslava Foerstera. Alois Förster byl smečenským kantorem do 31. 8. 1907, kdy odešel na odpočinek.

Hnutí, které se drželo bezmála osmdesát let, muselo zanechat v dějinách nejen české hudby znatelné stopy. Ve své době i s odstupem času byla tato hudební reforma často diskutovaná. Neexistuje jednoznačné stanovisko, jak dalece kladně či negativně ovlivnila českou hudební kulturu. Pravda je, že ve své době šlo o záležitost nebývale radikální, což je

⁵⁸ Ve dvanáctém čísle časopisu Cyril z roku 1874 bylo spíláno Škroupovi – kapelníku chrámu sv. Víta, že vedle svého církevního úřadu přijal také místo kapelníka v Královském zemském divadle a jak tedy může svědomitě zvládat oba úřady, když divadlo vyžaduje každodenně mnoho času.

⁵⁹ Führer, Horák, Mozart, Kempter. V Československém hudebním slovníku se uvádí v jeho životopise, že: „Povznesl svatovojtěšský kůr, jehož varhaníkem byl tehdy Antonín Dvořák, na přední místo v Praze pěstováním velkých figurálních mší za účasti sólistů Prozatímního divadla; záhy se však přiklonil k reformnímu hnutí...”

zřejmé podle jednoznačných a přesvědčivých argumentů; bezvýhradné podřízení chrámové hudby liturgii a také vymezení jasných hranic mezi církevní a světskou hudbou. To vše ovlivnilo bohatý spolkový a tradiční život českých obcí. Do jisté míry byly na mnoha místech přerušeny staleté tradice a ubývalo „posluchačů“ i aktivních muzikantů v chrámech. Ti se posléze sdružovali v různých ochotnických spolcích a kapelách. Jak dalece tyto i další společenské změny ovlivňovaly počet věřících pravidelně navštěvujících bohoslužby, je otázkou už jinou. Nové hnutí zákonitě ovlivnilo také několik skladatelů, jako například Leoše Janáčka nebo Josefa Bohuslava Foerstera. O tom, že horoucí začátek cecilianismu a striktní volba pravé hudby postupem času vychládaly, dokládá i dobová zpráva v časopisu Cyril z roku 1900, kdy Obecná Jednota Cyrillská pořádala 16. května slavnostní koncert. Na něm zazněly skladby nejen v ceciliánském duchu, jako tolerované Mozartovo „Ave verum“, ale také například „Ave Maris stella“ Antonína Dvořáka, varhanní fantazie a fuga Johanna Sebastiana Bacha, „Exaudi Domine“ dříve zavrhaného Václava Emanuela Horáka a vrcholem všeho bylo slavné „Hallelujah“ z Händelova Mesiáše.

Ze zjištěných skutečností vyplývá, že smečenská chrámová sbírka nemůže demonstrovat praktickou stránku reformy chrámového zpěvu od sedmdesátých let 19. století. Spíše je dokladem nejednotnosti tohoto hnutí v našich zemích. Je určitě dobře, že na smečenském kůru z hlediska historické hudby nenapáchaly negativní stránky cecilianismu žádné škody a dochovala se zde provozovaná hudba od poloviny osmnáctého století.

Barokní mříž na zámeckém zahradním schodišti

II.1.4.

Výběr unikátů smečenské sbírky

Každá hudební sbírka má svá specifika, zajímavosti a nezřídka i unikáty a cenné exempláře. Vedle dlouhé řady běžných hudebnin dostupných v mnohých jiných archivech uchovává smečenský chrám Nejsvětější Trojice několik notových pokladů, kterých je jinde poskrovnu nebo jde o skutečné ojedinělosti, které měly štěstí, že se dochovaly právě, či alespoň zde. Podkladem pro toto určení mi bylo studium jednotlivých skladeb pro Tématický katalog sbírky a srovnání s databázemi Souborného hudebního katalogu Národní knihovny v Praze a elektronické mezinárodní databáze RISM.

Podle druhového členění a tematického soupisu sbírky v klasických a vánočních mších není žádný unikát, ale hned první dvě anonymní Requiem in Dis a in F z pera Jakuba Jana Syřiště se dosud ve zpracovaných sbírkách nenacházejí. Stejně je to i s třetím anonymním Requiem in Dis. Jen se jedná o mladší exemplář, který pořídil František Stehlík, stejně jako další Requiem in c od Justa (?) v roce 1815.

V offertoriích je jedním z prvních unikátů dílo strahovského Jana Lohelia Oehlschlägela (1724-1788) Offertorium in D, dále Offertorium in B Kajetána Vogela (1750-1794) a Offertorium in D Jakuba Jana Ryby (1765-1815). K nejstarším skladbám smečenské sbírky, které se jinde nevyskytují, patří i dvoje anonymní nešpory in C a in B, opět z pera Jakuba Jana Syřiště.

Z litaní se ke smečenským unikátům řadí Libozpěv svatojanský Karla Loose (1724?-1772), Litanie české od Tvrského (?) z roku 1796 a troje anonymní Litanie in Dis, in B a in G. Z velkého počtu sólových árií je zde dvakrát stejná skladba, opět Karla Loose, Árie in F, i Myslivečkova Árie solemnis in Dis, která má překvapivě velice dobře posazený latinský text, pokud by šlo o pretextovanou operní árii, dále Salieriho árie z opery Lavara de luzo in F. Ani v jedné z databází nejsou Aria in B Tommase Traetty (1727-1779), Aria in E Ferdinanda Gaspara Bertonioho (1725-1813), Aria in F od Fiorilla (?), Árie in G Antonína Bedřicha Fibicha (?-1800), anonymní Árie in C, Duetto in D a Aria in Es Emanuela Faulhabera (1772-1835).

V další sekci jsou příležitostná motetta. Mezi nimi je i sedm skladeb Františka Xavera Brixioho, které jsou kromě jednoho v mnoha dalších sbírkách. Vzhledem k rozšíření Brixioho díla po celém světě nepředpokládám, že by Smečno bylo jediným místem uložení této

skladby. Tato skutečnost se jistě brzy potvrdí po vydání Brixioho Tématického katalogu Dr. Novákem. Z dalších motett je ve Smečně unikátní například Motetto de s. Joanne Nepomuceno od Karla Loose (1724?-1772) s českým textem.

Následující sekce obsahuje Te Deum. Hned první v soupisu je Te Deum in D Václava Jana Kopřivy (1708-1789), které patří i k nejstarším exemplářům sbírky. I druhé Te Deum in D Emanuela Faulhabera (1772-1835) se jinde nenachází.⁶⁰

Podle mého názoru mariánské antifony v dalším oddělení patří k nejkrásnějším skladbám sbírky a uchovávají také několik unikátů, jako Salve Regina in A od Josefa Lankische (pol. 18. stol.),⁶¹ Salve Regina in Dis Josefa Vojtěcha Jakoubka (1750?-1810) strýce J. J. Ryby a další dvě anonymní skladby.

Ze smečenských sinfonií se v databázích nenacházejí Sinfonie in Dis Františka Xavera Duška (1731-1799) a Sinfonie in C Johanna Gottlieba Naumanna (1741-1801).

Z poslední sekce sbírky příležitostných skladeb je jednou z prvních „unikátností“ údajná Brixioho Alma Redemptoris Mater, ale to se vysvětlí s jeho vydaným katalogem. Dále to jsou již dříve zmíněné tři pašijové zpěvy možného autora Jakuba Jana Syřiště, několik anonymních vánočních skladeb, Operetta in C a další.

Opravdovými unikáty smečenské sbírky jsou výše záměrně nezmiňované skladby pátera Františka Mensiho (1753-1829), smečenského kaplana. Jeho osobnosti a dílu je věnována další kapitola této diplomové práce.

Druhým výraznějším a opravdu ojedinělým skladatelem je Václav Prokop Stehlík (? pol. 18. stol.), který byl kantorem v Plánicích u Klatov. Ty patřily v 18. století rovněž Martinicům, jako Smečno. Byl spřízněn se smečenskými kantory Stehlíky. Ve smečenské sbírce se dochovalo pouze šest jeho skladeb a dalších sedm dobových opisů jiných autorů, jako František Xaver Brix, pater Lambert Kraus (1720-1790), Jan Lohelius Oehlschlägel (1724-1788) a Karel Loos. Všechny jeho skladby jsou zde uchovány v autografech a jejich malý počet vyvažuje hodnota skladeb. Jsou výjimečné svým obsahem a v žádných jiných sbírkách se nevyskytují. Jejich textový i hudební rozbor je v následných kapitolách.

---

⁶⁰ Tuto skladbu podle datace vytvořil autor ve svých patnácti letech.

⁶¹ Viz nahrávka v příloze CD 5 Studijní výběr, č. 7).

II.1.5.

Páter František Mensi (1753-1829)

Při prvním seznámení se smečenskou sbírkou a jejím počátečním studiem jsem se setkával vedle běžně známých jmen hudebních skladatelů také se jmény pro mě dosud naprosto neobvyklými. Mezi nimi se nejvíce vyskytovalo příjmení Mensi. Zprvu jsem si nebyl jistý správnou jeho podobou, ve smyslu zda nešlo o českou variantu jména Menší. Následné konzultace s historikem dr. Vladimírem Příbylem, tehdy vedoucím odboru kultury Okresního úřadu v Kladně a s vedoucí hudebního oddělení Národní knihovny v Praze Zuzanou Petráškovou mě přivedly na správnou cestu hudebně historického bádání Mensiho osobnosti a následné praktické ožívování jeho hudby.

Odborný hudební svět si Františka Mensiho jako hudebníka všiml poprvé při vzniku jedinečného díla strahovského bibliotekáře Bohuslava Jana Dlabáče "Allgemeines historisches Künstler -Lexikon", vydaného v Praze v roce 1815 (nové vydání New York 1973 str. 308 - 309), které zachycuje české hudební osobnosti konce 18. století. Právě tato publikace byla zprvu jediným zdrojem informací k údajům o životě Fr. Mensiho. Dlabáč o něm hovoří jako o velmi zručném houslistovi, violoncellistovi a skladateli. Jeho jméno se ještě několikrát objevilo ve velmi krátké verzi i v dalších encyklopediích mezi hudebními skladateli, ale vždy bylo čerpáno právě z Dlabáčova lexikonu, bez dalšího bližšího studia jeho hudby, či života.

V matrice narozených města Bystrého⁶² je dne 28. března 1753 (Dlabáč píše 27. 3.) uvedeno jméno dítěte Fraciscus Anton (matrikář zapomněl na písmeno "n" ve jméně Franciscus) a rodiče Barbara a Petrus Mensi. Jedním z kmotrů při křtu, v kapli Panny Marie bysterského zámku, byla čtrnáctiletá hraběnka Marie, Františka z Hohenems. Františkův otec Petrus Alexi Mensi, o kterém Dlabáč píše, že je původem Benátčan, byl u švýcarské šlechtické rodiny hrabat z Hohenemsů zaměstnán jako „Hausmeister“ a měl za úkol pečovat o výchovu hraběcích dcer. V místních matrikách se vyskytují italská příjmení Mensi ještě několikrát, ale všechna jen v období kolem poloviny 18. století. Pravděpodobně tedy tato rodina přicestovala společně s hrabětem Františkem Rudolfem z Hohenems, který se oženil v Itálii

---

⁶² Oblastní archiv v Zámrsku, matriky N 1598, Z 1610, O 1607

a s malými dětmi přijel do Bystrého, které si vybral jako své sídelní město.⁶³ Zato rodina Františkovy matky Barbary, rozené Bidmanové (*30. listopadu 1728 pokřtěná Anna Barbara Francisca) je v Bystrém a jeho okolí doložena v gruntovních knihách již od počátku 17. století. Její otec Maxmilián Benedikt Bidman byl správcem velkostatku v Bystrém, v letech 1721 - 1745 a před ním i jeho otec Martin Benedikt Bidman 1716 - 1721. Petrus Alexi Mensi a Anna Barbara Bittmannová byli oddáni 7. listopadu 1746. V roce 1748 se jim narodila dcera Anna Františka Josefa, v roce 1750 druhá dcera Františka Jana Antonie.⁶⁴ Třetí dcera Josefa Ivana přišla na svět v roce 1751, po ní v roce 1753 první syn František Antonín a v roce 1754 druhý syn Petrus.

Bližší osudy Mensiho dětství jsou poněkud nejasné a dovídáme se o něm pouze od Bohuslava Dlabáče. Zmiňuje se, že byl od mládí veden k umění hudby a svá první vzdělání získával nejprve ve svém rodném městě⁶⁵, pak v Chlumci nad Cidlinou a v obci Křinec severně od Nymburka. V Chlumci nad Cidlinou byl v té době čilý hudební ruch. Dříve zde působil varhaník a kantor Jan Dusík, otec nejznámějšího z Dusíků Jana Ladislava. Také Křinec nestál stranou společenského života. Vždyť ve službách jeho majitelů, hrabat Morzinů, byl dva roky na začátku své kariéry sám Josef Haydn (1732-1809).

Dalším Mensiho působištěm a místem vyššího, nejen obecného vzdělání je Praha, kam odešel i se svými rodiči. U jezuitů studoval humanismus a získal titul magistra filosofie. V klášterním internátě - konviktu sv. Bartoloměje působil jako vychovatel. Někdy v těchto studijních letech se navíc vzdělával i v hudbě. U světoznámého violoncellisty a skladatele Josefa Rejchy (1752 - 1795), který byl jen o rok starší, musel brát hodiny před rokem 1774. Tehdy začíná Rejcha úspěšnou hudební kariéru, kdy se stal také prvním violoncellistou v knížecí kapele öttingen-wallersteinské ve Švábsku a pak koncertním mistrem divadelního orchestru v Bonnu, jejímž členem byl i Beethoven. Rejchy si vážil i Leopold Mozart.⁶⁶ Mensi dále studoval hudební skladbu a housle u známého českého skladatele a člena řádu servitů Kajetána Vogla (1750 - 1794), jehož skladby byly po českých kůrech velmi rozšířené a slohově navazovaly na dílo Františka Xavera Brixioho.⁶⁷

V roce 1776 obdržel František Mensi ještě titul bakaláře teologie, na svátek Nejsvětější Trojice byl vysvěcen na kněze a ještě v tomtéž roce 9. června odešel jako kaplan na své první

---

⁶³ GLOSER JAROSLAV, Po stopách hudebního skladatele Františka Antonína Mensiho v Bystrém, *Noviny města Bystrého*, únor 2007, str. 3-4.

⁶⁴ Zemřela již ve třech letech a za kmotra při jejím křtu byl hrabě Jan Josef Pacht z Rájova, majitel citolibského panství.

⁶⁵ Otázkou je o jaké vzdělání mohlo jít. Z rodného města se Mensiho rodina odstěhovala již v roce 1757.

⁶⁶ Kolektiv autorů, *Československý hudební slovník osob a institucí*, Praha 1965

⁶⁷ Kolektiv autorů, *Československý hudební slovník osob a institucí*, Praha 1965

duchovní působiště.⁶⁸ Bylo jím Smečno, sídelní město mocného šlechtického rodu hrabat Martiniců (od r. 1791 Clam-Martiniců). Skutečnost, že zde byl činný jako duchovní správce i hudební skladatel, dokazují zápisy v různých úředních knihách farního archivu, 31 vlastních skladeb⁶⁹ ve smečenské sbírce hudebnin na kůru kostela Nejsvětější Trojice a 32 opisů děl autorů – F. X. Brixio, J. Haydna, L. Hofmanna, J. A. E. Koželuha, J. Myslivečka, T. Traetty, G. Paisella, V. Pichla, K. Vogela, F. X. Duška, J. K. Vaňhala, K. Dittersdorfa, S. Leduca, I. Pleyela, M. Haydna a W. A. Mozarta.

Ve Smečně strávil jako kaplan jedenáct let, až do 3. června 1787, kdy byl krátce ustanoven administrátorem v Kvílicích. Odtud ale odešel již 7. září jako administrátor do Hobšovic, kde byla vlivem josefínských reforem zřízena lokálie. Po dvou měsících, po vykonané konkurzní zkoušce se stal jejich prvním lokalistou. V Hobšovicích strávil plných osmnáct let. Zpočátku bydlel sedm roků v místní škole, poté získal na stavbu lokálie 600 zlatých na materiál a od hraběte vápno. Ze svého přidal 1 100 zlatých a většinou vlastníma rukama postavil nové stavení. Dne 16. srpna 1805 byl ustanoven farářem v Družci a po čtyřech letech, 4. července 1809, v Pcherách. Sem ale nepřišel poprvé. Zdejší faru administroval již v letech 1787 - 1788. V této obci, která stejně jako ostatní Mensiho působiště patřila k panství hraběcí rodiny Martiniců, strávil pater František Mensi poslední roky svého života. V necelých 77 letech zde zemřel 28. prosince 1829. Pohřben byl poslední den toho roku na místním hřbitově u kostela sv. Štěpána. Tento hřbitov byl na počátku dvacátého století zrušen a přestěhován, bohužel již bez hrobu pátera Mensiho.⁷⁰

P. František Mensi byl činný rovněž jako učitel hry na housle a violoncello. Že byl velmi zručný instrumentalista na oba nástroje, je zřejmé i z partů v jeho skladbách. Zvláště houslové jsou velice živé, bohaté a poměrně náročné. Ve svém lexikonu uvádí Dlabač i několik Mensiho žáků. Na prvním místě je jmenován slavný koncertní mistr ve hře na housle Franz Gös. Jeho pozoruhodnou uměleckou kariéru zaznamenal B. Dlabač ve svém Lexikonu. Dalším žákem je uveden hrabě Philipp Benitus Johann Swéerts - Sporck (1753 - 1809). Dlabač jej zmiňuje jako dobrého klavíristu a houslistu. Josefa Krünera zvláště ve svém Lexikonu neuvádí. Zato o Janu Theodoru Brodeckém se zmiňuje i Československý hudební

---

⁶⁸ DVOŘÁK JOSEF, *Historie města Smečna*, rukopisná práce, poč. 20. století, Farní archiv

⁶⁹ Z toho 17 autografů.

⁷⁰ Na místě bývalého hřbitova kolem kostela sv. Štěpána je dnes pustnoucí zahrada vedle stojící mateřské školy. Na novém hřbitově se nacházejí nejstarší hroby až z počátku 20. století a v nejstarších hřbitovních knihách ani v pcherské kronice nejsou žádné zprávy o stěhování hřbitova nebo jednotlivých hrobů. Kronika Pchery, Humny, Saky - Švejnova pozůstalost, rukopisy, Státní okr. archiv Kladno - poč. 20. stol.

slovník. Tento houslista absolvoval koncertní cestu po Německu a Nizozemí. V Bruselu, kde se usadil, vyšlo roku 1782 několik jeho skladeb. Zemřel patrně v emigraci. Samostatná hesla věnuje Dlabáč i dalším dvěma žákům - Václavu Čížkovi a Karlu Leschnerovi.

Poslední psané záznamy ve farním archivu ve Smečně, uvádějící jméno Františka Mensiho, jsou z malé knihy, či spíš sešitu vedeného od roku 1826, o obětovaných mších. Prvně byla za Mensiho obětována mše už 30. prosince 1829 a rovněž i následující den, kdy měl v Pcherách pohřeb.⁷¹

Pozdější první historik smečenského panství děkan Josef Dvořák se o svém dávném předchůdci zmiňuje jako o vynikajícím kazateli a hudebním skladateli, který si krátce před smrtí složil Requiem (dosud nenalezené). Kromě této zmínky nemáme dnes k dispozici ani jeho podobiznu. A přitom stačilo málo. Děkanství ve Smečně má vlastní galerii zdejších děkanů,⁷² ovšem Fr. Mensi zde působil pouze jako kaplan.

Mensiho hudební dílo nemá zásadní vliv na vývoj a historii české hudby. Není ani tak početné a bohatě zastoupené v dochovaných chrámových sbírkách jako například dílo Františka Xavera Brixho (1732 - 1771), pro český klasicismus tolik významné. Přesto na pozadí tohoto tehdy velmi módního stylu dokázal P. František Mensi tvořit osobitou hudbu. Samotné skladby jsou na vysoké skladatelské úrovni, bohaté na melodie a harmonii. Jsou plné citu, napětí a staví na významu textu. V Mensiho hudbě můžeme slyšet nejen prvky barokní hudby v bohatých houslových doprovodech a v melodicky vystavěném číslovaném basu, ale i klasicistní a v pozdějších skladbách i prvky nastupujícího romantismu.⁷³ Většinou jsou dvoudílné, některé v Da Capo první části, jiné A B A' s náběhem k rondové formě.⁷⁴

Několikrát zmiňovaný B. Dlabáč musel Mensiho hudbu znát, protože ve svém příspěvku píše, že některá jeho díla uváděl kostelní sbor Strahovského kláštera a byla přijímána s potleskem. Jeho hudbu přirovnává k dobově známým italským skladatelům Farradinimu a Montimu. Dále uvádí, jaké kompozice skládal: offertoria, gradualia, árie, roráty, antifony, litanie, mše, symfonie a kvarteta. Při sestavování Tematického katalogu skladeb p. Františka Mensiho však nebyla dosud objevena žádná symfonie ani kvartet či litanie. Místem objevení Mensiho hudby a uchování největšího počtu skladeb je pochopitelně Smečenská sbírka hudebnin

⁷¹ Další mše byly 3. 4. 1830, 22. 4. 1831, 7. 4. 1835, 11. 8. 1836 už společně s dalšími dvěma spolubratry a 27. 6. 1839 rovněž. Poslední mše jeho pamětníků byla 2. 4. 1840.

⁷² PŘIBYL VLADIMÍR, *Pohled do barokního Smečna*, Ročenka, Slánský obzor 9 (109), r. 2001.

⁷³ Dvě CD nahrávky Chorus Carolinus Kladno s 16 skladbami patera Františka Mensiho. Viz příloha CD.

⁷⁴ NĚMEČEK JAN, *Jakub Jan Ryba život a dílo*, Státní hudební vydavatelství, Praha 1963.

na kůru kostela Nejsvětější Trojice. Z celkového počtu přibližně 50 dosud objevených skladeb se 17 kompozic nachází pouze ve Smečně.⁷⁵

Význam Mensiho díla a oblibu skladeb lze posoudit také podle kůrů, které si jeho díla do svých sbírek pořídily. Například: **Praha** - Strahov, klášterní kůr, **Praha** - Břevnov, klášterní kůr, **Praha** - kůr kostela sv. Jakuba na Starém městě, **Praha** - Bertramka, **Broumov** - klášterní kůr, **Úterý** - klášterní kůr, **Sokolov** - pozůst. Jana Schlesingera, **Březnice** - kostel Sv. Ignáce, **Loukov u Mnichova Hradiště** - kostel Nejsvětější Trojice, **Kutná Hora** - kostel Sv. Jakuba, **Hluboká nad Vltavou** – kostel sv. Jana Nepomuckého, **Zlatá Koruna** – klášterní kostel Nanebevzetí Panny Marie, **Český Krumlov** – sbírka rodiny Šimečkovy, **Český Krumlov** – sbírka Schwarzenberg, **Nymburk** - Chrám Sv. Jiljí, **Sadská** – kostel, **Turnov** – kostel sv. Mikuláše, **Panenský Týnec** - Strachotova sbírka, **Velvary** - kostel Sv. Kateřiny, **Slaný** – kostel Sv. Gotharda, **Zlonice** - kostel Nanebevzetí Panny Marie, **Mšec** – kostel sv. Kateřiny Alexandrijské, **Nový Knín** - kostel sv. Mikuláše, **Radnice**⁷⁶ - kostel sv. Václava, **Teplice** – kostel sv. Jana Křtitele, **Protivín** – kostel sv. Alžběty, **Klatovy** - kostel. Kromě našich sbírek je z mezinárodního hudebního katalogu RISM známo ještě několik zahraničních. V Německu, Rakousku, Polsku, Maďarsku a na Slovensku.

Tento soupis byl pořízen dle evidence Souborného katalogu hudebního oddělení Národní knihovny, z dosud zpracovaných hudebních sbírek v Českých zemích. Archivy kůrů Velvary, Slaný, Zlonice, Mšec, Nový Knín, Radnice, Sadská a Protivín zatím Souborný hudební katalog Národní knihovny detailně neeviduje.⁷⁷ To znamená, že soupis nemusí být konečný. Dosud ještě existuje množství nezpracovaných archivů chrámových i soukromých a nebylo možné všechny uvedené skladby detailně prostudovat a některé z nich porovnat s Mensiho rukopisy, které se nacházejí ve Smečně.

Přibližnou dobu vzniku Mensiho děl lze určit pouze dle některých opisů z jiných sbírek, protože Fr. Mensi své rukopisy ani opisy jiných skladatelů nedatoval. O tom, že byl po celou dobu svého kněžského úřadu činným hudebním skladatelem, máme doklad ve smečenské sbírce, kde je na obalu not *Salve Regina* in B podepsán jako farář pcherský. Z jednoho opisu Myslivečkovy árie ve Smečně se ale například dovídáme, že byl biřmován jako Martin. Celým jménem byl tedy František Antonín Martin Mensi.

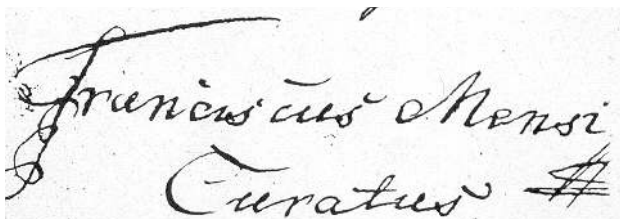
⁷⁵ PROCHÁZKA KAREL, *Tematický katalog skladeb patera Františka Mensiho*, soukromá studie, 2001-dosud.

⁷⁶ Na možnost výskytu Mensiho skladeb v této sbírce a jiných mě navedla tato publikace. Kolektiv autorů, *Průvodce po pramenech k dějinám hudby*, ACADEMIA, Praha 1969

⁷⁷ Soukromé studium hudebních sbírek pro Tematický katalog skladeb patera Františka Mensiho.

Znovuobjevení hudebního odkazu pátera Františka Mensiho i jeho samotné osobnosti má nepochybně velký význam nejen pro místní regiony a obce, s nimiž jsou úzce spjaty jeho životní osudy a hudba, ale i pro celý národ. Ta uměnímilovnější část může opět lépe ocenit kvalitu české hudby druhé poloviny 18. století, která byla v závěru klasicismu a počínajícího romantismu pochopitelně převálcována rakousko-německou hudbou a jejích velikánů Josefa Haydna (1732-1809), Wolfganga Amadea Mozarta (1756-1791) a Ludwiga van Beethovena (1770-1827). Kdo může tvrdit, že zná dobře skladby v Čechách dříve tak oblíbených skladatelů, jakými byli například Jakub Jan Šimon Ryba, vysoce ceněný Jan Lohelius Oehlschlägel (1724-1788), Mensiho učitel Kajetán Vogel nebo dokonce samotný velký zjev české hudby 2. pol. 18. stol. František Xaver Brix? I když tito pánové zůstávají stále v povědomí hudebních historiků, jejich hudba je nadále z větší části velkou neznámou. Profesionální soubory velmi zřídka přistoupí k nastudování neznámého díla. Určitá jistota provedení oblíbené skladby známého autora je pochopitelná.

Mensiho odkaz má štěstí, že byl nejen znovu objeven, ale i oživen. My tak máme další šanci posoudit vysokou uměleckou úroveň české hudby, která navíc vznikala mimo velká tradiční kulturní centra. Při srovnávání nesmíme zapomínat, že František Mensi, kromě jedenácti let strávených ve Smečně, žil po zbytek života pouze v malých a nevýznamných obcích a jeho styk s pulsujícím kulturním světem musel být do značné míry omezen. Když dnes navštívíte zpustlý pcherský kostelík a s pomocí velké fantazie, podpořené fotografií jeho interiéru na počátku 20. století, si jej představíte v původní funkční kráse, bude na vás působit jeho velkodušná skromnost, která jakoby korespondovala s Mensiho osobností v kontrastu s velkými skvostnými chrámy, kde zněla a byla uchována jeho stejně krásná hudba.

A handwritten signature in dark ink on a light background. The text reads "Franciscus Mensi" on the first line and "Curatus." on the second line, followed by a stylized flourish or monogram.

II.1.6.

Výběr a rozbor skladeb na české neliturgické texty

Z rozsáhlého množství ve Smečně dochovaných Brixihovo skladeb bylo prostudováno a oživeno zatím pouze sedm skladeb – rozsáhlá a nedostupná Missa Pastoralis in C,⁷⁸⁷⁹ dvě vánoční offertoria na tradiční text „Pastores, pastores...“, část z nešpor Magnificat, svatodušní sekvence, Motetto in D – „Ad hoc festum“ a **Missa pastoralis in F**. Pro popis a rozbor v této sekci jsem si mohl vybrat jen tuto poslední skladbu. Ačkoli obsahuje tradiční liturgický mešní text, přesto je doplněna několika českými vložkami a je jednou z prvních takovýchto, později v Čechách velmi oblíbených, česko latinských vánočních mší. Z praktických důvodů je tato skladba zkomponována ve snadném slohu. I obsazení orchestru je komornější – pouze dvoje housle, dvě rohy a varhany. V úvodní části Kyrie je vsuvka pro sólový bas:

*„Ej, věc divná, neslýchaná, všichni poslyšte,
porodila Krista Pána překrásné dítě.
V chlévě leží zimou se trápí,
nechce se k němu žádný znáti.
Pojďme všechny důvěrně
a zvolíme společně:“
Christe eleison...*

V Gloria je vloženo sólo sopránu po slovech ...glorificamus te. :

*Bud' vždy božské velebnosti,
bud' chvála, čest, sláva z tvé milosti.
Poslal nám Bůh z milosti
Synáčka svého z výsosti,
bud'mež mi vděční jemu,
zpívejme Bohu svému,
zpívejme, zahrajme, děkujme jemu.“*

⁷⁸ Strahovský opis této skladby obsahuje některé autografní party. Tato mše má v názvu podtitul: Missa Quasi ambrosiam spirant (mše jakoby plná ambrosiánského dechu), což je tím nejkladnějším dobovým hodnocením. Brixí zde tradičně střídá sborové části se sólovými v rozsáhlých stavbách jednotlivých částí. Kompozičně jednoduchá a vánočně prostá, až hravá témata v úvodu a závěru mše korunuje náročná a působivá konečná část Gloria. Rozměrná a důkladně propracovaná fuga je zakončena lidovým nápěvem v houslích a závěrečným zvoláním „Amen“. Smečenský opis pořídil pater František Mensi a je téměř totožný se strahovským opisem. Jen je navíc přikomponován part tympánu.

⁷⁹ Viz nahrávka v příloze CD 2 – František Xaver Brixí ve Smečně

V Credo je po slovech ... et apostolicam Ecclesiam tenorové krátké sólo:

„Narodil se Kristus Pán, není tomu dávno, jak jsem to slyšel.

Ó, přešťastná hodina, jistě není omylná,

prozpěvujme, vyznávejme Božího Syna.“

Sanctus a Benedictus jsou spojeny v jednu část a před Agnus Dei je vložena půvabná pastorella.

„Ó, překrásný Ježíši, jak nás miluješ,

že opouštíš svou říši, kde věčně kraluješ.

Položen v jesličky od chudé matičky.

To všecko, pro nás hříšníky, chtěls býti maličký.

Bůh smiluj se nad tvým lidem a přijmi k milosti,

úděl pomoz ať nezhyne v hříších a marnosti.

Pro tvé narození odpusť provinění,

ukaz nám tvář tvou spanilou, tebe k milování

a po smrti popřej s tebou věčné přebývání.“

Závěrečná část Dona nobis neobsahuje již žádné sólo, ale český text je vložen sboru v druhé části skladby:

Dona nobis pacem

„Narodil se Kristus Pán,

radujme se, veselme se.

Krista Pána vítejme,

Bohu chválu vzdávejme,

radujme se, veselme se.

U jeslíček stojíme,

tebe Pána prosíme

dona nobis pacem.“

[illegible][illegible]

Václav Prokop Stehlík

Rozmlouvání o nevynucené mlčenlivosti v zpovědi svaté Jana Nepomuckého

Osoby rozmlouvání toho jsou

Svatý Jan, Královna Johanna, Václav král, Svěřenec Pražský, žoldnéři a Kůr zpěvný.

Obsazení:

Sólo soprán – Královna Johanna

Sólo tenor 1 – Svátý Jan

Sólo tenor 2 – Svěřenec Pražský

Sólo bas – Král Václav

Sbor SATB

Violino primo a secundo, viola, clarino primo a secundo, tympány a varhany - continuo

Text skladby dobového překladu do češtiny:

Pro srovnání pod každou částí uvádím dochovaný dobový latinský originál textu a k němu novodobý překlad Jiřího Matla.⁸⁰

Dialogus Sancti Joanni Nepomuceno Sacratu seu Majestatis Contemptores

Sanctus Joannes Nepomucenus – tenore primo, Weenceslaus imperator – basso, Joanna imperatrix – soprano, Genius Pragensis – tenore secundo, Satrapae et chorus

1. část – árie / Bas – Václav král

Andante

C] *Mé velebnosti tupiči*

ty jsou v království buřiči,

ať jsou prázdni z dědictví,

ať ze světa vyjde zlost,

padnou v vodní hlubokost.

Ty, Jene, práva's ztupil i královo ponížení

němému tvému jazyku připiš tvé skončení.

Vinen jsi, hned umřítí musíš.

Vemte Jana svázaného

zhod'te jej z mostu Pražského.

S němýma rybama ať je jeho díl,

jenž královou žádost potupil.

Jdi již žoldníři shod' hned tu tíž.

---

⁸⁰ Vypsáný text. Původní provenience Vratislav, dnes je skladba uložena ve Varšavě PL Wu RM 4553.

Wenceslaus rex

Graviter majestose

Majestatis contemptores
sunt regnorum turbatores,
ex sint regno, ex sint mundo,
sint in praedam aquarum profundo.

Tu, Joannes, scite legum,
contempsisti et jussa regum
tuo id adscribe silentioso ori,
reus es, hinc debes mori,
actum est, reus es, hinc debes mori.

Vos Joannem hunc ligate
et de ponte praecipitate,
mutos pisces debet adire,
qui non vult loqui et regi obedire,
ite, satellites, jussa complete.

Ti, kdo pohrdají majestátem,
také rozvracejí království
ať jsou z království či ze světa,
stanou se kořistí hlubiny vod.

Ty, Jene, zákonův znalý,
nevážil sis rozkazů krále,
svým mlčenlivým ústům připiš,
že jsi vinen, proto musíš zemřít,
je rozhodnuto, jsi vinen, proto musíš zemřít.

Svažte toho Jana
a z mostu svrhněte,
musí přijít k němým rybám,
kdo nechce mluvit a poslouchat krále,
jděte, služebníci, a vyplňte rozkaz.

---

2. část – recitativ duet / Tenor 1 - Svatý Jan, Soprán – Královna Johanna

Jan

C] *Johanno, slavná královno,*

Královna Johanna

Ach, otče, co radíš?

Jan

vale,

Královna Johanna

Co?

Jan

vale,

Královna Johanna

Ach co?

Jan

ortel je již vydáný, umřítí 3/4] musím.

Královna Johanna

Pravda ovšem jest, že umřítí musí každý v světě, tebe ještě hodina se netkne, tebe ještě ta hodina se netkne.

Jan

C] Tak tak jest, král velí. Nechci tě vyzraditi, chci umřítí.

Královna Johanna

C] Ach, prozrad', ať jen jsi živ.

Jan

Johanno, co myslíš, nesluší vůli Božskou rušiti, ale chci raději život s tebou ztratiti.

Královna Johanna

3/4] Otče milý při mně jen stůj, s tebou chci dál život můj aneb dovol, ať s tebou jdu ve vodě, pohřeb najdu ve vodě, C] otče můj.

Jan

Johanno, dcero má, neprotiv se Božskej vůli, čas není ještě tvému cíli.

Měj se dobře, spasitedlná napomínání odemně daný, věrně vždy zachovej, měj se dobře, vale Johanno. Na most jsem tažen, dolů schozen, vale Johanno, vzpomenu na tě v nebi při trůnu Božím, vale.

Královna Johanna

Vale, vale otče můj, vale otče můj, padáš nevinný, ach co zlost činí, vale otče můj, vzpomeň na mě v nebi při trůnu Božím. Vale.

Recitativo Adagio

Jan

Joanna Augustissima!

Nejvznešenější Johanno!

Joanna

Quid jubes, o pater? Quid?

Co přikazuješ, otče? Co?

Jan

Vale.

Sbohem.

Joanna

Quid?

Jakže?

Jan

Lata est sententia, debeo mori.

Rozsudek vynesen. Musím zemřít.

Aria et recitativo Moderato

Johanna

Statuta est omnibus in orbe mors, at nondum, pater mi, te tangat haec sors.

Jan

Actum est! Rex jubet, quia te prodere nolo, mori volo.

Johanna

Ah prodas, modo vivas!

Jan

Quid agis, Joanna, non licet tibi haec cogitare, praecepta Dei infringere nefas est.

Johanna

Pater sancte, mane mecum,
mori enim volo tecum,
aut me sine tecum abire,
tecum aquis indormire.
Pater mi...

Jan

Augusta filia, noli voluntati Divinae obstrepere,
nondum venit hora tua, vale,
et salutis monita tibi instillata inviolabiliter custodi,
vale.

Arioso Jan

Vale, Joanna, trahor ad pontem, submergor, vale,
Joanna, memento mei, apud misericordiam Dei.
Vale!

Joanna

Pater mi, vale, Joannes, defleo insonem, quo
vergor, memento mei, apud misericordiam
Dei. Vale!

Všem na světě je určeno zemřít, tebe však, můj
otče, kéž se ještě nedotkne tento osud.

Je rozhodnuto! Král rozkazuje, protože tě nechci
prozradit, chci zemřít.

Ach prozrad', jen abys žil!

Co činiš, Johanno, tak smýšlet nesmíš, není
dovoleno protivit se Božím příkazům.

Svatý otče, zůstaň se mnou, vždyť i já chci zemřít
s tebou, dovol mi s tebou odejít, s tebou ve vodách
spočinout.

Dcero vznešená, neprotiv se Boží vůli, tvá hodina
ještě nenastala, buď sbohem, napomenutí ku spáse,
jichž se ti dostalo, bezpečně střež. Buď sbohem.

Sbohem, Johanno, vlečou mě k mostu, potápím se,
sbohem Johanno, pamatuj na mne, při milosrdenství
Božím. Sbohem!

Sbohem, Jene, otče můj, oplakávám nevinného,
kamkoli se uchýlím, na mne pamatuj, při
milosrdenství Božím. Sbohem.

3. část – árie / Soprán - Královna Johanna

Suaviter

3/4] *Již duše v nebi,*

tělo vodě leží.

Jene, otče svatý,

v říši nebeskou vzatý.

Ach jak jasné hvězdy nad vodou se třpytí.

Již, již Jan věčně se raduje.

Aria Suaviter

Joanna

Jam mens ad numen,

corpus ad flumen

Joannis se porrigit celeriter.

Visuntur bellae

in aere stellae,

Joannes vivit aeternaliter.

Již Janova mysl rychle

k Bohu míří,

tělo do vody klesá.

Na nebi jsou vidět

krásné hvězdy,

Jan žije věčně.

---

4. část – recitativ / Bas – Václav král

C] *Běda? Jaká hrůza, jaký strach, tělo mně proráží, třesu se zevnitř, hrozím se i vnitř, nohy klaesají, srdce se leká, vlasy vstávají, oči mé chladnou. Sem již žoldníři, kde jest Jann?*

zvolání / Chorus Tutti

3/4] *Již shozený, již smočený, již utopen jest.*

Václav král

Kde jest Jann?

zvolání / Chorus Tutti

3/4] *Již shozený, již smočený, již utopen jest.*

Václav král

Kde jest Jann?

zvolání / Chorus Tutti

3/4] *Již shozený, již smočený, již utopen jest.*

Václav král

Nešťastný já král, ach kam se obrátit mám, ze všech stran Jana před sebou vidím, ach.

Recitativo et coro

Wenceslaus

Heu! Quis me angor, quae insolita pectus
circumvolat formido? Tremo ad extra, rodor ad
intra, plantae titubant, palpitat cor, crines assurgunt,
totus dejicior, adeste satrapae! Ubi est Joannes?

chorus

Jam tinctus, extinctus, submersus est.

Wenceslaus

Ubi est Joannes?

chorus

Jam tinctus, extinctus, submersus est.

Wenceslaus

Ubi est Joannes?

chorus

Jam tinctus, extinctus, submersus est.

Wenceslaus

Infelix imperator, ah! Quo me vertam, omni ex
parte Joannem conspicio, ah!

Běda, jaká to úzkost, jaká nezvyklá hrůza obletuje
mé srdce? Cvějí se navenek, šířím se uvnitř,
nohy vrávorají, srdce se chvěje, vlasy vstávají, celý
se hroutím, stůjte při mně, šlechticové! Kde je Jan?

Již byl potopen, zahuben, utopen.

Kde je Jan?

Již byl potopen, zahuben, utopen.

Kde je Jan?

Již byl potopen, zahuben, utopen.

Nešťastný vladař, ach! Kam se vrátím, všude vidím
Jana, ach!

---

5. část – árie / Bas – Václav král

3/8] *Hrnou se nepřátelé, vrata zavřete, ach moji věrní, jen braňte mě.*

Velikou mocí Jana pomocí povstávají proti mně.

Aria Adagio

Wenceslaus

Irruunt hostes,
claudite postes,
ah mei milites
defendite me!

Nepřátelé se hnou,
zavřete brány,
mí vojáci,
braňte mě!

Magna sub luce,
Joanne duce,
contra me hostes
conglomerant se.

Pod velikým světlem
pod Janovým vedením
hromadí se nepřátelé
proti mně.

6. část – recitativ duet / Alt, Tenore 2 – Velebnost Pražská

C] *Pozdě, pozdě, ó králi, srdce tvé raníš.*

Vem víc léku svědomí tvému pro smrt Janovu.

Červem se trápíš,

nezajde až k zahynutí tvému,

leč pravým pokáním jej zapudíš.

Ty, ó slavné pražské město,

vzdělej Janovi přeslavné místo

věrnému patronu tvému,

chvály vzdávej i slávu jemu.

Recitativo

Genius Pragensis

Frustra lancinaris animo, rex Wenceslae, nescit
malagma vulnus tuum aliud,

nisi, quod in Joanne odisti, vermis te rodens non
moriatur,

ni tanto sacrilegio vera poenitudine emoriare.

Tu interim, gloriosa metropolis triurbs Pragens,
Nepomuceno tuo, arcani divini fidissimo clavigero,
laudes adapta, concine poeana.

Marně jsi rozerván na duchu, Václave králi, na tvou
ránunení jiný lék, a červ toho, co jsi na Janovi
nenáviděl, který tě užírá, nezemře, dokud ty
nezemřeš po takovém rouhačství v opravdovém
pokání. A ty, slavná metropole, pražské trojměstí,
mezitím svému Nepomuckému, nejvěrnějšímu
klíčníku Božího tajemství, skládej chvály, zpívej
pajány.

7. část – Chorus Tutti

3/4] *Zvítězils, Jene, zvítězils. Zvítězils, způsobe zpovědníkův,*

příklade pravý kněžův, slávo Čechův. Zvítězils, svatý Jene.

C] *Alleluja zpívá říše nebeská, prozpěvuje církev pražská čest a sláva bud' Janovi, alleluja.*

Allegro chorus

Vicisti Joannes,
norma confessoriorum,
exemplar sacerdotum,
gloria Boemorum.

Alleluja, sonat coelorum curia,
sit laus, honor et gloria
nostro Joanni in saecula,
canit Pragens ecclesia.

Zvítězil jsi, Jene,
vzore zpovědníků,
příklade kněží,
slávo Čechů.

Alleluja zní dvorem nebeským,
budiž chvála, čest i sláva
našemu Janovi na věky,
zpívá pražská církev.

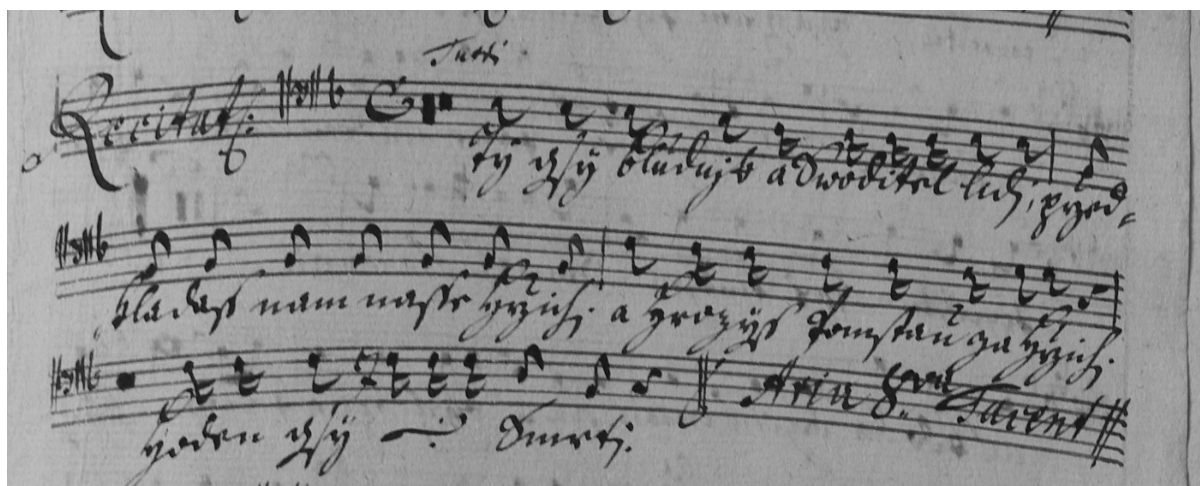

Tato i následující skladba jsou zkomponovány jako malá oratoria. První text jasně vypráví známý příběh svatého Jana Nepomuckého. Druhý spadá do okruhu velikonočních skladeb. Autorem obou textů bude zřejmě Václav Prokop Stehlík. Jsou přesně spjaté s melodiemi a jejich náladovými charaktery. O vyšší umělecké úrovni autora svědčí i veršování ve větách, které jsou místy uzpůsobeny virtuozní hudbě. Oběma skladbám je vlastní, že zde není kladen důraz na upřednostnění hudby před textem nebo obráceně. Na význam slov je zvláště z duchovní stránky brán zřetel nejvyšší a hudba je v tomto smyslu zpracována stejně kvalitně, jen ve světském stylu. Jsou zde krásně vyličený charakter postavy a dramatický prvek je zde patrný nejen z textu.

Barokní způsob vyjadřování ve výše uvedené skladbě řadí dobu jejího vzniku do první poloviny osmnáctého století, jistě ne dlouho po kanonizaci tohoto českého světce, kdy podobné skladby u nás vznikaly nejčastěji. Harmonická stavba celé skladby je v převažující D-dur, z části v A-dur a v jednom případě v G-dur.

Díla Václava Prokopa Stehlíka v mnohém převyšují venkovský průměr. I proto je s podivem, že se jinde než ve Smečně jeho skladby nevyskytují. Dosud se ani jedna nedočkala své novodobé premiéry, ale jistě se tak brzy v následujících letech stane.

Druhá, zde uvedená skladba, je ve způsobu zpracování oproti první rozsáhlejší. Zvláštní je propojení alegorických postav s velikonočním příběhem a mravoučným poselstvím křesťanské rétoriky.

Václav Prokop Stehlík

Feralis Concertus aneb bolestné krvavě hledajícího Theandra z pastvy spásání zbloudilé ovce vyhledávání

Obsazení:

Sólo soprán – Anjel

Sólo alt – Rozpustilost

Sólo tenor – Ovce

Sólo bas – Theander

Violino primo a secundo, viola, corno primo a secundo, clarino primo a secundo, organo

1. část - Soprán / Anjel

Recitativ

C] *Ach co myslíš, že tak bloudíš, ach ovčičko ztracená, jakou myslí a čí radou pastýře 's opustila? Hle, Pán mě posílá, anděla svého, abych připravil cestu tvou před tváří jeho. Pospěš, milá ovce, pospěš do těchto lesních temností, však na krátce této pastvy budeš míti dosti.*

Aria

C] *Není možné dvěma pánům sloužit, Bohu a po rozkoších světa toužit, jistě jest nemožná věc. Pročež milá ovce nermuť Pastýře srdce, s pláčem tebe hledá. Pročež milá ovce nermuť Pastýře srdce. K dobrotivému navrať se Pastýři svému.*

Recitativ

C] *Ach, plačte nebe, ach plačte moře nad svatou ovčí této, ach již nelze jinak býti. Pastýř již musí umříti. By tudy ovce ztracena zase byla přivedena do ovčince věčného.*

Recitativ

C] *Ty jsi bludník a svoditel lidí předkládáš nám naše hříchy a hrozíš pomstou za hříchy, hoden jsi smrti.*

2. část - Chorus

C] *Sem na divadlo pospěšte ach, o křesťané, spatříte pastýře pro hříchy naše na kříž přibitého.*

3. část – Alt / Rozpustilost

Recitativ

C] *Tento jest, držte jej, ty jsi bludník a svoditel lidí předkládáš nám naše hříchy a hrozíš pomstou za hříchy, hoden jsi smrti.*

Arie

2/4] *Ach jo, tyrane, myslíš, že Boha k smrti soudíš? Rozvaž, jak převelmi bloudíš. Pastýř tě ztraceného chce mítí spaseného, ty pak ukrutně že chceš zabítí jeho.*

4. část - Chorus

C] *Sem na divadlo pospěšte ach, o křesťané, spatříte pastýře pro hříchy naše na kříž přibitého.*

5. část - Tenor / Ovce

Recitativ

C] *Půjdu rychle a pohovím sobě neb vidím pastvu, v této době mne nad míru příjemnou, zanechám pastýře mého, opustím stádo jeho, půjdu rychle mezi kvítí věnec vítí v rozkoších se lahodit, půjdu rychle.*

Arie

2/4] *Tenkrát růžemi se korunovat dokud růže nezvadnou. Tenkrát lahod čas užívat, dokud mají sílu svou, mladost radost mítí žádá, dokud kosti neschřadnou. Pročež ovce, jsouce mladá, ráda opustím pastýře mého, ráda rozkoš tělu činit.*

Recitativ

C] *Trpká jest pastýře mého služba, protož se mně zalíbila v chládku lesní pastva, když já dosti dosytnosti se napasu světa radosti, potom se vrátím k pastýři mému, nedám se odvésti.*

Arie

3/4] *Nová radost nové plesání, když můj život trávím v rozkoších a v hodování. Dobře jest mně tu býti a s tou slávou světa tohoto se sytiti.*

Recitativ

C] *Ty jsi bludník a svoditel lidí, předkládáš nám naše hříchy a hrozíš pomstou za hříchy, hoden jsi smrti.*

Recitativ

3/4] *Ach již vidím, jak jsem zabloudila, že jsem pastýře mého opustila, to skrze mrzkost světskou. Pryč marnost, pryč bláznovství, pryč rozkoš pastvy lesní. Půjdu zpátky, navrátím se k mému pastýři, prosit budu za odpuštění viny. Ach, co vidím, běda, mě zajistě můj pastýř umřel pro mě hledaje mně ztracenou.*

Arie

3/4] *Ach, smiluj se Pane nade mnou, hle, já jsem příčina, žes umřel tou smrtí ohavnou, o smiluj se, Pane nade mnou.*

Ach, kdo dá ovčím mým slzy, bych oplakával pastýře mého smrt nevinnou.

6. část - Chorus

C] *Sem na divadlo pospěšte ach, o křesťané, spatříte pastýře pro hříchy naše na kříž přibitého.*

7. část - Bas – Pastor Bonus sen Jesus

Arie

3/4] *Dobrý pastýř dává duši svou za ovce své. Nájemník pak, který nejní pastýř, jehož nejsou ovce, vida šneka an jde, už opouští ovce, a utíká a utíká.*

Arie

C] *Ach, ovce má, kam jsi se poděla, že jsi pastýře svého opustila. Ach ovce má, slyš hlas, rozvaž, patř na pot již zemdlého pastýře tvého, ach ovce má, já jsem tě zachránil před zuřivým vlkem faraonem, když jsem tě vyvedl zemi .... Rozděl ... moře. Ach ovce má, rozvaž pastýře dobrodiní mnohá, na poušti jsem tebe pásal mannou, proč hledáš rozkoš v temnostech lesních jinou, ach ovce má.*

Recitativ

C] *Půjdu tehdy do těchto světa temností, Bůh našel, kterou jsem ztratil ovci.*

Recitativ

C] *Smutná jest duše má až k smrti, duch zajisté hotov jest, ale tělo žije těžko neboť bítí budou pastýře a rozprchnou se ovce stáda.*

Aria

3/4] *Vstaňtež, pojdme, aj, přiblížila se hodina, jenž zrazen bude syn člověka a dán v ruce hříšníka. Pojdme, aj se přiblížila hodina, jenž zrazen bude syn člověka.*

Recitativ

C] *Jako na lotra vyšli jste s meči a kyjmy, však na každý den sedával jsem u vás a nejali jste mě.*

Recitativ

C] *Ty jsi bludník a svoditel lidí předkládáš nám naše hříchy a hroziš pomstou za hříchy, hoden jsi smrti.*

8. část - Chorus

C] *Sem na divadlo pospěšte ach, o křesťané, spatříte pastýře pro hříchy naše na kříž přibitého.*

Anonym

Litanie k svatému Janu Nepomuckému

Obsazení:

Sólo Soprán, sólo Alto, tutti Tenore, sólo Bas, Organo

Text skladby:

1. část – Chorus - Tutti

C] *Kyrie eleison, Kriste eleison, Kyrie eleison, Kriste uslyš nás, Kriste vyslyš nás.*

3/2] *Otče nebeský, Bože, smiluj se nad námi. Synu vykupiteli světa, Bože, smiluj se nad námi. Duše svatý, Bože, smiluj se nad námi. Svatá Trojice jeden věčný Bože, smiluj se nad námi. Svatá Maria, oroduj za nás, Svatá Panno Panen oroduj za nás.*

2. část - Soprán - Solo

2/4] *Svatý Jene Nepomucký oroduj za nás.*

3. část – Chorus - Tutti

C] *Lilium čistoty oroduj za nás, Nádobo plná pobožnosti oroduj za nás, Příklade všech ctností oroduj za nás, Ozdobo duchovenstva oroduj za nás, ... mlčenlivosti Slova Božího hlasateli oroduj za nás,*

4. část - Alt - Solo

3/4] *Studnice potěšení oroduj za nás, Posilnění mdlých oroduj za nás, Pomoc nouzi trpících oroduj za nás, Světlo slepých oroduj za nás, Ozdobo svatosti oroduj za nás, Otče sirotkův oroduj za nás, Zástupce vdov a sirotkův oroduj za nás.*

5. část – Chorus - Tutti

12/8] *Hajiteli cti a dobrého jména oroduj za nás. Vysvoboditeli od hanby, světský Lékaři nemocných oroduj za nás, Příklade poníženosti, oroduj za nás, Milovníku Panenské čistoty oroduj za nás.*

6. část - Bas - Solo

Zrcadlo zpovědníků oroduj za nás.

7. část – Chorus - Tutti

3/2] *Náš veliký patrone, o přimluv .... U Boha Svatý Jene Nepomucký oroduj za nás.*

C] *Beránku Boží, který snímáš hříchy světa, odpusť nám, Pane. Beránku Boží, který snímáš hříchy světa, uslyš nás, Pane. Beránku Boží, který snímáš hříchy světa, smiluj se nad námi.*

Úvod a závěr textu je tradiční, dle předepsaných církevních norem, ke všem příležitostným litaniím. Prostřední část, věnovaná svatému Janu Nepomuckému, je rovněž tradiční v jednotlivých zvoláních a přirovnáních. Ta jsou rozdělena na jednotlivé sólové árie a sbory,

což spestruje jistou unilost nedramatického textu, ovšem někdy na úkor toho, že je jedna věta opakována několikrát za sebou. Celkově jde o dobově klasické dílo. Sborové části jsou zkomponovány přijatelně ve smyslu souladu hudby a deklamace slov. V áriích to místy zadrhává. Například slovo *plná* je podloženo pod čtvrtovou notu s tečkou a osminu. Bohužel, tento typ textu se obtížněji zpracovává v ariózním stylu za předpokladu zachování tradičního melodicko harmonického plánu.

Smečenská česká píseň vánoční

Anonym z 2. poloviny 18. století

Rekonstrukce a úprava hudby: Karel Procházka v r. 2007

1. Pastýři:

*Copak medle to znamená,
že celá nebes obloha
v tak velké jest jasnosti.
To jistě něco nového
a nikdy neslýchaného
k podivení jest dosti.
Na to znamení na nebi
každý s podivením hledí.
Jistě to něco dobrého
oznamuje radostného,
poptejme se v rychlosti.*

3. Pastýři:

*Ach, sečkejme, nyní zvíme,
jistě pravdy se dozvíme,
co znamená ta hvězda.
Přichází velké komoňstvo,
co nějaké krále dvorstvo,
to nám o tom zprávu dá.
Přímou cestou se k nám bere,
pojďme, tažme se jich směle,
by nám o tom zprávu dali,*

2. Pastýři:

*Neb jen hleďte vzhůru k nebi,
jak v té jasné hvězdě sedí
překrásné Pacholátko.
Korunu má na své hlavě,
sedí co král v velké slávě,
to sličné Pacholátko.
Berlu královskou v ruce má,
to jistě něco znamená.
Neb na nebi to znamení
nikdy nebylo k spatření,
kdo nám o tom zprávu dá?
co v té hvězdě dítě malý
v té své slávě znamená.*

4. Králové:

*Co k nebi hledíte,
zdaž o tom nevíte?
Že to krásné hvězdy znamení
zvěstuje narození
Krále nového,
proto jdeme hledati jeho.*

5. Pastýři:

*Ó, vy vzácné velké hosti,
jistě vás Bůh na výsosti
sobě velmi oblíbil,
že máte světu celému
ohlásit dobrou novinu
s vaší zde přítomností.
Ach pilně se na to ptejte
a nám známost o tom dejte,
kde se to královské dítě
narodilo, jděte hbitě,
nám to místo oznamte.*

6. Pastýři:

*Neb my chceme dítě zlatý
též i s vámi přivítati
s tou největší vroucností
a v těle narozenému
Spasiteli přemilému
díky jemu vzdávati,
že jest ráčil k nám přijíti
z čisté Panny se zroditi,
neb přísluší, bysme vděčně
lásku jeho zde společně
láskou zas odměnili.*

7. Králové:

*Jak zvíme, povíme,
místo vám oznámíme.
Půjdeme přímo k Jeruzalému,
tam šťastnou novinu
snad vyslyšíme,
kde zrozen jest, místo oznámíme.*

8. Pastýři:

*Herodes se velmi rmoutí,
Jeruzalém se kormoutí,
když od králů slyšejí,
že měl nový král přijíti
a na svět se naroditi,
neb o tom nevěděli.
Ach kéž jenom brzy zvíme,
kde se zrodil, pospíšíme
na to místo všichni hbitě,
pozdravíme krásné dítě,
poklonu učiníme.*

9. Králové:

*Herodes židovský
král Jeruzalémský
odesílá nás ku Betlému,
bysme zprávu dali jemu,
když nalezneme tam královské dítě narozené.*

10. Pastýři:

*Není králi co věřiti,
mohl by dát zahubiti
to královské děťátko.
Ach, když dítě naleznete,
zprávu o tom mu nedejte,
šanujte Pacholátko.
Herodesa, krále toho,
jest zlost známá u každého.
On se jen na oko staví,
když k vám oulisně tak praví,
že též chce poctít jeho.*

11. Pastýři:

*Nechme napřed krále jíti,
spatřme, co budou činiti,
když naleznou děťátko.
Hle, na kolena padají,
v těle Boha uznávají
v jeslích to Pacholátko.
Zlato, kadidlo a myrhu
za dar obětují Jemu.
Ty převzácné velké dary
přijme Pán nebeský malý,
neb jsou přemilé jemu.*

12. Králové:

*Zlato, dar jsme dali
jako mocnému králi.
Kadidlo Synu Božímu,
to přísluší jemu.
Smrtného myrhou vyznáváme v těle
zrozeného.*

13. Pastýři:

*Co my Jemu za dar dáme,
zlato, ubohý nemáme.
Ach, čím Pána uctíme?
Zlato bude naše láska,
s tou uctíme Synáčka,
to mile od nás přijme.
Kadidlo, modlitba vroucná
bude děťátku převzácná.
Myrha, kříž našich hořkostí,
když budem' v trpělivosti
snášet zde pro Panáčka.*

14. Králové:

*Náš Pane Nebeský,
požehnej nás všechny,
dejž bychom po té časné strasti
ve tvé nebeské vlasti
tvou tvář spatřili,
tebe na věky věkův chválili.*

Smečenská koleda⁸¹ je dokladem hudební vyspělosti českého venkova 18. století. Velice umě složený text tvoří z písně dialog dvou skupin zpěváků – pastýřů a králů. V nadpise partů je doslova uvedeno první a druhý kůr. Architektonické řešení tří kůrů smečenského kostela k podobným produkcím přímo vybízí. Nám neznámý autor /autoři vytvořili celkem čtrnáct slok tohoto dialogu. Hudebně je skladba řešena slavnostně v lidovém tónu, ale interpretačně snadná pro běžný lid není. Pastýři a králové mají svou vlastní melodii. Pro pastýře je nápěv veselý s rychlou výslovností na osminových notách a pro krále je zvolen klidný a důstojný tón. Zvláštní je, že závěr této od začátku jasně slavnostní skladby končí slokou králů, tedy klidným tónem. Z celkových čtrnácti slok mají pastýři devět částí textu. Na celé ploše písně je odvyprávěna část tradičního pastýřského výjevu. A to od chvíle probuzení pastýřů, kdy se celé dvě sloky dívají tomu co vidí, třetí sledují přijíždějící krále, kterých se chystají zeptat. Ve čtvrté sloce se králové dívají, že pastýři nic nevědí. Další dvě sloky pastýři žasnou nad posláním králů a sní, že se s nimi rovněž vydají přivítat nového krále. V sedmé sloce králové slibují, že až se vše dozví, tak povědí a vyrazí do Jeruzaléma sdělit tu šťastnou novinu.

⁸¹ Viz nahrávka v příloze CD 4 Vánoční Chorus Carolinus, č. 11).

Przemyślenie

O gub miedzi to znamiona, że ciła Nobi Oblofa,
w lab wolba gub gub, to gub miedzi nowo, a miedzi
miedzi gub gub gub gub, ma to znamion
ma Nobi, gub gub gub gub, gub to miedzi do
labo znamion miedzi, gub gub gub gub gub.

Nob gub gub gub gub Nobi, gub w to gub gub gub gub;
gub gub gub gub gub, gub miedzi ma ma gub gub gub;
to gub w lab gub to gub gub gub gub, gub
gub gub gub w gub miedzi, to gub miedzi znamiona,
nob ma Nobi to znamion, miedzi miedzi to gub gub
to nam o tom gub gub gub.

Gub gub gub miedzi gub gub gub gub gub gub gub
to znamiona to gub gub, gub gub gub gub gub gub
to gub gub gub gub gub to nam o tom gub gub,
du, gub gub gub gub gub gub gub gub gub gub
gub gub, by nam o tom gub gub gub, to w to gub gub
gub miedzi w to gub gub gub gub.

Przemyślenie

O Nobi gub gub, gub o tom miedzi, że to gub gub
gub gub gub gub, gub gub gub gub gub gub gub,
gub gub gub gub gub gub.

Przemyślenie

Gub gub gub gub gub gub gub gub gub gub gub
gub gub gub gub, że miedzi gub gub gub gub
gub gub gub gub, gub gub gub gub gub gub gub,
gub ma to gub gub, a nam gub gub gub gub gub
gub gub to gub gub gub gub gub gub gub gub
ma to gub gub gub gub.

Následně se ve třech slokách, v malé psychologické studii, zpívá o Herodesovi, až se nakonec pastýři přidají k navracejícímu se poselstvu a míří s nimi za narozeným Ježíškem. Cestou si vzájemně vyprávějí, kdo jaké dary nese a co znamenají. Závěrečná čtrnáctá sloka obsahuje prosbu o požehnání a po smrti o návrat do nebeské vlasti. A to se všichni ještě s Ježíškem nesetkali.

Při koncertní obnově této písně a jejího praktického užití a štedrovečerního užívání bylo vybráno pouze šest slok. V této poraněné podobě byla koleda zveřejněna na vánočním CD Chorus Carolinus v roce 2009.

Ke stejnému druhu hudby náleží i další vybrané dílo, tedy spíše drobná dílka. Na obálce je podepsán Jan Maděra. Dosud není známo, jak toto jméno konkrétně souvisí se smečenskou sbírkou, či případně zda není autorem těchto písní. Ve sbírce se totiž nalézají ještě dva opisy z jeho pera. Jde o jednu z nejstarších skladeb tohoto archivu Offertorium pastorale in D Josefa Antonína Sehlinga (1710-1756) a výše uvedené anonymní litanie k svatému Janu Nepomuckému s českým textem.

9 Vánočních árií

Anonym z 2. poloviny 18. století

I.

in A, 3/4, Affetuoso
*Ježíšku, mé srdce,
oči tvé jak slunce
spanilostí, svou jasností,
svou milostí a libostí
celého mě ranily,
láskou mě zapálily.
Když tvář tvou rozjímám,
srdce mého poklade,
na Tebe vzpomínám,
nikdá nechci bejtí bez Tebe,
vem mé srdce, dej mě tvoje,
učíš jedno oboje.
Ježíšku můj milovaný,
Klenote můj spanilý,
rozmilý, překrásný,*

*vem mé srdce, dej mě tvoje,
učíš jedno oboje,
srdce mé vem sobě,
ať netoužím po tobě.
Leč tomu se hrubě divím,
že tě v jeslech vidím,
že v plenkách malého
vidím Boha mého.
Pohodlí nemíti,
zimou se trápiti,
z tvé nebeské tváře
nejde žádná záře,
ó, láska nesmírná
pro mě jsi vtělená
s božstvím spojená.*

II.

in A, 2/4, Andante

*Kde jsi, přelibý můj slavičku,
milovanou štemuj hubičku,
uspi krásné děťátko,
v jesličkách nemluvňátko.
Kde jsi, přelibý můj slavičku,
milovanou štemuj hubičku,
vydej hlas svůj příjemný,
jazyk rozvaž švitorný,
krásné děťátko,
v jesličkách nemluvňátko.
Ejhle obět' anjelská,
Ježíš, Josef, Maria,
božství s tělem spojeno,
slovo jest učiněno.
Bůh jest pro mě dítětem,
v člověka jest proměněn.
Leží v slámě, seně, maličký, Bůh veliký.*

III.

in A, 3/4, Tarde

*Dobrou noc ti vinšuji,
dobrou noc ti dávám,
můj Ježíšku, neloučím se,
celý se ti dávám.
Spi, drahá Perličko,
pospi jen maličko,
já budu kolíbat,
piano ti zpívat,
haja můj andílku světa zboží,
haja můj miláčku Synu Boží.
haja můj andílku, haja pospi,
haja bona nox, dada dobrou noc.
Spi, Ježíšku, spi.
Zavři své očičky,
pospi jen chvíličku,
slož zlaté ručičky,
můj synáčku.*

IV.

in A, 2/4, Andante

*Usni můj Ježíšku,
pospi chvíličku,
já tě budu kolíbat,
s Josefem zpívati.
Zavři milované očičky
nad slunce přejasně.
Slož tam přerозkošné ručičky
rozmilé vinšované.
Já tě budu kolíbat.
Usni můj Ježíšku,
pospi chvíličku,
haja, nana, haja, pupaja.*

V.

in A, 3/4, Andante

*Rozmilé dítě vtělený Bože,
proč jsi se pro mě tak ponížil?
Trůn tvůj máš na seně,
slávu tvou na slámě.
Božství tvé s člověkem jest spojeno,
slovo jsi tělem učiněno,
pro lidské spasení narozeno.*

Tasc.
 20.

Abbrau houg ti wjyppung abbrau wjy ti abbrau
 12.

miny gijygti uolauyime p agly p ti abbrau.

abbrau houg ti wjyppung abbrau wjy ti abbrau miny gijygti

uolauyime p agly p ti abbrau Tji abrafa hoolig

Laggi gon mulligoh, aga bult Lolibat panno ti

Tjiwart, Laga miny angiloh Tjinta gboz Laga miny

angiloh Tjint Lagg Laga miny angiloh

Laga Lagg Laga bona not da da abbrau wjy

agijygti Tji Laggi wjy agijygti Laggi gon

chuligijygti dji gboz Laggijygti miny Laggijygti Tji abrafa

Laggi Laggi gon mulligoh aga bult Lolibat panno ti

Tjiwart, Laga miny angiloh Laga da da Laga

bona not da da abbrau wjy Laga miny gijygti

bona not abbrau wjy.

VI.

in A, 2/4, Andante
*Ó, dítě mé roztomilé
 tys ranilo srdce mé,
 Dítě zamilované,
 Robátko mé spanilé.
 Když očičky spatřuji,
 srdce mé pronikují.
 Velká láska tě jala,
 že chceš z nebe do chlíva.*

VII.

in A, 3/4, Andante
*Co to divného Ježíšku můj,
 že jsi pro mě opustil královský dvůr?
 Na seně, na slámě máš postel svou,
 mezi volem, oslem, ó, Bože můj.
 Tak ponížený pro mé hřešení,
 že jsi pro mě zanechal nebeský trůn.*

VIII.

in A, 2/4, Andante
*Sem, sem anjelové,
 pospěště pastýřové,
 rozmilé roztomilé nemluvnátko najdete.
 Člověk s božstvím spojen
 leží v slámě chudým učiněn.
 Sem, sem k Pánu svému chválu jemu vzdávejte,
 zpívejte, narozené oslavte.*

IX.

in A, 3/4, Andante
*Spi, spi můj rozmilej synáčku, spi.
 Spi, spi, spi spanilej Ježíšku, spi.
 Anjelé hrají, uspati chtějí,
 dobrou noc ti vinšují.*

Tento soubor anonymních vánočních písní pro jeden sólový hlas je celý v tónině A-dur a pravidelně se v něm střídají skladby ve 2/4 a 3/4 taktu. Doprovod tvoří pouze dvoje housle, viola a varhany. Lidovou úroveň textů hudební zpracování nepřevyšuje. Přesto jde o celkem kvalitní práci hudebně znalého autora. Forma je tradiční a v ničem nepřekvapující.

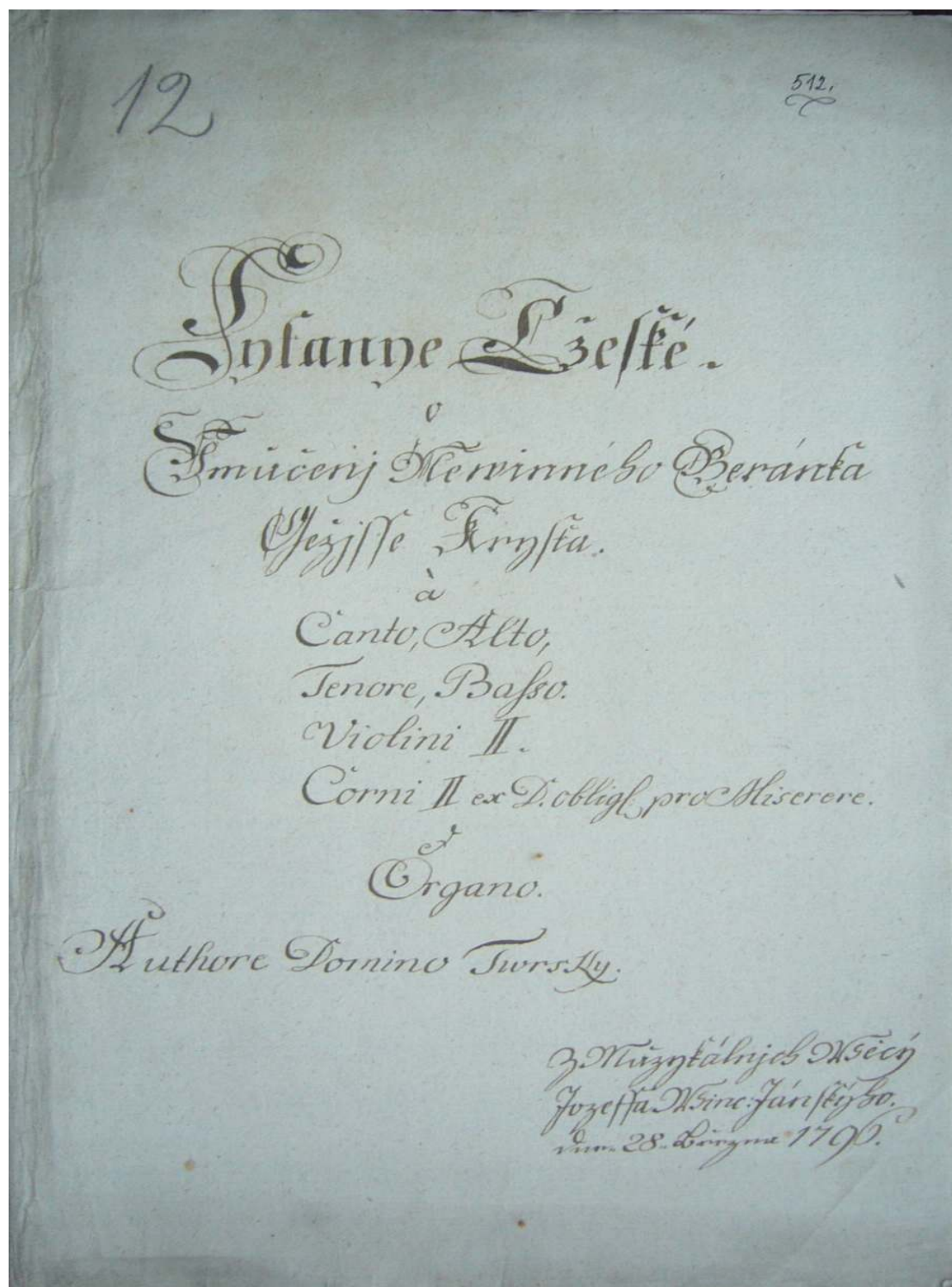
První árie je da capo s osmnácti taktovou předehtou. Úvodní část má 83 taktů a následující ve fis-moll pouze 23. Ve stejném stylu je zkomponovaná i druhá árie. 148 taktů má její první část a 30 ve fis-moll druhá. K oběma písním je velice dobře podložen text, stejně jako k té třetí. Ta není dvoudílná, tedy ani v da capo. Je to jednotná sto dvanácti taktová píseň – ukolébavka.⁸² Obsahuje i část známého nápěvu,⁸³ který také později užil Bedřich Smetana v operě Hubička v první části Vendulčiny ukolébavky. Zajímavé je užití latiny v závěru textu *bona nox, dobrou noc*. Následující árie již nedosahují úrovně předchozích skladeb. Textově ani hudebně. Jsou dvoudílné, ale mnohem kratší v počtech taktů a pro své prodloužení

⁸² Viz nahrávka v příloze CD 5 Studijní výběr, č.3).

⁸³ Podle mnoha badatelských studií nejen v Čechách se jedná motiv, který se v několika posledních stoletích vžil v celé střední Evropě a postupně přecházel od chorálu přes kancionálové písně a pastorely až hluboko do lidové hudby a posléze i do oficiálních skladeb světových autorů. SLAVICKÝ TOMÁŠ, *Další příspěvek k historii jednoho putovního motivu*, Hudební věda, Academia Praha 2006, XLIII č.4, str. 369-384.

používají repetice obou částí. Z těchto šesti vynikají pouze dvě – pátá⁸⁴ a sedmá.⁸⁵ Obě mají pravidelný počet taktů, v první části osm a ve druhé šestnáct. Mají dobře usazený text a jsou zpívatelné i koncertně, stejně jako první tři. Ostatní árie spíše ne.

⁸⁴ Viz nahrávka v příloze CD 5 Studijní výběr, č. 2).

⁸⁵ Viz nahrávka v příloze CD 5 Studijní výběr, č. 1).

Lytanye České

Domino Twrsky, opis z 28. března 1796

Soprán, alt, tenor, bas, dvoje housle, dvě horny a varhany

1. část – chorus - Tutti

C] *Kyrie eleison, Kriste eleison, Kyrie eleison, Kriste vyslyš nás.*

2. část – duo – Soprán, Alt

C] *Otče nebeský, nebeský Bože, smiluj se nad námi. Synu vykupiteli, světa Bože, smiluj se nad námi. Duše, svatý Bože, smiluj se nad námi. Svatá Trojice, jeden Bože, smiluj se nad námi.*

3. část – chorus – Tutti

C] *Ježíši, Synu Boha živého, Synu Marie Panny, smiluj se nad námi. Ježíši, Synu Davidův, smiluj se nad námi.*

4. část – sólo - Bas

3/4] *Ježíši, na smrt odsouzený, smiluj se nad námi. Ježíši, se smrtí zápasící, smiluj se nad námi. Ježíši, krví se potící, smiluj se nad námi. Ježíši, od Anděla posilněný, od Jidáše zrazený, smiluj se nad námi.*

5. část – chorus – Tutti

C] *Ježíši, s provazy svázaný a do města vedený, smiluj se nad námi. Před Annáše představený a políčkováný, smiluj se nad námi. Ježíši, od Kaifáše posmíváný, od Petra třikrát zapřený, smiluj se nad námi. Ježíši, před Pilátem obžalováný, od Herodesa potupený, smiluj se ...*

6. část – sólo – Tenor

2/4] *Ježíši, z šatův svých svlečený a k sloupu přivázaný, s metlami a s řetězy ukrutně zbičováný, smiluj se ... Ježíši, s trním korunováný, s šarlatem přioděný a lidu představený, smiluj se ... Ježíši, na smrt odsouzený, kříž na smrt nesoucí, pod křížem klesající, na zemi ležící, smiluj se ... Ježíši, na kříži přibitý, s křížem vyzdvižený, na kříži vysmíváný, smiluj se ...*

7. část – chorus – Tutti

C] *Ježíši, za nepřátele se modlící, od otce opuštěný, smiluj se nad námi.*

8. část – duo – Soprán, Alt

3/4] *Ježíši, na kříži umírající, smiluj se nad námi. Ježíši, kopím probodený, Ježíši, z kříže sňatý, smiluj se nad námi.*

9. část - chorus – Tutti

C] *Ježíši, k hrobu nesený, Ježíši, do hrobu položený, smiluj se nad námi.*

3/2] *Beránku Boží, kterýž snímáš hříchy světa, odpusť nám Ježíši. Beránku Boží, kterýž snímáš hříchy světa, uslyš nás Ježíši.*

C] *Beránku Boží, kterýž snímáš hříchy světa, smiluj se nad námi. Ježíši, smiluj se.*

Úvodní část, pouhých devět taktů, je v tempu adagio, v tónině h-moll a končí H-dur. Je v jednoduché sazbě pro všechny hlasy. Druhá část je bez udání tempa v tónině D-dur a ve veselém lidovém znění, což předpokládá živější provedení. Jen s malými obměnami jsou zpěvní hlasy vedené v terciích, či sextách. Následující sbor o osmi taktech je opět ve vážném tónu tempa Adagio, v h-moll, zakončené znovu H-dur. Čtvrtá část je určena sólovému basu a náročností zpracování po technické, harmonické a dramatické stránce převyšuje ostatní části těchto litanií.⁸⁶ Navíc je zpívatelná i samostatně a obtojí zařazená v programu koncertu s oficiální hudbou, jak se již několikrát stalo. Je bez udání tempa, ve vážné náladě, v základní tónině h-moll. Na rozdíl od předchozích čísel má předebru i dohru. V podstatě jde o dvojí zopakování základní melodické linky s předebrou a mezihrou, která je zároveň i na konci dohrou. Další sbor v D-dur a znovu v tempu Adagio je od předchozích částí Tutti o něco delší. Má dvacet jedna taktů a končí v h-moll. Druhá sólová část těchto litanií je jediná neznačená dvěma křížky, ale je v tónině e-moll. Zpracováním je ve stejné kvalitě po všech stránkách jako předchozí basová árie a rovněž již byla použita i samostatně. Po ní následující deseti taktový sbor je opět ve stylu předchozích částí Tutti v h-moll a zakončený v H-dur. Osmá část určená sólovému sopránu a altu je ve stejném duchu jako předchozí duet, bez uvedení tempa a pozitivně, na rozdíl od textu, laděna v D-dur. Závěrečná část, dělená na tři díly počíná osmi takty v D-dur, pokračuje dvaceti takty v jiném taktu a ve stejné tónině, posledních dvanáct taktů v novém rytmu zahajuje h-moll a celou skladbu končí v optimisticky vyznívající H-dur.

V podstatě anonymní skladbu pořídil v krásném opisu Josef Vincenc Jánský, jak se můžeme dočíst na obálce. Bohužel, o autorovi se mi nepodařilo nic zjistit, ani žádný další výskyt jeho jména, či této skladby. I výskyt tohoto opisovače je ve Smečně ojedinělý a vzhledem k minimu poskytnutých informací na obálce opisu se obávám, že u tohoto zůstane i do budoucna. Jak bylo uvedeno výše, koncertně lze z tohoto díla provést maximálně dvě mužské sólové árie. Prakticky při bohoslužbě je dílo celkem snadno použitelné a svým charakterem i zněním zapadá do prostého a důstojného venkovského prostředí ve velikonoční době.

---

⁸⁶ Viz nahrávka v příloze CD 5 Studijní výběr, č. 4).

II.1.7.

Výběr a rozbor skladeb na latinské neliturgické texty

František Xaver Brixí (1732-1771) byl nejhranějším českým skladatelem nejen v Čechách 18. století, ale i ve Smečně. Z obnovených premiér jeho skladeb jsem vybral pro následující rozbor tuto skladbu.

Motetto in D – „Ad hoc festum“

Ad hoc festum chori coelestes, properate advoláte et vestros cantus nostros plausibus consociate. Laudate Dominum in Sanctis eius, laudate eum in virtutibus eius.

*K tomuto svátku spěšně přileťte nebeské chóry, ať je váš zpěv s naším plesáním spojen.
Chvalte Pána v jeho svatých, chvalte jej v moci jeho.*

Neliturgický, neveršovaný, pravděpodobně dobový text cituje v závěru část 150. žalmu.⁸⁷ Textem předurčená slavnostní skladba použitelná univerzálně pro všechny svátky je v přísné třídílné formě ABA, kde se v Da Capo opakuje celá první část, začíná třemi důraznými údery tympanu podpořenými trubkami. Brixího typické svěží a optimistické dílo je pěvecky i instrumentálně šťastně zkomponováno.⁸⁸ Prostřední část je tradičně kontrastní rytmicky i harmonicky. Skladba začíná ve čtyřdobém rytmu v tempu allegro a má jasný harmonický plán. Hlavní tóninou je D-dur až do 28. taktu, kde se opakuje úvodní téma v A-dur, ale v zápětí po třech taktech je opět návrat původní tóniny i tématu, které je dále rozpracováváno za unisono houslového doprovodu v tóninových škálách. V 55. taktu začíná druhá část ve 3/4 rytmu v dominantní tónině G-dur čtyřtaktovým sopránovým sólem. Slavnostní ráz je vystřídán klidným, ale vzletným tónem. V závěrečném 91. taktu v h-moll se skladba vrací na začátek až do 54. taktu.

---

⁸⁷ KOLEKTIV AUTORŮ, *Bible*, Česká katolická charita, Praha 1987

⁸⁸ Viz nahrávka v příloze CD 5 Studijní výběr, č. 8).

Karel Loos (1724?-1772)

Dosud nedoceněný autor čeká na úplné objevení své kvalitní hudby. Známa zpěvohra o křivě postaveném komínku je ve srovnání s hloubkou jeho duchovní hudby okrajovou záležitostí. Jako skladatel patří k tehdejší české špičce a také jeho dílo se dostalo daleko za hranice Loosovi místní působnosti. Smečenská sbírka ochraňuje pouze šest Loosových skladeb. Za pozornost rozhodně stojí rozsáhlá kompozice mariánské sekvence Stabat Mater in g. Tento text byl v historii mnohokrát zpracován a náleží většinou k tomu nejlepšímu, co bylo ve všech vývojových etapách vytvořeno. Loosova verze dělá čest v tomto ohledu české hudbě.

Stabat Mater

1. část - sbor

Stabat Mater dolorosa juxta crucem lacrimosa, dum pendebat Filius.

Cujus animam gementem, contristatam et dolentem pertransivit gladius.

Stojí Matka zarmoucená, slzy prolévá a sténá u Kříže, kde Syn jí pněl.

Její duši bědující, plnou smutku, bolestící, pronik' meč a v hrudi tkvěl.

2. část – sólo alt

O quam tristis et afflicta fuit illa Benedicta Mater Unigeniti.

Quae maerebat et dolebat, Pia Mater, dum videbat nati poenas incliti.

Kterak sklácena je Panna, jak je smutná požehnaná, která Boží Matkou jest!

Jak jen lkala, naříkala, Rodička když nazírala na slavného Syna trest.

3. část - sbor

Quis est homo, qui non fleret, Matrem Christi si videret in tanto supplicio.

Quis non posset contristari, Christi Matrem contemplari dolentem cum Filio.

Kdož by mohl neplakati, kdyby viděl Krista Máti v tomto ponížení zlém!

Komu srdce nerozdírá, na Matku když Boží zírá, kterak truchlí se Synem!

4. část – sólo bas

Pro peccátis suae gentis vidit Jesum in tormentis et flagelis subditum.

Pro hřích z rodu svého lidí Syna na mučidlech vidí, vidí metly, příval ran.

5. část - sbor

Vidit suum dulcem Natum morientem desolatum, dum emisit spiritum.

Zří jej zmírat oko Matky, zří, jak opuštěn Syn sladký, zří, jak pustil duši Pán.

6. část – sólo soprán

Eja, Mater, fons amoris, me sentire vim doloris fac, ut tecum lugeam.

Eja, Matko, láska zdroji, dej mi cítit bolest svoji, dej, bych s tebou zaplakal.

7. část - sbor

Fac, ut ardeat cor meum in amando Christum Deum, ut sibi complaceam.

Dej, by srdce moje plálo, dej, by Boha milovalo, bych si Krista oblíbil!

8. část – sólo tenor

Sancta Mater, istud agas, Crucifixi fige plagas cordi meo valide.

Tui nati vulnerati, tam dignati pro me pati, poenas mecum divide.

*Prosím o to, Matko milá, bys mi rány v srdce vryla, dej, by můj byl Kristův Kříž,
každá rána, jež mu dána! Muka Pána požehnaná se mnou, Matko, rozděliž!*

9. část - sbor

Fac me tecum pie flere, Crucifixo condolere, donec ego vixero.

Juxta cruce me tecum stare, et me tibi sociare in planctu desidero.

*Dej mi s tebou slzy líti, se Synem dej soustrast míti, dokud budu žítí jen!
Dej mi místo vedle Kříže, společenství svojí tíže, dej, ať sdílím bol a sten!*

10. část – duo soprán, alt

Virgo virginum praeclara, mihi iam non sis amara: fac me tecum plangere.

Fac, ut portem Christi mortem, passionis fac consortem, et plagas recolere.

*Panno Panen, v celém žití nemáš mi již trpkou býti, se mnou, Matko, sdílej pláč!
Dej, bych snesl, Pán že klesl, k úcastenství muk se vznesl, sčítat rány – dáti rač,*

11. část – tercetto alt, tenor, bas

Fac me plagis vulnerati, fac me cruce inebriari et chore Filii.

bych byl ranou Syna zraněn, Křížem opojen a chráněn, krví Syna očištěn.

12. část - sbor

Flammis ne urar succensus, per te, Virgo, sim defensus in die judicii.

Zbaven věčných žárů trudu, skrze tebe chráněn budu, Matko Páně, v soudný den!

13. část – sólo soprán

Christe, cum sit hinc exire, da per Matrem me venire ad palmam victoriae.

Až mi bude odtud jíti, Kriste, rač mi uděliti Matkou palmu vítěznou!

14. část – sbor Quando corpus morietur, fac ut animae donetur Paradisi gloria. Amen.

*Tělo bude umíráti, duši mé pak ráčiž dáti slávu Ráje blaženou! Amen.*⁸⁹

---

⁸⁹ Veršovaný překlad: P. SCHALLER MARIÁN, *Římský Misál*, Praha 1940

Skladba je určena pro sólový a sborový čtyřhlas za doprovodu dvou houslí, violy a continua. Celý text Karel Loos rozdělil celkem na čtrnáct částí. Vážně laděné sbory střídavě doplňují koncertantní sólové árie většinou podle dobového zvyku nesourodé s textem. Ten je celý velmi pochmurného charakteru a hudba místy naopak. Tonální uspořádání jednotlivých částí je g-moll, Es-dur, c-moll, Es-dur, f-moll, B-dur, d-moll, F-dur, B-dur, G-dur, E-dur, e-moll, G-dur a zpět g-moll. Tedy žádná logická posloupnost. Úvodní část v tónině g-moll v tempu Adagia je velice působivá ve vztahu k textu za použití bohatých harmonických prostředků, které dovolují především mollové tóniny. První sólová árie je určena altu, který dokonale zapadá do charakteru půvabné melodie ve vlídně znějící Es-dur. Druhá sborová část v paralelní c-moll je opět úzce semknutá s textem končí v ulehčující C-dur. Následující druhá sólová árie pro bas opět v Es-dur je v melodii výjimečně ve vztahu k textu a je nejkrásnější basovou árií ve smečenské sbírce. Třetí sborová část v f-moll a v tempu Adagia zní vzhledem k použitým šestnáctinovým notám živějším tempem i přes svůj vážně znějící charakter jako mají všechny sbory. Po něm vložená árie pro soprán je nejkontrastnější částí ve smyslu souznění hudby a textu. Podle něj obrazně žádá zpěvačka Pannu Marii, aby jí dala cítit její bolest, by s ní mohla zaplakat a to vše ve svěžím dvoučtvrťovém znění tóniny B-dur. Další sbor v d-moll je jako jediný z celé skladby proložen několikataktovými sóly sopránů a altů a nevybočuje z charakteru ostatních sborů. Následná tenorová árie v F-dur a ve dvoučtvrťovém rytmu je stejně jako předchozí sopranové sólo složená v jásavém tónu s rozvernými triolami, přestože závažnost textu je srovnatelná se sopranovou árií. Pátý sbor v B-dur zapadá do charakteru ostatních sborových částí a se dvěma sóly pro alt a soprán je podobná tomu předchozímu. Po této deváté části skladby následuje duetto sopránů a altů v G-dur, které je zkomponováno v lidovém tónu, a oba hlasy jsou většinou v terciové poloze. Následující tercetto pro alt, tenor a bas v E-dur se svým harmonicko melodickým charakterem blíží víc textovému zaměření skladby. Šestý sbor v e-moll je rovněž příkladnou prací svého druhu a po úvodní části druhým nejpovedenějším číslem. Závěrečnou árií celé Stabat Mater je sopranové číslo v tónině G-dur v tempu allegro a opět v hudebním nesouladu s obsahem textu. Posledním dílem skladby je z části krátký sbor na poslední větu textu sekvence a z části fuga na závěrečné slovo „Amen“. Obsahuje jedno téma, které se prolíná v harmonických proměnách všemi třemi částmi – zpívaným úvodem a závěrem i prostřední smyčcovou částí.

Pater František Mensi (1753-1829)

Ze všech Mensiho skladeb dochovaných ve smečenské sbírce jsem pro tuto práci k rozboru vybral díla, která byla v posledních devíti letech znovu po dvoustech letech oživena a obnovena, několikrát koncertně provedena a nahrána na dva kompaktní disky. Jeho Tematický katalog je tvořen z jedné poloviny motetty a z té druhé mariánskými antifonami a několika dalšími výjimkami.

Motetto, jako druh skladby, má dlouhou historii. Vzniklo pravděpodobně již ve 12. století. Spoluvytvářelo hudební rozvoj a z drobné kompozice se vyvinulo ve velkou, náročnou formu. Postupně se utvořilo jako skladba příležitostná, v duchovní hudbě zásadně s neliturgickým textem. Je určeno nejen ke konkrétním církevním svátkům, ale také „pro omni festo“, čili pro všechny svátky – dříve i světské. S příchodem baroka rostl podíl instrumentální složky a v motettu našly uplatnění: sborový, sólový, recitativní i ariózní zpěv, koncertantní i fugová věta. Mensiho motetta mají dobově typickou třídílnou stavbu v sonátové formě, kterou autor vždy užívá v tomto druhu svých děl. Některé opisy v dalších sbírkách jsou bohužel „poraněné“ seškrtáním taktů, vynecháním celých částí nebo jsou neuměle nahrazené jiným textem. Kromě několika tradičních motetových a offertoriových, zejména adventně vánočních textů jsou ostatní zřejmě Mensiho autorská díla. Z nich je cítit opravdovost hluboké víry a z hudebně estetického hlediska i takzvaný vyšší účel – působí na city a zároveň směřují k mravní i duchovní dokonalosti. Z technického hlediska nebyl inovátorem, ale praktickým skladatelem. Sborová sazba je ve srovnání s orchestrální mnohem jednodušší a pěvecky dostupnější. Osobitým způsobem se drží klasických forem, ale nápaditě se jich ujímá ve zpracování. Užívá melodického basu nejen v nástrojové lince, ten je často bohatší než sopránová hlavní melodie.

Co je Mensimu v tvorbě vlastní, je zohlednění významu textu při komponování jednotlivých melodií nebo v celkovém znění myšlenkových částí skladeb. Z hudebně kompozičního hlediska dokázal z textového poselství vytáhnout a zdůraznit jeho podstatu a ve vystavěné melodii udržet nejen smyslové napětí, ale i vyjavit pravý cit. Což v tradiční klasicistní hudbě nebylo častým zvykem. Samozřejmě, že se nemohl z dnešního pohledu vyhnout některým dobovým nešvarům zejména v duchovní hudbě, ale přesto ani jedno dochované dílo nepůsobí mělce nebo až příliš klasicistně jednoduše. K tomu je potřeba dodat, že František Mensi byl životním posláním kněz, ne skladatel. Tudíž nemusel ve vlastní tvorbě dávat přednost kvantitativnímu měřítku, ale mohl si dovolit spíše kvalitativní hledisko. Jistá skladatelská nezralost je pochopitelně patrná u jeho raných děl.

Motetto in B - Rorate coeli

Rorate coeli, desuper et nubes pluant justum: aperiatur terra et germinet Salvatore.

Coeli et narrant gloriam Dei et opera manuum ejus annunciat firmamentum.

Rosu dejte, nebesa, a oblaka pršte spravedlivého: otevři se země a vypuť Spasitele.

Nebesa vypravují slávu Boží a obloha zvěstuje díla jeho rukou.

Zpěv rorátů při ranních mších v době adventu má v naší zemi velkou tradici již od 14. století a patří k nejkrásnějším výtvorům naší duchovní písně. Vývojem hudby byly chorální melodie nahrazovány lidovými nápěvy i vlastními invencemi skladatelů a původní latinský text překládán.⁹⁰ Rorate Františka Mensiho na původní vstupní text mši sv. ke cti Panny Marie konaných v Adventu je v slavnostním tempu maestosa výrazově komponováno se vztahem k textu. Třídílná forma ABA je dle dobového zvyku vystavěna kontrastně rytmicky i harmonicky. Krátké sopránové sló v oblíbeném koncertantním stylu na začátku druhé části vystřídá Mensiho osobitá krátké fugato, kde nad mistrně vystavěným basem cítíme celou škálu Božích skutků a činů, o kterých mohou nebesa vypravovat. Jednotlivé motivy jsou spojeny bohatým houslovým doprovodem do jednoho neustále pulsujícího celku. Neobvyklý je rytmus hlasů ve druhé části, kde proti sobě zní sbor ve 2/4 rytmu se šestnáctinovými notami a sextoly ve smyčcových partech. U tohoto motetta v tradičním stylu je patrné Mensiho vlastní pojetí hudebního citění a umělecké zručnosti.⁹¹

Motetto a Quadro ex B

Rector potens, verax Deus, qui temperas rerum vices,
splendore mane illuminas et ignibus meridiem
exitque flammas litium aufer caelorum noxium
confer salutem corporum veramque pacem cordium,
praesta Pater, praesta Fili, praesta Spiritus Sancte, nunc et semper et in saecula.
Pii state laeta menta grata caeli asperate,
ibi ardet charitas mella viget falsitas.
Estque Deo summus honor gaudet caeli pium cor
et abest rangor mors hinc et dolor aeterna in saecula.

---

⁹⁰ OREL DOBROSLAV, *Staročeské Roráty*, Praha 1943

⁹¹ Viz nahrávka v příloze CD 1 František Mensi, č.1).

Mocný tvůrce, pravý Bože, který řídíš změny věcí, z rána je jasem osvětluješ, v poledne žár přichází; odejmi plameny svárů, a co škodí vesmíru; daruj zdraví živým a pravý pokoj srdcím, uděl Otče, uděl Synu, uděl Duchu Svatý, nyní i vždy a na věky. Buďte pokojemilovní, veselé a vděčné tváře, dychtěte po nebi, tam plane láska, rozkvétá dobrosrdečnost, mizí nepravdivost. A Bohu patří nejvyšší úcta, raduje se zbožné srdce nebešťanů a navěky je nepřítomna zloba a nekonečná bolest.

Původ částečně veršovaného textu je nezjištěn, ale pravděpodobně se jedná o hymnus. Motetto pro čtyři sólové hlasy je v tvorbě pátera Mensiho spíše výjimečnou záležitostí. Stylově se řadí do staršího uměleckého období. Prostřední část má charakter recitativu a ten byl jedním z hlavních znaků baroka. Celkově působí skladba s krásným textem operním dojmem a nejedná se o klasickou chrámovou skladbu.⁹² Nejen díky ariózní první části, ale zejména závěrečnému čtyřhlasu. Zřejmé je i záměrné nástrojového obsazení orchestru a jeho dělení na klasickou smyčcovou část a dechovou, kde plný zvuk tvoří hoboje, horny a fagot.

Motetto in G – Omnes compuncto corde

Omnes compuncto corde fideles ad hoc magnum festum convolate et collaudate Dominum in suis sanctis et profundite devote preces vestras fiat illi supplices ut noxas vestras amputet et cantu vestro laudetur omni tempore. Gloria sit Patri et Filio et Spiritui Sancto, sicut erat in principio et nunc et semper. Et in saecula saeculorum, amen.

Všichni věřící, shromážděte se spojeným srdcem k tomuto velkému svátku a oslavujte Pána v jeho svatých a nábožně přednášejte svoje prosby; buďte k němu oddanými prosebníky, aby odejmul Vaše nedostatky a v každém čase nechť je chválen vaším zpěvem. Sláva Otci i Synu i Duchu Svatému, jako byla na počátku i nyní i vždycky až na věky věků, amen.

Toto motetto na neveršovaný neliturgický text s připojenou doxologií, určené pro všechny svátky, je Mensiho jednou z nejpropracovanějších skladeb tohoto druhu. Až na recitativ zde užil všechny dobové hudební prostředky – sborový i sólový ariózní zpěv a klasický i koncertantní nástrojový doprovod korunuje v závěru mistrně vystavěná fuga. Opět třívětá stavba, kde rozsáhlé krajní části slavnostního rázu pojí krátký rytmicky i harmonicky kontrastní mezizpěv na tradiční závěrečný text modliteb. O Mensiho kvalitním hudebním vzdělání a skladatelské vyspělé zručnosti vypovídá zejména třetí část ve formě fugy.⁹³

⁹² Viz nahrávka v příloze CD 1 František Mensi, č. 4).

⁹³ Viz nahrávka v příloze CD 1 František Mensi, č. 5).

Motetto in D pro omni festo – Aeterna Christi munera

Aeterna Christi munera, caelestis turbae gloriam, palmas et hymnos debitos laetis canamus
mentibus astrorum sancti concives belli triumphales duces caelestis aulae milites et vera mundi
lumina devota sanctorum fides, invicta spes credentium, perfecta Christi caritas mundi
tyranum conterit. In his paterna gloria in his triumphat Filius in his voluntas Spiritus. Caelum
repletur gaudio Patri simulque Filio tibi que Sancte Spiritus. Sicut fuit sit jugiter saeculum per
omne gloria amen.

*Věčné dary Krista, slávu nebeského zástupu oslavujme palmami a děkovnými hymny
s radostnou myslí, svatí nebešťané, vítězní vůdcové války, ochránci nebes a pravá
světla světa! Zbožná víra svatých, nepřemožená naděje věřících, dokonalá láska
Kristova zahnala tyrana světa. V těchto hymnech triumfuje sláva Otcova, v těchto
hymnech triumfuje Syn, v těchto hymnech triumfuje vůle Ducha. Nebe je naplněno
radostí k otci, rovněž i k synu a k tobě, Duchu Svatý. Sláva, která byla, nechť je
ustavičně po všechny věky, amen.*

Hymnus pro svátky mučedníků. Slavnostní charakter této skladby s textem vhodným pro všechny církevní svátky dají najevo hned od počátku trubky a tympány. Je plná jasu, nadšení a krásných melodií. Ve výrazu je podstatnou složkou díla bohatý až barokně propracovaný zejména houslový doprovod s působivými střídavými tóny v druhé volnější části skladby. Nesnadné houslové party dokazují, že byl František Mensi skutečně výtečným houslistou. Slavnostní lesk utvrzující od úvodu trubky a tympány znějí naopak v jiných částech teskně až toužebně. V některých momentech je znát vliv Myslivečkovy hudby, jehož několik árií Mensi pořídil vlastními opisy. Tento dojem mám zejména z Árie in C z opery Belerofontés, kde je nápadně podobný technický i melodický moment při kontrastu smyčců na jedné straně a dechů s tympány na straně druhé. Přes mnoho klasicistních prvků působí Motetto in D, nejen nástrojovým obsazením, spíše barokně.⁹⁴

---

⁹⁴ Viz nahrávka v příloze CD 1 František Mensi, č. 8).

Allo mod. Canto.

14

Omnes fideles huc cito huc cito properemus.

precibus devote nostras pandamus. pandamus = mas pandamus =

mus Omnes fideles huc cito huc cito

properemus properemus. precibus devo

te nostras pandamus utque roce Cordi utque

voce con Cordi dal = cetero Do = mino hymnos canamus

ut pio Regi Canonis cum suis sanctis Ecclesiam mereamur aulam ingre

peremque vitam ducere utque precibus exaudiat ut precibus

exaudiat ut precibus exaudiat nostras hic flectendo

hic flectendo si = temus Omnes fideles huc cito huc cito

properemus precibus devote nostras pandamus precibus devo

Motetto in B – Omnes fideles

Omnes fideles huc cito properemus preces devote nostras pandamus ut quas voce noc cordi dulciter Domino hymnis canamus ut pio Regi canentes cum suis Sanctis caelestem mereamur aulam ingredi perennemque vitam ducere. Ut preces exaudiat nostras hic flectendo sistimus. Ob hoc Redemptor quaesumus reple tuo nos lumine per quod dierum circulis nullis ruamus actibus. Amen.

Všichni věřící sem rychle spěchejme, prosby své zbožně přednášejme, abychom si prosbami, které vroucím hlasem srdci Páně v hymnech zpíváme s jeho jásajícími vyvolenými, zasloužili vstoupit do nebeské slávy a prožívat život věčný. Aby prosby naše vyslyšel, pokorně prosíme zde klečíce. Proto Tě, Vykupiteli, prosíme, naplňuj nás svým světlem, s jehož pomocí nebudeme v našem pozemském životě bloudit v žádných kruzích. Amen.

Motetto in B – Omnes fideles na neveršovaný a neliturgický text je Mensiho nejrozšířenější skladbou. Důvody zřejmé oblíbenosti jsou patrné hned od počátku skladby. Typicky znějící klasicistní melodické postupy v celkové tradiční sonátové formě. Posluchačsky vděčné střídání sóla se sborem, celkem malá náročnost na zpěváky, efektivní orchestrální doprovod, optimismus a několik zajímavých hudebních prvků právem zaručilo této skladbě dobovou popularitu i za hranicemi naší země. Prostřední část tvoří stejně jako u vánočního Offertoria in G I. chorálový nápěv ve sborovém unisonu a navíc party horek jsou psány ve velmi vysoké poloze, což skladbě dodává společně s hoboji neobyčejně slavnostní lesk i bez použití trubek a tympanů.⁹⁵ Dosud víme o 17 opisech. Z nich se mimo jiné dovídáme, že skladba vznikla před r. 1784 a například na Strahově se hrála dobrých 60 let! Ve Smečně se autograf nedochoval, ale v tomto i několika dalších opisech jsou vloženy Mensim psané nástrojové party. Vzhledem k absenci autografu bylo přikročeno i k rekonstrukci možného nejpůvodnějšího textu. Předlohou byl kromě smečenského opisu i dochovaný věrohodný pramen v citolibské sbírce.

---

⁹⁵ Viz nahrávka v příloze CD 3 František Mensi, č. 1).

Motetto in C – Huc coeli cives

Huc coeli cives advolate huc cito properate, festinate, laudes date.

Laudate Deum vestrum sempiternum adorate eum, corda vestra offerite Deo.

Sem nebešťané přileťte, sem rychle spěchejte, pospěšte, chvály vzdejte. Chvalte Boha svého věčného, uctěte ho, srdce svá Bohu přineste.

Ani u této skladby nemáme dochován úplný autograf. Ve Smečně jen částečně, opět pouze v nástrojových partech. Pro novodobou realizaci bylo nutné rekonstruovat původní text z dochovaných čtyř dalších verzí. Tři z nich jsou jasné nevhodné úpravy a tak jako vzor bylo užito opět věrohodnějších opisů ze Smečna a Citolib. Znovu je zde zřejmý myšlenkový obsah veršovaného textu v melodické atmosféře celé skladby. Je snadné si vybavit přilétavší nebešťany zejména při úvodním sopránovém sólu. Tradiční třídílná forma je obohacena o řadu zejména dynamických výrazových prostředků. Stejně nástrojové obsazení jako u předchozího Motetta in B a následujícího Motetta in Es řadí všechny skladby do jednoho tvůrčího období. Zřejmě je použití stejného typu houslového doprovodu dvojitých šestnáctinových not v závěru prostřední části Motetta in C a ve větší míře v Motettu in Es. V obou případech tento způsob hraní udržuje efektivní napětí skladby.⁹⁶

Motetto in Es – Gaudete iusti hodie

Gaudete iusti hodie et gentes fleant damnum aperiantur ora et praedicent redemptorem. Sancti exultent consanctae suae ob merita sensuum ejus quae redamat summus Deus.

Radujte se dnes spravedliví a národy ať oplakávají spáchané zlo, ať otevrou ústa a oslavují Vykupitele. Svatí ať oslavují jeho vyvolenou pro zásluhy jejích předností, které miluje nejvyšší Bůh.

Tato jedna z nejpůvodnějších a nejzdařilejších Mensiho skladeb existuje pouze ve dvou exemplářích a opět jen v opisech ve Smečně a Citolibech. Technicky poměrně náročná kompozice je skvěle vyvážená v poměru sólových a sborových částí a rozhodně nebyla určena pro menší venkovské kůry. Z okrajových částí skladby vyzařuje neobyčejná síla, která celým dílem graduje, stejně jako neustále pulsující doprovod. Obě téměř stejné věty spojuje pěvecky vděčný a působivý sólový kvartet. Podle smečenského opisu ji můžeme zařadit před r. 1791. Tato skladba se právem řadí ke spoustě jiným vynikajícím skladbám po technické, obsahové i melodické stránce, u kterých je věčná škoda, že i přes své nesporné kvality, kterými převyšují spousty známějších děl, nepatří do širšího hudebního povědomí.⁹⁷

⁹⁶ Viz nahrávka v příloze CD 3 František Mensi, č. 3).

⁹⁷ Viz nahrávka v příloze CD 3 František Mensi, č. 8).

Unpoeto All.^o Canto 9.

Quem vidistis? Paflo = ref Dicite annunciate
annunciate nobis in terris in
terris in ter = = = = = si quis apparuit quis ap-
paruit Natum vidimus Natum vidimus Et chorus Ange-
lorum et chorus Angelorum colaudant = tel colaudantes
Dominum dicite annunciate = te annuncia-
te annunciate = te annunciate annunciate nobis
quis apparuit quis apparuit dicite annuncia-
te annunciate = te annunciate = te no-
bis nobis in terris in terris in ter = =

Offertorium pastorale in G I.

Quem vidistis pastores dicite, annuntiate nobis in terris quis apparuit.

Natum vidimus et choros angelorum collaudantes Dominum.

Genuit puerpera Regem cui nomen aeternum

et gaudia matris habens cum virginitatis honore

nec primam similem visa est nec habere sequentem,

alleluja.

Řekněte nám, pastýři, koho jste viděli? Zvěstujte nám, kdo se zjevil na Zemi?

Viděli jsme narozeného a andělské kůry oslavující Pána. Rodička porodila Krále, jehož jméno je věčné; a radost, kterou má matka poctěná panenstvím, podobná nebyla k vidění ani předtím a nebude ani v budoucnu, aleluja.

Stejně jako roráty a mariánské písně mají v naší hudbě své místo i pastorely. V duchu vánoc je tato skladba velmi zdařile vytvořena na tradiční pastýřský text, ke kterému je navíc připojeno souvětí o Bohorodičce. Nálada vánoc je v hudbě slyšet aniž by Mensi použil ryze český motiv rozloženého kvartsextakordu. Krásné melodie jsou opět podloženy nelehkým doprovodem smyčců.⁹⁸ Výjimečnou tvoří tuto skladbu netradiční chorálový nápěv sboru v unisonu v prostřední části a použití protikladného doprovodu orchestru rovněž v unisonu. Některé další opisy v jiných sbírkách jsou o tuto zajímavou a působivou část bohužel ochuzeny. Na Strahově, kde je toto offertorium ve dvou opisech, byla Mensiho hudba, jak uvádí B. Dlabač ve svém lexikonu, přímo při provádění odměňována potleskem.

Ze zapomění bylo obnoveno se stejným textem prvních dvou vět i **Offertorium pastorale in G II.** To existuje pouze v jediném exempláři ve Smečně a navíc se jedná o autograf. Tradiční je pastýřský text i vánoční lidový motiv na několika místech. Podle rukopisu a charakteru skladby se jedná o autorovo rané dílo ze 70. let 18. století. Ojediněle zde autor užil v orchestrálním doprovodu sólovou flétnu, která znění celé skladby neobyčejně pastýřsky vánočně zjemňuje.⁹⁹ Harmonicky tradiční celkem jednoduchý plán krajních částí obohacuje mollově laděná kratší prostřední část. Není zde užito zpěvního sóla, pouze sborového unisona při klasicky českém vánočním rozloženém kvartsextakordu.

---

⁹⁸ Viz nahrávka v příloze CD 1 František Mensi, č. 3).

⁹⁹ Viz nahrávka v příloze CD 3 František Mensi, č. 6).

Mariánské antifony patří k nejčastěji zhudebňovaným duchovním textům již celá staletí. František Mensi je zhudebňoval opakovaně a dosud bylo objeveno celkem 19 takových skladeb. Jsou velice působivé s ohledem na text a mnohdy si nekladou vyšší umělecké nároky, aniž by jim chyběl hudební půvab nebo opravdovost vroucí modlitby.

Alma Redemptoris I.

Alma Redemptoris Mater, quae pervia coeli porta manes et stella maris, succurre cadenti surgere qui curat populo, tu quae genuisti natura mirante, tuum sanctum Genitorem. Virgo pius ac posterius Gabrielis ab ore sumens illud ave peccatorum miserere.

Požehnaná Matko Vykupitele, která zůstáváš otevřenou branou nebes, Hvězdo mořská, spěchej pozdvihnout klopýtající lid. Ty, která jsi porodila svého svatého Syna za údivu přírody, byla jsi Pannou před i po přijetí onoho poselství z úst Gabriela, slituj se nad hříšníky.

V díle Františka Mensiho tvoří mariánské antifony podstatnou část. V tomto díle vlastním způsobem vychází z významu textu, který hudebně rozdělil na dvě části opět s bohatým houslovým doprovodem. První volnější část zhudebňuje vlastní naléhavé oslovení Panny Marie a druhá ve vzrušeném tempu allegro vyslovuje prosbu jakoby na poslední chvíli a žádá její neodkladné splnění.¹⁰⁰

Regina coeli in D I.

Regina coeli laetare, alleluja.

Quia quem meruisti portare, alleluja.

Resurrexit sicut dixit, alleluja.

Ora pro nobis Deum, alleluja!

Raduj se, nebes Královno, aleluja. Protože jsi byla hodná nosit Spasitele, aleluja.

Z mrtvých vstal, jak řekl, aleluja. U Boha za nás oroduj, aleluja.

Text mariánské modlitby Regina coeli zhudebnil Mensi několikrát. Tato verze dosud existuje pouze v jediném autorově rukopisu a je ze všech nejkratší. Nadšené radostné zvolání k Panně Marii má pouhých třicet šest taktů.¹⁰¹

---

¹⁰⁰ Viz nahrávka v příloze CD 1 František Mensi, č. 2).

¹⁰¹ Viz nahrávka v příloze CD 1 František Mensi, č. 6).

Ave Regina coelorum in B I.

Ave Regina coelorum, Ave Domina angelorum:

Salve radix, salve porta, ex qua mundo lux est orta.

Gaude Virgo gloriosa, super omnes speciosa:

Vale o valde decora, et pro nobis Christum exora.

Zdrávas bud', Královno nebe, Paní andělů. Bud' pozdravena, bráno, z níž světu vzešlo světlo. Raduj se, Panno slavná, nade všechny vyvýšená: Bud' zdráva, předústojná, a oroduj za nás u Krista.

Veršovaná antifona Ave Regina coelorum in B I. patří k nejkratším Mensiho skladbám a dochovala se ve Smečně a u sv. Jakuba v Praze. 81 taktů je rozděleno na dvě nestejně poloviny, které v obou případech začínají půvabným duetem sopránů a altů. Druhá část je tradičně v dominantní tónině a hlavní hlas v úvodu náleží altu. I zde je pod jednodušší sazbou klenutých melodií sboru technicky náročnější doprovod smyčcového orchestru, zejména v triolových pasážích houslí.¹⁰²

Salve Regina chorale in C

Salve Regina Mater misericordiae vita dulcedo et spes nostra salve ad Te clamamus exules filii hevae ad Te suspiramus gementes et flentes in hac lacrimarum vale eja ergo advocata nostra illos tuos misericordes oculos ad nos converte et Jesum benedictum fructum ventris tui nobis post hoc exilium ostende o, clemens o, pia o, dulcis Virgo Maria.

Zdrávas, Královno, Matko milosrdenství, živote sladkosti a naděje naše, bud' zdráva! K tobě voláme, vyhnání synové Evy, k tobě vzdycháme lkající a plačící v tomto slzavém údolí. A proto, orodovnice naše, obrať k nám své milosrdné oči a Ježíše, požehnaný plod života svého nám po tomto putování ukaž, ó milostivá, ó přívětivá, ó přesladká Panno Maria!

V tomto případě jde o jedno z posledních Mensiho děl. Na obale not je podepsán jako farář pcherský. Tím byl od roku 1809 až do své smrti v 76 letech v roce 1829. V této skladbě překvapivě od všech dosavadních děl nepoužil nástrojový doprovod vyjma fagotu. Vzhledem k omezeným prostorovým možnostem pcherského kostelíka je tato volba zřejmá. I zde je krásný příklad mensiho práce ve vztahu hudby a textu. Je to jedno z jeho nejpůsobivějších

---

¹⁰² Viz nahrávka v příloze CD 3 František Mensi, č. 5).

děl. Oproštěné od náročného nástrojového doprovodu působí velmi křehce a naléhavě ve své prosbě.¹⁰³ Užití slova „chorale“ v názvu skladby nemá nic společného s klasickými chorálem, ale je ve smyslu samostatného čtyřhlasého zpěvu za minimálního doprovodu.

Co vedlo autora k vytvoření tak krásného díla zůstane už tajemstvím. Kromě osobních důvodů to mohly být třeba důsledky války a jejích hrůz z roku 1813, kdy bylo blízké město Slaný plné raněných a umírajících vojáků a nákazami bylo postiženo i celé okolí.

Oživení se dočkalo ještě několik dalších verzí stejného textu této mariánské modlitby.

Salve Regina in C se dochovala pouze v několika opisech bez konkrétního časového údaje. Krásný příklad jednoduché, stavebně harmonické práce, s bohatým smyčcovým doprovodem, která ve výsledku upoutá vznešeným a hlubokým dojmem.¹⁰⁴

Naprosto nedostižná a odlišná ve všech směrech je **Salve Regia in c**. Mariánské antifony bývají v mollové tónině jen zřídka. V Mensiho tvorbě tohoto druhu jde o mimořádné dílo nejen rozsahem a nástrojovým obsazením, ale i náročností a zpracováním. V dosud objevených dílech pouze zde použil dva klarinety, které v té době teprve do módy přicházely. Navíc zdvojit violy, takže kombinace těchto nástrojů umožňuje zvláštní citové zabarvení. Celou skladbu tak halí do citového tajemna a hlubokého vnitřního rozpoložení. Působivé je také střídání sólových a sborových částí, stejně jako ve zvuku pestrý doprovod a nápaditá unisona. Zejména v momentech, kdy pulsující stoupající a klesající smyčce překrývají dlouhými tóny ostatní dechové nástroje. Nápadité střídání těchto dvou sekcí umocňuje precizně vypracovaná figurální basová linka. Mnohá místa jsou opravdu nesnadně hratelná. Některá místa v sólových pěveckých částech balancují na pokraji tzv. divadelní hudby, ale vše je zastřešeno neobyčejně dobře zpracovaným harmonicko-tonálním plánem. Toto na provádění náročné dílo se dochovalo jak v autografu, tak v opisu pouze ve Smečně.¹⁰⁵

Salve Regina in B I. Podle dochovaného autografu ve Smečně se rovněž jedná o jednu z posledních Mensiho skladeb. Na obale se podepsal také jako farář pcherský a formát not je totožný jako u Salve regina chorale in C. Zralý věk je ve skladbě znát. Má úplně jiný charakter a jde více o modlitbu, než o píseň. Nástrojově prostší doprovod, zvláště v hornách, evokuje spíše venkovskou funerální hudbu. Doprovod sboru tvoří pouze varhany, fagot a dvě hory. Stejně jako v Salve Regina in c i zde jsou v protíváze k vážnému tónu lidově znějící linie.¹⁰⁶

---

¹⁰³ Viz nahrávka v příloze CD 1 František Mensi, č. 7).

¹⁰⁴ Viz nahrávka v příloze CD 3 František Mensi, č. 2).

¹⁰⁵ Viz nahrávka v příloze CD 3 František Mensi, č. 4).

¹⁰⁶ Viz nahrávka v příloze CD 3 František Mensi, č. 7).

Z vlastních praktických zkušeností mají skladby pátera Františka Mensiho ještě jedno společné hledisko kromě úzkého vztahu hudby a textu a tím je pěvecká a hráčská vděčnost z dobře stavěných jednotlivých partů. Vzhledem k celkovým kvalitám dosud provedených Mensiho skladeb můžeme jeho dílo směle zařadit mezi nejlepší tehdejší domácí skladatele. To potvrzuje i dobová obliba jeho hudby. Z dosavadního vědeckého výzkumu hovoří čísla jasně. Z necelé padesátky dosud zjištěných skladeb musíme odečíst třináct děl, která jsou dochovaná pouze ve Smečně. Zbývajících třicet sedm je rozšířeno po Čechách i střední Evropě v něco málo přes sto šedesáti opisech. A to mohlo být číslo ještě mnohem vyšší nebýt trestuhodného přístupu dřívější ředitelky Moravského zemského muzea, která vzhledem k obrovskému množství not svezných moravských sbírek, vybírala pouze známá jména. Příjmení Mensi bohužel nebylo ani v nedávné minulosti v povědomí a znělo jí spíše jako Menší, takže opisy jeho skladeb skončily ve sběrně papíru.¹⁰⁷ To že se na Moravě jistě muselo vyskytovat alespoň pár opisů, dokládá i vytvořená mapa výskytu Mensiho děl. Čechy jsou rovnoměrně pokryté, několik výskytů je i v okolních státech, celá Morava nic a na Slovensku je řada dalších opisů.

Z dalších skladeb sbírky by jistě zasloužily zvláštní pozornost, vlastní rozbor a znovu oživení například:

Offertoria Karla Loose, Josefa a Michaela Haydnových, Václava Pichla, Jana Křtitele Vaňhala, Jana Lohelia, Jana Evangelisty Koželuha, Kajetána Vogela nebo tři díla Wolfganga Amadea Mozarta - Offertorium in D (ze scénické hry Král Samos v Egyptě), Offertorium in C (z opery La Clemenza di Tito).

Nešpory Františka Xavera Brixioho, Jana Zacha, Jakuba Hubera i ostatních autorů, včetně anonymů.

Litanie také téměř všechny jako nešpory. Dobové anonymy poloviny 18. století, zejména František Xaver Brixl a další v této sekci chrámové sbírky jsou nespornou zárukou kvalitní hudby.

Další kapitolou hodnou samostatné práce by bezesporu byly smečenské árie. Jen část je opravdu původní duchovní hudbou. Například hudba Augustina Šenkýře, Antonína Fibicha, Václava Prokopa Stehlíka, Františka Xavera Brixioho, Karla Loose nebo pátera Františka Mensiho. Ostatní jsou tradiční přetextované skladby z oper jako písně Nicola Jomelliho,

---

¹⁰⁷ Při neoficiálním rozhovoru s pracovníky Moravského zemského muzea mně bylo při návštěvě Brna na jaře 2009 osvětleno, jak je možné, že se na území Moravy nevyskytuje jediný opis Mensiho skladby. Soukromé studium hudebních sbírek pro Tématický katalog skladeb pátera Františka Mensiho.

Pasquala Anfosiho, Ferdinanda Paera, Vincenza Righiniho, Ignatia Fiorilla, Johanna Adolfa Hasseho (z oper *Dido abbandonata* a *Caio Fabbricio*), Ferdinanda Gaspara Bertoniho, Nicola Picciniho, Giovanniho Paisella, Tomase Träetty, Antonia Salieriho (z opery *Lavara di Luso*), Wolfganga Amadea Mozarta a především Josefa Myslivečka (například z opery *Belerofontés*).¹⁰⁸ V osmnáctém století celkem běžná záležitost se nám dnes jeví poněkud nevhodně. Asi žádný ze zodpovědných ředitelů kůru by dnes nepřikročil k provozování těchto árií přímo při mši. Co ale muselo být už i tehdy více než troufalé, je přetextovaná známá Mozartova árie z Figarovy svatby „*Non piu andrai, farfallone amoroso*“.

Z motett kromě děl pátera Františka Mensiho a Františka Xavera Brixihho zasluhují jistě pozornost i skladby Kajetána Vogela, Františka Vrby, Jana Lohelia, Václava Pichla, Karla Loose a mnohých dalších.

Z části, kde jsou uloženy příležitostné slavnostní skladby Te Deum, je jediným zajímavým dílem kompozice Václava Jana Kopřivy. Ta se nachází pouze ve smečenské sbírce.

Mariánské antifony jsou ve sbírce hojně zastoupeny. Z nich kromě Brixihho a Mensiho vynikají díla Kajetána Vogela, Josefa Lankische, Václava Prokopa Stehlíka a dalších, včetně několika anonymů.

Ve skupině Ostatní, kde je řada dalších příležitostných skladeb, je autorské zastoupení stejné jako v předešlých odstavcích. Ovšem některé tituly většího zpracování by rovněž zasloužily samostatné pozornosti - Brixihho *Rorate*, *Stabat Mater* Josefa Haydna, Michaela Haydna a Jana Lohelia, oblíbená píseň mešního rázu Michaela Haydna *Zde v zkroušenosti*, oratorium Josefa Haydna *Sedm slov Pána Krista*, tři pašijové písně zřejmě od Jakuba Jana Syřiště a především *Cantata praecatoria* od pátera Františka Mensiho určená k příležitosti svatby poslední hraběnky Martinicové, která si v roce 1791 brala rytíře z Clamu a došlo ke spojení těchto rodů a jména Clam-Martinic.

¹⁰⁸ Viz nahrávka v příloze CD 5 Studijní výběr, č. 5).

III. kapitola

Současnost

Hrabě Carl Philip Clam Martinic při návštěvě Smečna 11. 10. 2009

III.1.

SOUČASNOST KŮRU

KOSTELA NEJSVĚTĚJŠÍ TROJICE

První koncert cyklu obnovených premiér 23. 9. 2001...

...za doprovodu mluveného slova Petra Haničince (uprostřed).

III.1.1.

Obnovené premiéry skladeb smečenského kůru

Novodobá hudební historie smečenského kůru začíná na jaře 2001 studiem a následným praktickým prováděním skladeb chrámové sbírky. Do té doby se zde muzicírovalo pouze o půlnoční mši svaté při provádění tradiční Rybovy České mše vánoční „Hej, mistře“, za řízení, v loňském roce zemřelého ředitele Základní umělecké školy v Kladně, skladatele a varhaníka, pana Pavla Proška.

Cyklus koncertů pod názvem „*Obnovené premiéry skladeb smečenského kůru*“ započal v září roku 2001 koncertem právě ve smečenském kostele. Z počátku bylo do programu souboru Chorus Carolinus Kladno vkládáno pouze několik děl ze smečenské sbírky, ale jak pokračovalo studium sbírky a spartace dalších chrámových děl, poměr uváděných skladeb se obrátil. Ukázalo se, že užití této hudby je koncertně nosné a hlavně v několika ohledech i přínosné. Nejen vědecké hledisko, které je samo o sobě pouze dokumentační záležitostí, ale především praktická stránka hudby vdechla zapomenutým pokladům jejich skutečný význam. Cílem těchto koncertů se stalo seznamování laické i vědecké veřejnosti s kvalitní českou duchovní hudbou 18. věku, která stále zůstává neznámá. V druhé řadě jde také o její tvůrce, kteří zůstávají dosud pouze součástí hudebních slovníků a buď vůbec, nebo jen zřídka jsou bráni na zřetel od profesionálních souborů. A jen zcela vzácně se přistoupí k vytvoření nahrávky nějakého díla. Reakce návštěvníků těchto koncertů svědčí o velkém zájmu poznávání staronové hudby. I proto má cyklus obnovených premiér i další rozměr, totiž místní i regionální přesah. Chorus Carolinus vystupuje průměrně 15x ročně i mimo kladenský region. Posluchači se tak seznamují se starší hudbou, která kdysi mohla znít i v jejich bydlišti, dále s trestuhodně zapomenutými osobnostmi české kultury a v neposlední řadě i s opomenutou historií Smečna se vším, co k ní náleží. Koncerty jsou vždy provázené mluveným slovem, které nenásilnou formou posluchače informuje. Také jsou k dispozici programy se základními informacemi o skladbách a jejich autorech.

Následný soupis skladeb představuje množství dosud oživené hudby v rámci tohoto cyklu.¹⁰⁹ Seznam uvádí název díla, autora, dobu rekonstrukce¹¹⁰, obsazení a místa s daty provedení:

---

¹⁰⁹ PROCHÁZKA KAREL, *Statistika a soupis repertoiru Chorus Carolinus Kladno*, 1998 až 2010.

Árie pro Tenor, árie pro Bas – „Litanie české“

Tvrzký ? 18. stol.

Zrekonstruováno ze smečenské sbírky č. 512, Karel Procházka 2002

Sólo bas, komorní orchestr, varhany.

Smečno 23.9.01, 2.6.09, Nové Strašecí – 23.9.01, Dolín – 24.4.04

Salve Regina

Josef Lankisch ? 18. stol.

Zrekonstruováno ze smečenské sbírky č. 807, Karel Procházka 2002.

Duo sopran alt, nebo tenor bas, komorní orchestr, varhany.

Slaný – Gothard – 14.4.04, Kladno – 15.4.04, Klobuky – 18.9.04, 28.5.06, Srbeč – 18.9.04, Budeč – 28.5.05, Smečno – 29.5.05, 18.6.06, Sázava – 11.6.05

Árie Bas „Agnus Dei“ z Litanií in Dis

Manschinger ? 18. stol.

Zrekonstruováno ze smečenské sbírky č. 507, Karel Procházka 2003.

Sólo bas, komorní orchestr, varhany.

Slaný – 17.12.03, Kladno – 18.12.03

Terzetto

Mašek ?

Zrekonstruováno ze smečenské sbírky č. 611, Karel Procházka 2005.

Sólo sopran, alt, bas, komorní orchestr, varhany.

Kladno – 16.4.05, Řevnice – 23.4.05, Nový Knín – 23.4.05, Smečno – 29.5.05, Sázava – 11.6.05

Árie in C

Josef Mysliveček (1737-1781)

Zrekonstruováno ze smečenské sbírky č. 646, Karel Procházka 2003.

Solo canto, orchestr, varhany

Středokluky – 14.5.09, Kladno – 17.5.09, Smečno – 2.6.09, Bystré – 3.10.09

Veni sancte Spiritus

František Xaver Brix (1732-1771)

Zrekonstruováno ze smečenské sbírky č. 901, Karel Procházka 2001.

Sbor, komorní orchestr, varhany.

---

¹¹⁰ Pořadová čísla jsou ještě podle původního soupisu.

Smečno – 23.9.01, 4.5.02, 6.6.04, Nové Strašecí – 23.9.01, Hostivice – 21.4.02, Kladno – 4.5.02, Unhošť – 21.9.02, Rakovník – 7.11.02, Jezulátko – 13.6.04, Klobuky – 18.9.04, 28.5.06, Srbeč – 18.9.04, Bystré – 9.10.04, Sázava – 10.10.04, Bratronice – 23.10.04, Senomaty – 17.11.04, Smečno – 29.5.05 2x, Sázava – 11.6.05, Lišany - 14.8.05, 20.8.06, Přelíc – 27.8.05

Offertorium in C – „Eja chori“

Jan Křtitel Vaňhal (1739-1813)

Zrekonstruováno ze smečenské sbírky č. 322, Karel Procházka 2001.

Sbor, komorní orchestr, varhany.

Smečno – 23.9.01, 4.5.02, Nové Strašecí – 23.9.01, Hostivice – 21.4.02, Kladno – 4.5.02, 28.3.10, Unhošť – 21.9.02, Rakovník – 7.11.02

Requiem

Robert Jan Nepomuk Führer (1807-1861)

Sbor, varhany.

Hostivice – 21.4.02, Smečno - 4.5.02, Kladno – 4.5.02, Unhošť – 21.9.02

Stabat Mater

Karel Loos (1724?-1772)

Zrekonstruováno ze smečenské sbírky č. 922, Karel Procházka 2002.

Sóla soprán, alt, tenor, bas, sbor, komorní orchestr, varhany.

Pchery – 8.5.03, Hobšovice – 10.5.03, Smečno – 10.5.03, Kladno – 15.5.03, 16.4.05, 28.3.10, Řevnice – 23.4.05, Nový Knín – 23.4.05, Budeč – 28.5.05, Smečno – 29.5.05, Sázava – 11.6.05

Motetto in D pro omni festo

František Xaver Brixi (1732 – 1771)

Zrekonstruováno ze smečenské sbírky č. 723, Karel Procházka 2007

Sbor, komorní orchestr, varhany

Kladno – 9.12.07, 5.10.08, Slaný – 12.12.07, Lidice – 20.12.07, Klobuky – 25.5.08, Smečno – 27.5.08, 27.6.09

Te Deum

Josef Haydn (1732-1809)

Sbor, orchestr, varhany

Středokluky – 14.5.09, Kladno – 17.5.09, Smečno – 27.6.09, Bystré – 3.10.09

Gloria

Josef Haydn (1732-1809) z Missa in Augustiis (Nelson messe)

Zrekonstruováno ze smečenské sbírky č. 31, Karel Procházka 2010

Sóla, sbor, orchestr, varhany

Kladno – 28.3.10

Missa pastoralis in F

František Xaver Brixi (1732-1771)

Zrekonstruováno ze smečenské sbírky č. 207, Karel Procházka 2008

Sola, sbor a orchestr

Smečno – 24.12.09 (Kyrie, pastorella, dona nobis)

VII. vánoční árie

Anonym Smečno 18.stol – 9 vánočních árií

Zrekonstruováno ze smečenské sbírky č. 928, Karel Procházka 2009

Solo canto, smyčce, varhany

Senomaty – 10.12.09, Kladno – 13.12.09, Bratronice – 16.12.09

V. vánoční árie

Anonym Smečno 18.stol – 9 vánočních árií

Solo canto, smyčce, varhany

Kladno – 13.12.09, Bratronice – 16.12.09

III. vánoční árie

Anonym Smečno 18.stol – 9 vánočních árií

Solo canto, smyčce, varhany

Senomaty – 10.12.09, Kladno – 13.12.09, Bratronice – 16.12.09

Ária pastoralis

P.Augustin Šenkýř (1736-1796)

Zrekonstruováno ze smečenské sbírky č. 601, Karel Procházka 2003

Sólo alt, komorní orchestr, varhany.

Slaný - 15.12.04

Smečenská česká píseň vánoční

Anonym 2. pol. 18. stol

Zrekonstruováno ze smečenské sbírky č. 489, Karel Procházka 2007

2 sbory, komorní orchestr, varhany

Kladno – 9.12.07, Slaný – 12.12.07, Bratronice – 17.12.07, Lidice – 20.12.07, Unhošť – 21.12.07, Smečno – 24.12.07, 27.5.08, 24.12.09, Klobuky – 25.5.08, CD

Pastorela

František Xaver Brixl (1732-1771)

Část s českým textem z Gloria z latinské Missa Pastoralis in F.

Zrekonstruováno ze smečenské hudební sbírky č. 207 Karel Procházka 2004.

Sólo soprán, smyčcový orchestr, cembalo.

Senomaty – 3.12.06, Slaný – 13.12.06, Kladno – 17.12.06, Unhošť – 21.12.06, Praha – 28.12.06

Missa Pastoralis in C

František Xaver Brixl (1732-1771)

Velká a nádherná vánoční mše – zrekonstruovaná podle opisu p.Františka Mensiho (1753-1829) ze smečenské hudební sbírky, Karel Procházka 2003

Sóla soprán, alt, tenor, bas, sbor, barokní orchestr, varhany.

Slaný – 17.12.03, 15.12.04, 14.12.05, 12.12.07, Kladno – 18.12.03, 19.12.04, 14.12.05, 9.12.07, Žilina – 8.12.05, Praha Clam-Gallas – 13.12.05, Smečno – 24.12.06, 24.12.07, Nové Strašecí – 7.1.07, CD – celá i s Credem, Bratronice – 17.12.07, Lidice – 20.12.07, Unhošť – 21.12.07

Offertorium pastorale in D

František Xaver Brixl (1732-1771)

Zrekonstruováno z opisu ve smečenské hudební sbírce č. 301, Karel Procházka 2001

Sbor, barokní orchestr, varhany.

Smečno – 23.9.01, Nové Strašecí – 23.9.01, Slaný – 17.12.03, Kladno – 18.12.03

Ofertorium pastorale in G I.

P. František Mensi (1753-1829)

Zrekonstruováno ze smečenské sbírky č. 302, Karel Procházka 2001.

Sbor, komorní orchestr, varhany.

Smečno – 23.9.01, Nové Strašecí – 23.9.01, Kladno – 14.12.01, 5.12.02, 13.12.03, Slaný – 5.1.02, 12.12.02, Praha Klementinum – 2.12.02, Litoměřice – 11.10.03, CD

Regina coeli in D I.

P. František Mensi (1753-1829)

Zrekonstruováno ze smečenské sbírky č. 837, Karel Procházka 2001.

Sbor, komorní orchestr, varhany.

Smečno – 23.9.01, Nové Strašecí – 23.9.01, Unhošť – 21.9.02, Pchery – 8.5.03, Hobšovice – 10.5.03, Smečno – 10.5.03, Kladno – 15.5.03, Litoměřice – 11.10.03, CD, Smečno – 29.5.05, Sázava – 11.6.05

Motetto in B – „Rorate coeli“

P. František Mensi (1753-1829)

Zrekonstruováno ze smečenské sbírky č. 906, Karel Procházka 2001.

Sólo soprán, sbor, komorní orchestr, varhany.

Kladno – 14.12.01, 5.12.02, 13.12.03, 13.12.09, Slaný – 5.1.02, 12.12.02, Praha Klementinum – 2.12.02, Litoměřice – 11.10.03, CD, Bystré – 3.10.09, Senomaty – 10.12.09, Bratronice – 16.12.09

Salve Regina chorale in C

P. František Mensi (1753-1829)

Zrekonstruováno ze smečenské sbírky č. 823, Karel Procházka 2002.

Sbor, fagot.

Hostivice – 21.4.02, Smečno – 4.5.02, 10.5.03, 18.6.06, Kladno – 4.5.02, 15.5.03, 16.5.06, Unhošť – 21.9.02, Rakovník – 7.11.02, Senomaty – 19.12.02, 17.11.04, Pchery – 8.5.03, Hobšovice – 10.5.03, Litoměřice – 11.10.03, CD, Klobuky – 18.9.04, Srbeč – 18.9.04, Bystré – 9.10.04, Sázava – 10.10.04, Bratronice – 23.10.04, Budeč – 28.5.05, Smečno – 29.5.05, Žilina – 10.5.06, Praha – 21.5.06

Motetto in D – „Aeterna Christi munera“

P. František Mensi (1753-1829)

Zrekonstruováno ze smečenské sbírky č. 708, Karel Procházka 2002.

Sbor, barokní orchestr, varhany.

Hostivice – 21.4.02, Smečno – 4.5.02, 10.5.03, Kladno – 4.5.02, 15.5.03, Peruc – 9.5.02, Unhošť – 21.9.02, Rakovník – 7.11.02, Praha Klementinum – 2.12.02, Pchery – 8.5.03, Hobšovice – 10.5.03, Litoměřice – 11.10.03, CD, Bystré – 3.10.09

Alma Redemptoris in g I.

P. František Mensi (1753-1829)

Zrekonstruováno ze smečenské sbírky č. 916, Karel Procházka 2002.

Sbor, komorní orchestr, varhany.

Praha Klementinum – 2.12.02, Kladno – 5.12.02, 15.5.03, 13.12.03, Slaný – 12.12.02, Pchery – 8.5.03, Hobšovice – 10.5.03, Litoměřice – 11.10.03, Cd, Bystré – 9.10.04, Sázava – 10.10.04

Motetto a quadro

P. František Mensi (1753-1829)

Zrekonstruováno ze smečenské sbírky č. 705, Karel Procházka 2003.

Sólo soprán, alt, tenor, bas, komorní orchestr, varhany.

Litoměřice – 11.10.03, CD, Kladno – 13.12.03

Motetto in G – „Omnes compuncto corde“

P. František Mensi (1753-1829)

Zrekonstruováno ze smečenské sbírky č. 722, Karel Procházka 2003.

Sbor, komorní orchestr, varhany.

Litoměřice – 11.10.03, CD, Kladno – 13.12.03, Kladno – 16.4.05, Řevnice – 23.4.05, Nový Knín – 23.4.05, Smečno – 29.5.05, Sázava – 11.6.05

Motetto in Es – „Gaudete justi hodie“

P. František Mensi (1753-1829)

Zrekonstruováno ze smečenské sbírky č. 711, Karel Procházka 2003.

Sólo soprán, alt, tenor, bas, sbor, komorní orchestr, varhany.

Slaný – 14.4.04, 17.12.08, Kladno – 15.4.04, 14.4.08, 17.5.09, Smečno – 6.6.04, Jezulátka – 13.6.04, Bystré – 9.10.04, Sázava – 10.10.04, Smečno – 29.5.05, 2.6.09, Sázava – 11.6.05, Kamenné Žehrovice – 12.12.08, Středokluky – 14.5.09, CD

Salve Regina chorale in B

P. František Mensi (1753-1829)

Zrekonstruováno ze smečenské sbírky č. 822, Karel Procházka 2002.

Sbor, varhany.

Slaný – Gothard – 14.4.04, Kladno – 15.4.04, 17.5.09, Dolín – 24.4.04, Klobuky – 18.9.04, Srbeč – 18.9.04, Bystré – 9.10.04, Středokluky – 14.5.09, CD

Ave Regina coelorum

P. František Mensi (1753-1829)

Zrekonstruováno ze smečenské sbírky č. 840, Karel Procházka 2002.

Sbor, komorní orchestr, varhany.

Slaný – 14.4.04, 17.12.08, Kladno – 15.4.04, 14.12.08, Dolín – 24.4.04, Jezulátka – 13.6.04, Klobuky – 18.9.04, Srbeč – 18.9.04, Bystré – 9.10.04, Sázava – 10.10.04, Bratronice – 23.10.04, Senomaty – 17.11.04, Smečno – 29.5.05, 2.6.09, Sázava – 11.6.05, Kamenné Žehrovice – 12.12.08, CD

Motetto in C „Huc caeli cives“

P. František Mensi (1753-1829)

Zrekonstruováno ze smečenské sbírky č. 715, Karel Procházka 2004.

Sbor, komorní orchestr, varhany.

Bystré – 9.10.04, Sázava – 10.10.04, Kladno – 16.4.05, Řevnice – 23.4.05, Nový Knín – 23.4.05, Smečno – 29.5.05, 18.6.06, Sázava – 11.6.05, Klatovy – 17.9.06, CD

Motetto in B „Omnes fideles“

P. František Mensi (1753-1829)

Zrekonstruováno ze smečenské sbírky č. 327, Karel Procházka 2005/2006.

Sbor, komorní orchestr, varhany.

Smečno – 18.6.06, 27.5.08, Klatovy – 17.9.06, Budeč – 30.9.06, Klobuky – 25.5.08, Bystře – 3.10.09, CD

Salve Regina in C

P. František Mensi (1753-1829)

Zrekonstruováno ze smečenské sbírky č. 453, Karel Procházka 2006.

Sbor, komorní orchestr, varhany.

Smečno – 18.6.06, 2.6.07, 2.6.09 (úprava solo varhany), Klatovy – 17.9.06, Budeč – 30.9.06, Senomaty – 3.12.06, Kladno – 17.12.06, 9.12.07, 5.10.08, Unhošť – 21.12.06, Praha – 28.12.06, 15.4.07, Slaný – 12.12.07, Lidice – 20.12.07, CD, Lidice u Slaného – 4.9.09, Klobuky – 18.10.09, Bystře – 3.10.09

Offertorium Pastorale in G II.

P. František Mensi (1753-1829)

Zrekonstruováno ze smečenské sbírky č. 303, Karel Procházka 2004.

Sbor, komorní orchestr, varhany.

Senomaty – 3.12.06, Slaný – 13.12.06, 12.12.07, Kladno – 17.12.06, 9.12.07, Unhošť – 21.12.06, 21.12.07, Smečno – 24.12.06, 24.12.07, Praha – 28.12.06, Bratronice – 17.9.07, Lidice – 20.12.07, CD, Bystře 3.10.09

Salve Regina in c minore

P. František Mensi (1753-1829)

Zrekonstruováno ze smečenské sbírky č. 819, Karel Procházka 2007.

Sbor, komorní orchestr, varhany.

Klobuky – 25.5.08, Smečno – 27.5.08, CD

Regina coeli in C I.

P. František Mensi (1753-1829)

Zrekonstruováno ze smečenské sbírky č. 837, Karel Procházka 2007.

Sbor, komorní orchestr, varhany.

Pchery – 15.4.10, Žilina, Nové Strašecí 17.4.10

III.1.2.

Smečenský varhanní festival

Sedm let trvající koncertní cyklus obnovených premiér byl v roce 2007 ve Smečně začleněn do nově vzniklého Smečenského varhanního festivalu. Tehdy se konal zkušební nultý ročník. Mimo Smečno pokračují koncerty s oživenou smečenskou duchovní hudbou samostatně dále, jak prozrazuje výše uvedený soupis.

Smečenský varhanní festival na nejstarší varhany střední Evropy vznikl z potřeby seznámit co nejširší občanstvo se vzácným nástrojem, o kterém nemají tušení ani mnozí místní. Cílem je posílení zájmu o naši vlastní minulost a umožnit důstojně vyniknout jinak opomíjenému historickému místu a dát zazářit vzácně dochovanému skvostu našeho nejstaršího nástroje z nástrojů nejkrásnějších.¹¹¹ Smečenské varhany jsou vzácné nejen díky svému datu vzniku, ale i unikátnímu zvuku. Vzhledem k velkému množství dochovaných původních píšťal z 16. století a vrácenému původnímu středotónovému ladění, má nástroj autentický renesanční zvuk. To vedlo pořadatele – Farní úřad Smečno, Městský úřad Smečno a Chorus Carolinus Kladno k uvádění mistrovských koncertů s umělci, kteří dokáží plně využít celý rejstříkový potenciál v kombinaci s dobově poučenou interpretací renesančních a raně barokních skladeb. To činí Smečenský varhanní festival výjimečný ve středoevropském měřítku. Kolik výtečných varhaníků za 420 let usedlo za tento nástroj, už nikdo nespočítá. Dvacáté století duchovní a varhanní hudbě vcelku moc nepřálo, přesto v posledních dvou desetiletích se situace značně zlepšila a můžeme říci, že do Smečna již několikrát zavítala celá česká varhanická elita. Z předfestivalových let mohu uvést jména Václav Uhlíř, Robert Hugo, Marek Čihař a především Michal Novenko. Podle jeho slov je Smečno pro něho srdeční záležitostí, a rád se tam vrací. Uspořádal zde několik koncertů, vytvořil i nahrávku. Proto nemůže chybět mezi účinkujícími při varhanním festivalu. Ten je koncipován několika večery v pravidelném týdenním intervalu všedních dní. Závěrečný koncert je spojením varhanního koncertu s cyklem obnovených premiér skladeb smečenského kůru za účinkování souboru Chorus Carolinus Kladno. Na nultý ročník v roce 2007 přijali pozvání:¹¹² 9. května Lukáš

¹¹¹ PROCHÁZKA KAREL, *Informační leták Smečenského varhanního festivalu*. Smečno 2008

¹¹² PROCHÁZKA KAREL, *Kronika Smečenského varhanního festivalu*.

Vendl¹¹³, 16. května Adam Viktora¹¹⁴ s manželkou, zpěvačkou Gabrielou Eibenovou, 30. května Michal Novenko¹¹⁵ a 2. června byl závěrečný koncert, kde vedle kladenského souboru, na varhany vystoupili mladí umělci Pavel Tatíček a Martin Gedeon. První ročník festivalu v květnu 2008 se konal ve stejné umělecké sestavě. Zahajoval profesor Novenko 6. května, 13. května pokračoval Lukáš Vendl, po něm 20. května Adam Viktora s manželkou a 27. května festival zakončil Chorus Carolinus, kdy na varhany hrál Kryštof Zuska¹¹⁶ a Karel Procházka. V loňském roce proběhl druhý ročník (v pořadí již třetí), který byl výjimečně rozšířen o jeden koncert, tedy na pět varhanních večerů od 5. května 2009 do 2. června. V pořadí za sebou zde vystoupili Adam Viktora s Gabrielou Eibenovou, Michal Novenko, nově Pavel Šmolík, Lukáš Vendl a s Chorus Carolinus Kladno varhaník Martin Gedeon¹¹⁷ a Karel Procházka. V současné době se chystá další ročník a účast přislíbili pánové Novenko, Vendl a nově Pavel Kohout. Festival se těší návštěvnosti i zájmu médií, a plní tak zamýšlené cíle pořadatelů.¹¹⁸

Lukáš Vendl 26. 5. 2009

---

¹¹³ Profesor konzervatoře Jana Deyla v Praze, Collegium Marianum Praha, vedoucí komorního pěveckého souboru Ensemble Guillaume a hudebního souboru Harmonia delectabilis.

¹¹⁴ Profesor pražské a plzeňské konzervatoře, umělecký vedoucí souboru Ensemble Inégal, který se specializuje na starou hudbu a se kterým natočil několik CD s nově objevenými díly českých skladatelů, např. Jana Dismase Zelenky a Jana Josefa Ignáce Brentnera.

¹¹⁵ Profesor pražské konzervatoře, autor zvláštního projektu Organon hydraulicum (Vodní varhany), v kterém propojil vodácké putování po Vltavě s varhanními koncerty v kostelích.

¹¹⁶ Žák Lukáše Vendla a Adama Viktory.

¹¹⁷ Soukromý žák Lukáše Vendla.

¹¹⁸ Reportáž České televize v pořadu Toulavá kamera, vysílaná v květnu 2008
http://toulavakamera.ct24.cz/article.asp?article_id=749

III.1.3.

O katalogu sbírky

Tematický katalog smečenské hudební sbírky kostela Nejsvětější Trojice je stejně jako sbírka samotná rozdělen na tři základní části:

- 1) starší rukopisná část cca od poloviny 18. století do poloviny 20. století
- 2) tisky od druhé poloviny 19. století do počátku 20. století
- 3) novodobé rukopisy, opisy, kopie a soukromé tisky od roku 2001

První a třetí část sbírky jsou uloženy v původní historické skříni vedle varhan na kůru kostela Nejsvětější Trojice ve Smečně a druhá je v místním farním archivu. Důvod rozdělení byl čistě pragmatický. V době restaurování „*almary pro partesy*“ byl notový archiv rozložen na severní boční oratoři kostela mezi starým nepoužívaným mobilářem. Z prostorových důvodů při zpracovávání sbírky jsem přesunul hromádky tisků na protější oratoř, kde byl v té době deponován farní archiv. Dříve, než byla opravena notová skříň, byla ukončena částečná rekonstrukce fary a tisky byly bez mého vědomí automaticky připojeny k farnímu archivu, a skončily v krabicích na faře. Tento stav věci jsem dosud nenapravit z praktických studijních a provozovacích důvodů první a třetí části sbírky, vzhledem k limitujícím rozměrům renesanční skříně. Jak jsem předeslal v minulých kapitolách, nebral jsem při studiu sbírky zřetel na tisky z 19. století. Především z důvodu, že se k nim nedochoval žádný provozní materiál a s největší pravděpodobností ve Smečně nezazněly.

Samotný katalog sbírky je dosud jen v rukopisné podobě a pouze z 20% části v digitální. Katalogizační lístky¹¹⁹ vznikaly v průběhu let 2003 až 2009. V roce 2001 byl pořízen první soupis současného stavu podle původního druhového členění. Společně s postupným vznikem lístků byl soupis, zejména z autorské stránky děl, upravován. Po ukončení pořizování katalogizačních lístků, byly jednotlivé sekce sbírky logicky přerovnány podle doby pořízení jednotlivých opisů. V roce 2009 byl vytvořen nový a závazný soupis. Na konečnou oficiální tištěnou verzi smečenský Tematický katalog teprve čeká, stejně jako na zařazení sbírky do mezinárodního katalogu hudebních sbírek RISM. To vše předesílá mou badatelskou práci do budoucna.

---

¹¹⁹ PULKERT OLDŘICH, *Pokyny ke katalogizaci hudebnin*, Publikace Hudebního oddělení NK Praha, květen 1966

ZÁVĚR

Cílem diplomové práce bylo poskytnout základní umělecko historický přehled v oblasti hudby málo známého prostředí kladenského okresu a zejména Smečna – renesanční perly nejen středních Čech, studium chrámové sbírky kostela Nejsvětější Trojice ve Smečně se zaměřením na skladby s českými a latinskými neliturgickými texty. V jednotlivých kapitolách bylo nejprve shrnuto zásadní hudební dění městských center Kladenska 18. a 19. století a sepsána stručná historie města Smečna, rodu Clam Martiniců i smečenského svatostánku. Zdokumentováním výsledků studia hudební sbírky z několika hledisek pak byla přednesena hodnota Smečna, co by archivního pramene, jako dokladu pěstování české hudby v mimopražském prostředí a zároveň v jeho návaznosti ve smyslu inspirace k vlastním tvůrčím aktivitám kantorů a dalších umělců. K tomu posloužilo několik statistik, přehledů a rozborů vybraných skladeb. Historie je v jistém smyslu zavazující a ta hudební zvlášť. Zde nestačí pouze dokumentace a studium materiálu. K úplnému vyjádření a pochopení je třeba i jejího znění. V tomto ohledu má smečenská sbírka ještě hodně co říci. Její výpověď rozhodně nekončí touto diplomovou prací. Spíše naopak. Dokumentační činnost – katalog sbírky je téměř hotov. Je nejen nutné jej vydat, ale také provést konfrontaci s ostatními, v rámci mezinárodního projektu RISM. Praktické studium a provádění „smečenských“ skladeb teprve v budoucnu prokáže skutečnou hodnotu a plnou krásu místní historické hudby. Ovšem za předpokladu, že bude příležitost srovnání s podobnými sbírkami jak kostelů menších měst, tak chrámů a klášterů větších center. Nejen amatérským, ale i profesionálním souborům chybí znalost a ochota práce na náročném studiu i spartaci staré české duchovní hudby, stejně jako odvaha uvést něco neznámého. Protože jistota ověřeného a populárního díla je přece jen lepší finanční zárukou. Z obou výše uvedených hledisek vyplývá, a je ostudou celé české hudební veřejnosti, že dobře nezná více jak celé jedno století našeho hudebního vývoje, které není alespoň zhruba zpracováno. Kdo z českých skladatelů od Michny až po Smetanu má Tematický katalog svých skladeb? Tento náš kulturní nedostatek odráží ochotu národa akceptovat, chránit a být pyšný na vlastní minulost, která je zvláště v hudbě na velmi vysoké úrovni po celou dobu. Již od základních škol znají děti ze starších českých skladatelů pouze Smetanu, Dvořáka a výjimečně ještě Janáčka, jako by byli jediní nejlepší a až jimi začal hudební vývoj v našich zemích. Obecní povědomost je tedy velice malá, stejně jako další související dějinné události. Ale jak ji rozšířit, když chybí praktický důkaz. Vytvořené soupisy a dochované noty podložené švabachem, nezasvěceného těžko poučí o své hodnotě. Tedy vpřed za dalším poznáním!

SOUPIS LITERATURY A RUKOPISNÝCH PRAMENŮ

Literatura

ČIHAŘ MAREK, PŘIBYL VLADIMÍR, *Ještě k opravě renesančních varhan ve Smečně*. Zpráva památkové péče 6/2000.

DLABAČ BOHUSLAV J., *Allgemeines historisches Künstler-Lexikon*, Praha 1815 (New York 1973).

HIEKE KAREL, *Fuchsie*, Praha 1969.

LÁŠEK RADAN, *Pevnosti*, sv. 6, ARPA Dvůr Králové n/Labem 1995.

OREL DOBROSLAV, *Staročeské Roráty*, Praha 1943.

PEŠKOVÁ JITŘENKA, *Catalogus artis musicae in Bohemie - Březnice*, Supraphon, Praha 1984.

PEŠKOVÁ JITŘENKA, SEHNAL JIŘÍ, *Catalogus artis musicae in Bohemie -Kroměříž*, Národní knihovna ČR, Praha 1998.

PODLAHA ANTONÍN, *Posvátná místa Království českého*, VII. díl, Praha 1913.

PŘIBYL VLADIMÍR, *Pohled do barokního Smečna*, Ročenka Slánský obzor 9 (109), r. 2001.

P. SCHALLER MARIÁN, *Římský Misál*, Praha 1940.

NĚMEČEK JAN, *Jakub Jan Ryba život a dílo*, Státní hudební vydavatelství, Praha 1963.

Kolektiv autorů: *Akademický slovník cizích slov*, ACADEMIA, Praha 1998.

Kolektiv autorů: *Československý hudební slovník osob a institucí*, Praha 1965.

Kolektiv autorů: *Dějiny zemí Koruny české I,II*, PASEKA Praha, Litomyšl 1995.

Kolektiv autorů: *Okres Kladno na prahu nového milénia*, GELTON Nové Strašecí, r. 2000.

Kolektiv autorů: *Průvodce po pramenech k dějinám hudby*, ACADEMIA, Praha 1969.

Neautorizovaný strojopis: *Průvodce Smečnem a okolím*, před r. 1918.

Neautorizovaný strojopis: *Průvodce zámek Smečno*, kol r. 1960.

PROCHÁZKA KAREL, *Bakalářská práce*, UK Praha Ped. f. – Collegium Marianum, Kladno 2003.

PROCHÁZKA KAREL, *Pater František Mensi – portrétní galerie*, SLÁNSKÝ OBZOR, ročník 12 (112) rok 2004, Ročenka společnosti PATRIA, Vlastivědného muzea ve Slaném a Státního okresního archivu v Kladně, str. 104 – 110.

PROCHÁZKA KAREL, *Tematický katalog skladeb patera Františka Mensiho*, soukromá studie, 2001-dosud.

PROCHÁZKA KAREL, *Statistika a soupis repertoiru Chorus Carolinus Kladno*, 1998 až 2010.

PROCHÁZKA KAREL, *Informační leták Smečenského varhanního festivalu*, Smečno 2008.

GLOSER JAROSLAV, *Po stopách hudebního skladatele Františka Antonína Mensiho v Bystrém*, *Noviny města Bystrého*, únor 2007, str. 3-4.

Archivní prameny

Hudební sbírka v kostele Nejsv. Trojice ve Smečně.

Hudební sbírka z kostela sv. Gotharda ve Slaném.

Hudební sbírka z kostela Nanebevzetí Panny Marie ve Zlonicích.

Hudební sbírka z kostela sv. Jakuba v Citolibech / České muzeum hudby.

Hudební sbírka z kláštera sv. Markéty v Břevnově / České muzeum hudby.

Hudební sbírka Strahovského kláštera / České muzeum hudby.

Hudební sbírka Národní knihovny v Praze.

Hudební sbírka kostela sv. Kateřiny Alexandrijské ve Mšeci.

Hudební sbírka kostela sv. Apolináře v Sadské.

Hudební sbírka kostela Narození Panny Marie v Novém Strašecí / Státní okresní archiv Rakovník.

Hudební sbírka kostela sv. Bartoloměje v Rakovníku.

Hudební sbírka kostela sv. Petra a Pavla v Peruci.

Hudební sbírka kostela sv. Jana Křtitele v Teplicích.

DLABAČ BOHUSLAV J., *Allgemeines historisches Künstler-Lexikon*, rkp. před r. 1808, Strahov DC IV 33-41.

Farní archiv Smečno, 16. - 20. stol. - (dosud odborně nezpracován).

Státní oblastní archiv Praha – fond velkostatek Smečno.

Historie Smečna - Nezpracované rukopisy Děkana Josefa Dvořáka uložené ve farním archivu Smečno a Státním okresním archivu Kladno - první polovina 20. stol.

Kronika Pchery, Humny, Saky - Švejdova pozůstalost, rukopisy, Okr. archiv Kladno - poč. 20. st.

Souborný hudební katalog Národní knihovny České republiky.

RISM – mezinárodní hudební katalog.

Clam Martinicové opět na Smečně – pouze při návštěvě 11. 10. 2009

PŘÍLOHY:

Soupis sbírky hudebnin kostela Nejsvětější Trojice ve Smečně

Nahrávky Chorus Carolinus Kladno:

CD 1 – P. František MENSI (1753-1829), rok vydání 2003 – při 250. výročí narození autora

CD 2 – FRANTIŠEK XAVER BRIXI ve Smečně, rok vydání 2007

CD 3 – Pater František MENSI (1753-1829), rok vydání 2009 – při 180. výročí úmrtí autora

CD 4 – Vánoční Chorus Carolinus, rok vydání 2009

CD 5 – Neveřejné studijní živé záznamy ze zkoušek a koncertů se zhoršenou kvalitou zvuku